

Šie yra slapti žodžiai...

Nag Hammadi apokrifai

Evangelija pagal Tomą · Evangelija pagal Pilypą ·

Petro laiškas, kurį jis pasiuntė Pilypui ·

Evangelija pagal Mariją · Sielos išaiškinimas

Sudarė

Vytautas Ališauskas,

Gražina Kelmelytė-Ratniece

Iš koptų k. vertė ir paaiškinimus parengė

Gražina Kelmelytė-Ratniece

Naujasis Židinys-Aidai

2022

Knygos leidybą rėmė

Viršeliui panaudota IV a. po Kr. marmurinės skulptūros „Kristus mokytojas“, saugomos Palazzo Massimo muziejuje, Romoje, iliustracija.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-8163-28-5

© Gražina Kelmelytė-Ratniece, vertimas ir paaiškinimai, 2022
© Vytautas Ališauskas, Gražina Kelmelytė-Ratniece, įvadas, 2022
© VšĮ „Naujasis Židinys-Aidai“, 2022

Turinys

Įvadas.....	7
Evangelija pagal Tomą	51
Evangelija pagal Pilypą	125
Petro laiškas, kurį jis pasiuntė Pilypui	187
Evangelija pagal Mariją	195
Sielos išaiškinimas	209

Įvadas

Apokrifika ir gnosticizmas

Apokrifikos apibrėžties problematika

Apokrifinė (ypač krikščioniškoji) literatūra nuo seno buvo kontroversijų objektas. Tai nemenka dalimi lėmė pačios sąvokos daugiaprasmiškumas. Pirmųjų krikščionybės šimtmečių tekstuose įvardijimas „apokrifinis“ reiškia slaptuosius mokymus ir jas pateikiančias knygas tiek su pozityvia, tiek su negatyvia konotacija. Šis apibūdinimas gali būti žanro ir teksto savivardis (pvz., *Jono apokrifas*, *Jokūbo apokrifas*, *Judo* (37.1) ir *Tomo* (*Pap. Ox.* 654.1) evangelijų *logoi apokryphoi*). Tokiu atveju ši „paslėpties“ semantika nurodo ir į apgaulės elementus, kylančius iš dvasinių kosmoso archontų, ir Išganytojo mokymo pobūdį ir jo atskleidimo strategiją, ir turi teikti prestižinį statusą pačiam tekstui. „Apokrifinis“ kaip teksto įsivardijimas nurodo viso veikalo pobūdį ir implikuoja hermeneutinės pastangos būtinybę (plg. King 2011). Kai kurie tekstai, kaip aišku iš minėtų pavyzdžių, iš principo pretenduoja į ekskluzyvumą, yra parašyti kaip „slapti“,

neprieinami visiems. Antra vertus, Didžiosios Bažnyčios atstovai „apokrifo“ sąvoka pasinaudoja kaip kompromituojančia. Ji – nuoroda pirmiausia į slaptą, neviešą, nesusekama, galiausiai „nelegalią“ kilmę (apibendrinant Augustino žodžiais, tai *occulta origo*; plg. *De civ. Dei* 15.23). Ši „paslėptos, ergo nelegalios kilmės“ semantika žinoma jau nuo II a. Antai Ireniejui Lioniečiui *notos* ir *apokryphos* yra sinonimai (*inenarrabilis multitudo apocryphorum et perperam scripturarum, Adv. Haer.* 1.20.1), Tertulianas (*Pud.* 10.12) sutapatina *apocrypha* ir *falsa*. Tad apokrifai esą „pavainikiai“ tekstai, kurių tėvai ne tie, į kurių tėvystę pretenduojama (*apocrypha sciat non esse eorum, quorum titulis praenotatur, Hier. Ep. 7 ad Laetam*).

Vėliau apokrifo prasmė išsiplėčia, net tampa neribota. Antai, veikiausiai VI a. baigtime formuoti Pseudo-Gelazijaus dekrete (*Decretum Gelasianum*), „apokrifais“ vadinami ir įvairiausių žanrų kūriniai, neatitinkantys autoriaus ortodoksijos supratimo, pvz., Klemenso Aleksandriečio, Laktancijaus ar Viktorino iš Petavijos veikalai (*Decr. Gel.* 310–324, Dobschütz 1912) ir net, anot humanisto Beato Renano, „kažkokio asilo pridurta“ (*cit.* Dobschütz 1912, 311) Eusebijo „Bažnyčios istorija“ (plačiau: Dobschütz 1912, 310–318). Ši „apokrifo“ sąvokos pirmąkart vartosenos apžvalga pakankama parodyti, kad apokrifais buvo sutartinai – tiek jų autorių ir vartotojų, tiek oponentų – įvardijama ankstyvosios krikščionybės tekstų grupė, pasižyminti tam tikru periferiškumu. Priklausomai nuo vertintojo perspektyvos tas periferiškumas suvoktas arba kaip slaptas ir slėptinas dėl turinio didingumo ir svarbos, arba kaip neaiškios, slepiamos, taigi ir negarbingos kilmės. Antra vertus, tradicinė „apokrifo“ sąvoka paskutiniu

metu imama laikyti „nešančia negatyvias asociacijas“. Matyt tai paskatino kai kuriuos tyrinėtojus jos vengti, dargi mokslinio tikslumo sąskaita. Antai vienas autoritetingiausių šiuolaikinių tyrinėtojų net populiariame įvade teigia, kad į kanoną nepatekusių evangelijų ar kitų raštų apibūdinimas „apokrifišiais“ radėmis po Apšvietos dirbusių mokslininkų dėka, maža to, šis įvardijimas esąs tik etiketė, moderni kategorija, nevertota II–III a., kai daugelis tų tekstų buvo sukurti ir paskelbti (Foster 2009, 9). Kad ir kaip neapibrėžta ir daugiaprasmė būtų buvusi istorinė „apokrifo“ sąvoka, ji aprėpia vienalaikį su ta sąvoka religinių-kultūrinių reiškinių, tam tikrą realiai egzistuojantį ankstyvosios krikščionybės raštijos segmentą. Šiuo atžvilgiu ji nėra iš tolo nepanaši į mokslinį istorinį-filologinį konstrukta, tokį kaip, pvz., „apaštališkieji tėvai“ (plg. Pratscher 2009). Tūkstantmetės tradicijos patikrinta ji ir toliau tinkama vartoti kaip operatyvinė sąvoka, ir jos vartojimas gali ir turi būti tikslinamas.

Pohėgelinis istorijos kaip dialektinio proceso supratimas pakeitė požiūrį ir į krikščionybę. Ji imta suvokti kaip skirtingų krypčių sąveikos ar konflikto rezultatas, o ne kaip vientasis, tik iš anksto duotų vidinių prielaidų sąlygotos raidos darinys. Taip buvo pasukta nuo periferinių ar neortodoksišnių srovių bei reiškinių tyrimo tik kaip „pagalbinės“ krikščionybės istorijos mokslo srities prie nepriklausomų tyrimo laukų susiformavimo. Prie to prisidėjo Apšvietos paskatinta institucionalizuotos „apreikštosios religijos“ kritika.

Gnosticizmo ir apskritai vadinamųjų erezijų tyrimas po XIX–XX a. archeologinių radinių tapo nebe nepriklausomas nuo ereziologinio Bažnyčios tėvų palikimo ir pati to palikimo interpretacija dabar jau galima žvelgiant iš autentiškų

šaltinių perspektyvos (plg. Rudolph 2005, 13–48). Tokia-
me krikščionybės raidos tyrimų kontekste apokrifinės li-
teratūros studijos – antrinė patologijos disciplina – įgijo
savarankišką statusą. Ši pokytį atliepė XX a. pradžioje pa-
sirodę apokrifinių tekstų vertimų rinkiniai, vis dar įvardyti
Naujojo Testamento apokrifais.

Įvardijimas nebuvo tiesiog duoklė tradicijai. Jis implika-
vo apibrėžtą viso raštijos korpuso sampratą. Vokiečių formos
istorijos mokykla, greit tapusi kontinentinės biblistikos or-
todoksija, palaikė apokrifiškumo sampratą, grindžiamą san-
tykiu su *Naujojo Testamento* kanonu. Wilhelmas Schneemel-
cheris trečiajame vokiškame *NT* apokrifų leidime pateikė
daugelio mokslininkų aprobuotą šios raštijos apibūdinimą:
„*Naujojo Testamento* apokrifai yra raštai, nebuvę priimti į
kanoną, bet antrašte ir kitais pasireiškimais pretenduojantys
priklausyti tai pačiai klasei, kaip ir kanono raštai, ir formų
kritikos požiūriu plėtojantys bei formuojantys *NT* sukurtas
ir priimtas žanrų rūšis (*Gattungen*), nors čia neabejotinai
įsiterpia svetimi elementai. [...] Kai mes kalbame apie ‚*NT*
apokrifus‘, turime galvoje, kad šios evangelijos yra ypatingos
ne tik tuo, jog nepateko į kanoną, bet ir tuo, kad jos buvo
skirtos užimti kanoninių Keturių evangelijų vietą (kalbant
apie senesnius tekstus) arba stovėti petys petin šalia jų kaip
jų praplėtimas“ (Hennecke-Schneemelcher 1959, 27–28,
cit. Schneemelcher 1991, 58–59). Šis aptarimas sulau-
kė kritikos pirmiausia dėl radiklios sąsajos su konkrečia
biblistine formų istorijos teorija. Veikalų apokrifiškumo
ataskaitos taškas čia yra *Naujojo Testamento* žanrai ir san-
tykis su kanonu. Maža to, atrodo gan abejotinas ir teiginys
apie apokrifinių raštų „ambiciją“ atstoti ir gal net išstumti,

o vėlesniais laikais – papildyti kanoninius tekstus. Jei paskirais atvejais ir galima įtarti tokias pretenzijas, vis dėlto jos nei visuotinės, nei lengvai įrodomos. Vėliau šeštajame leidime Schneemelcheris po naujoms tendencijoms atstovavusių mokslininkų, ypač Erico Junodo kritikos (plg. Poirier 2012), performulavo savo apibrėžimą, sušvelnindamas kategoriškiausius teiginius: „*Naujojo Testamento* apokrifai yra raštai, radęsi pirmaisiais Bažnyčios istorijos šimtmečiais ir pavadinimu *Gattung* arba turiniu turintys apibrėžtą ryšį su *NT* raštais. Paskirų apokrifų santykis su kanoniniais veikalais yra labai skirtingas ir turi būti aptartas kiekvienu konkrečiu atveju. Galiausiai, bet kada sprendžiant, kas yra *NT* apokrifai, turi būti atsižvelgta į jų istorines sąlygas. [...] [Apokrifams priklauso] Evangelijos, kurias apibūdina ne tik faktas, kad jos nepateko į *NT*, jos veikiau bent iš dalies siekė pretenduoti į tą patį statusą kaip kanoninės evangelijos (tai tinka seniausiems tekstams) arba tam tikru būdu siekė papildyti kanoninius tekstus“ (Schneemelcher 1991, 61). Vis dėlto ir šis sušvelnintas aptarties variantas neapima visos apokrifinės literatūros korpuso įvairovės ir implikuoja pernelyg gerą žinojimą, kaip funkcionavo toji literatūra.

Antai veik nėra duomenų, kad seniausieji evangelijų žanro tekstai „bent iš dalies siekė pretenduoti į tą patį statusą kaip kanoninės evangelijos“. Nėra jokios abejonės, kad, pvz., II a. veikalai, pasakojantys apie Jėzaus gimimą ir vaikystę (*Jokūbo proevangelė, Tomo Vaikystės evangelija*), tokių pretenzijų neturėjo. Maža to, I a. pab.–II a. (būsimų) kanoninių evangelijų statusas labai kinta, tad šiuo atveju būtų prasmingas tik diachroninis požiūris. Nenuostabu,

kad Ericas Junodas griežtai kritikavo ir šį atnaujintą apibrėžimą kaip tinkamą tik „dirbtinai sudarytam rinkiniui“ (Junod 1992).

Pastangos išplėsti „apokrifiškumo“ kriterijus pirmiausia pasireiškė perkeliant dėmesio centrą nuo tekstų santykio su *Naujuoju Testamentu* prie santykio su istoriškai konkrečia aplinka, kurioje jie atsirado ir gyvavo. Nuo įprasto „Naujojo Testamento apokrifų“ įvardijimo pereita, pirmiausia frankofoniškame pasaulyje, prie „krikščioniškųjų apokrifinių tekstų“ sampratos. To ženklas buvo garsiojoje „Plejadžių bibliotekoje“ 1997 m. išleistas apokrifinių evangelijų vertimas į prancūzų kalbą (Bovon, Geoltrain 1997; antras tomas pasirodė po kelerių metų, jau šiame šimtmetyje, 2005 m. – žr. Geoltrain, Kaestli 2005). Šiuo metu naujoji samprata bei ja pagrįstas įvardijimas įsigali ir vokiškajame akademiniam pasaulyje – antai Hennecke'ės ir Schneemelcherio rinkinio tradiciją tęsiantis naujas vokiškasis korpusas pervadintas „Senaisiais krikščioniškaisiais apokrifais“ (Markschies, Schröter 2012).

XX a. istorijos tyrimų paradigminiai pokyčiai nepaliko „neįdomių“, „menkaverčių“ epochų, ar tai būtų Konstantino Didžiojo laikai, ar ankstyvieji Viduramžiai. „Ilgųjų trukmių“ konceptas leido reiškinius ir procesus vertinti kitokioje laikinėje perspektyvoje. Socialinė ir mentalitetų istorija pakeitė požiūrį į iki tol periferiniais laikytų reiškinių (pvz., žemesniųjų klasių kultūros) vertę. Šie pokyčiai metė iššūkį tikslinti bei naujai argumentuoti ir apokrifinės literatūros chronologines ribas. Taikliu Markschieso pastebėjimu, „apokrifų“ definicija, siekianti nustatyti dialektinį apokrifinių raštų santykį su bibliniu kanonu (ir tapusi gan

įprasta), yra itin nenaudinga, kai sąvokos aprėptis išplečiama veikalams, parašytiems po Antikos, bei pripažįstant, kad daug reikšmingų tekstinių tradicijų išliko tik viduramžinėmis recenzijomis“ (Markschies 2015, xiv). Atpalaidavus apokrifų sampratą nuo *Naujojo Testamento* kanono tapsmo, atsivėrė galimybė juos traktuoti kaip turinčius savarankišką raidą, atskiriomis linijomis nusidriekiančią į Bizantijos, slavų ar Vakarų Europos kultūras. Antra vertus, nutrynus apokrifų fenomeno galutinę laiko ribą, prarandamas svarbus jų dėmuo – juos pagimdęs religinis ir sociokultūrinis kontekstas. Jie ima funkcionuoti kaip abstrakčiai egzistuojantys literatūros kūriniai, vienodi tiek ankstyvųjų gnostikų, tiek bogomilų ar katarų terpėje. Nenorint prarasti istorinio konkretumo, apokrifų *terminus ante quem* turėtų būti sutapatintas su visos senosios krikščioniškos raštijos (ir antikinio pasaulio) pabaiga, simboliškai siejama su Šv. Jono Damaskiečio mirtimi 754 m. (plg. Poirier 2012, 104). Beje, kad ir kokie radikalūs būtų teoriniai pasisakymai, panašiai VIII a. baigiamas ir minėtas Markschieso ir Schröterio (2012) rinkinys.

Tiesa, net ir keičiant įprastą apibrėžtį, nelengva sutarti, koks turėtų būti *terminus a quo* – nuo kada prasideda apokrifinė raštija. Truizmas būtų sakyti, kad krikščioniškieji apokrifai radosi ne anksčiau negu krikščionybė. Antra vertus, kyla klausimas, ar krikščionijos tekstai, atsiradę kanoninių evangelijų rašymo/redagavimo epochoje ir neįtraukti į kanoną gali būti laikomi apokrifais? Antai į apokrifų apžvalgą kai kas įtraukia net „nejėjusį į krikščioniškąjį kanoną kaip savarankiškas dokumentas“ hipotetinį veikalą *Q*, spėjama, buvusį vienu iš *Mt* ir *Lk* šaltinių ir ištiesai inkorporuotą į jų

tekstus (Gianotto 2009, 56–57). Viena vertus, *Q* yra grynas tyrėjų konstruktas. Nėra ne tik jo buvimą patvirtinančių rankraščių radinių, bet ir bent užuominų senųjų autorių raštuose. Apokrifinės *Tomo evangelijos* atradimas tarsi galėtų patvirtinti egzistavus „logijų“ žanrą, kuriam priskiriamas *Q*. Iš tiesų ji tik pridaro bėdų – rekonstrukcijoje *Q* turi stiprų naratyvinį karkasą: apima Jono Krikštytojo veiklą prie Jordano, Jėzaus krikštą, gundymą dykumoje, apsilankymą Nazarete, pamokslą (nuo kalno – *Mt*, lygumoje – *Lk*), centuriono sūnaus pagydymą Kafarnaume, Jono Krikštytojo pasiuntinius (Robinson et al. 2000). Jei *Q* tėra tegu ir „veikianti“, bet hipotezė (Kloppenburger 2008, 39–40), tai *Evangelijos pagal Luką* prologe (*Lk* 1–2) minimi rašytiniai pasakojimai neabejotinai egzistavo. Tad bent teoriškai galima svarstyti, ar ikikanoniniai tekstai turėtų būti priskirti prie apokrifinių. Šis, regėtusi, visai abstraktus klausimas, reikalauja labai konkrečių atsakymų. Pirmiausia reikia atsakyti, ar pakanka intuityvaus supratimo, kas yra apokrifas, ar vis dėlto reikia aiškesnio apibūdinimo ar net apibrėžties.

Galime tik konstatuoti, jog apokrifų istorijos ir dabartinės padėties analizė rodo nesant galutinės, visuotinai priimtinos ir kritiką atlaikančios apibrėžties. Markschieso išsakytas pragmatinis požiūris yra, ko gero, perspektyviausias: „Nėra logiškai preciziško šios medžiagos atribojimo, kuris būtų surašytas kažkur platoniškoje idėjų viešpatijoje ir telauktų būti korektiškai perskaitytas. Bet kuri ir kiekviena definicijos pastanga pagrįsta konvencijomis ir pragmatiniais kompromisais ir todėl turi būti išmėginta mokslinėje praktikoje“ (Markschies 2015, xiv). Antra vertus, produktyvu apokrifinę literatūrą tirti konkrečiame krikščioniškųjų ben-

druomenių kontekste, atsižvelgiant į jų santykį su poapaštalinė vėlesne ortodoksija bei išryškinant jų žanrinį ar doktrininį savitumą¹.

Gnosticizmo apibrėžimo problematika ir Nag Hammadi tekstai

Nag Hammadi biblioteka 1945 metais buvo atrasta Aukštutiniame Egipte, šalia Nag Hammadi miesto, nuo kurio ir kilo jos pavadinimas. Nag Hammadi yra visai netoli senovinio Chenoboskijo (gr. Χηνοβόσκιον) miesto, todėl literatūroje galima sutikti ir pavadinimą *Chenoboskijo biblioteka*. Atrasti rankraščiai datuojami IV amžiumi.

Keturi iš penkių šiame rinkinyje pateikiamų tekstų priklauso šiai bibliotekai: *Evangelija pagal Tomą*, *Evangelija pagal Pilypą*, *Laiškas, kurį Petras pasiuntė Pilypui*, *Sielos išaiškinimas*. Tik *Evangelija pagal Mariją* yra išlikusi kituose rankraščiuose, tačiau leidėjai ją įtraukia į Nag Hammadi bibliotekos leidimus kaip temiškai artimą tekstą. Visus šiuos tekstus sieja tam tikra gija – *Evangelija pagal Pilypą* ir *Evangelija pagal Tomą* yra pasakymų rinkiniai, *Laiške* kaip ir *Pilypo* tekste pasirodo apaštalas Pilypas, *Sielos išaiškinimas* kaip ir *Evangelija pagal Pilypą* yra galimai valentininis tekstas, o *Evangelijoje pagal Mariją* veikianti Marija Magdalieta taip pat laikoma svarbia Jėzaus mokine valentinizmo tradicijoje. Šiuos tekstus jungia ir gnosticizmo sąvoka ar bent gnosticizmo įtakos (*Evangelija pagal Tomą*). Svarbu paminėti, kad Nag Hammadi bibliotekai priklauso ir ne tik gnostiniais

¹ Plačiau apie apokrifinę literatūrą: Ališauskas 2016; Ališauskas 2021.

laikomi tekstai – pavyzdžiui, ištraukos iš Platono *Valstybės* ar hermetiniais laikomi tekstai (pvz., *Asklepijas*).

Nag Hammadi bibliotekos atradimas buvo viena iš priežasčių, dėl kurių teko persvarstyti gnosticizmo apibrėžimą. Atrastų tekstų įvairovė leido kitaip pažvelgti į gnosticizmo fenomeną, tačiau iškėlė ir naujų problemų. Iki Nag Hammadi bibliotekos atradimo apie gnosticizmą daugiausia buvo žinoma iš ereziologinių šaltinių, tokių kaip Ireniejaus *Adversus haereses* (lot. *Prieš erезijas*, originalus veikalo pavadinimas yra Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως) bei Hipolito *Refutatio omnium haeresium* (lot. *Visų erезijų atmetimas*, originalus pavadinimas – Κατὰ πασῶν ἀρεσεῶν ἔλεγχος). Šie ir kiti autoriai nevartojo termino *gnosticizmas*, tačiau aprašomas eretikų grupes vadino *gnostikais*. Ankstyvosios krikščionybės formavimosi laikotarpiu gnostikų doktrina kėlė gana didelę grėsmę ortodoksiam tikėjimui, besiskelbdama kaip intelektualesnė, elitui skirta jo versija. Tačiau Bažnyčios pasiruošimas atsakyti į gnosticizmo keltą iššūkį lėmė, jog jau III amžiuje šios, eretiška laikytos, doktrinos pasekėjų ratas ėmė ženkliai trauktis, tačiau išgyveno ir IV ir V amžiais, pavyzdžiui, manicheizmo pavidalu. Prie gnosticizmo ištūmimo į krikščionybės paraštes ženkliai prisidėjo ankstyvųjų Bažnyčios Tėvų, dar vadinamų ereziologais, veikalai.

Kartu su Apšvietos epocha požiūris į gnosticizmo tyrimus pasikeitė, nors ereziologinė prieiga galutinai neišnyko (Marjanen 2011, 204). Šie pirmieji tyrimai daugiausia dėmesio kreipė į gnosticizmo ištakas ir tik sąsajoje su krikščionyste. Kai kurie tyrėjai teigė, jog gnosticizmas yra Jėzaus mokymo iškraipymas veikiant helenistinei dvasiai (Har-

nack 1885), kiti gnosticizmo šaltinius matė Rytų kultuose, pavyzdžiui persų religijoje (Reitzenstein 1904). Vėlesniais laikais šių studijų reikšmė sumenko, šiuose darbuose pastebėjus nemaža šališkumo ar metodologinių klaidų (King 2005, 69–70; 138). Kitas didelę įtaką gnosticizmo tyrimams padaręs mokslininkas buvo Hans Jonas. 1934 metais jis išleido knygą *Gnosis und spätantiker Geist*, kurioje gnosticizmo sąvoka buvo sistematiškai permąstyta. Jonas teigė, kad istorinė-genealoginė prieiga (t. y. mėginimas atrasti gnosticizmo šaknis kitose religijose, kultuose ir pan.) nėra pakankama norint perprasti gnosticizmo judėjimą. Veikiau reikėtų atsigręžti į tipologinį metodą, t. y. nebemėginti atsekti paskirų motyvų genealogijos, bet siekti perprasti ir paaiškinti gnosticizmą fenomenologiškai. Jonas išskyrė tam tikrus gnosticizmo bruožus, kurie iki šiol daro nemažą įtaką gnosticizmo apibrėžimui:

1) išganantis pažinimas (γνῶσις), kurį sudaro žinios apie gnostinę kosmologiją, nuopuolio mitą, žmogaus padėtį pasaulyje.

2) dievybė, emanuojanti žemesnius dieviškojo pasaulio aspektus; emanacinis procesas lydi į dieviškojo aspekto degradaciją.

3) radikaliai dualistinis pasaulėvaizdis; blogasis materialiojo pasaulio kūrėjas, kūno kaip neigiamo egzistavimo aspekto suvokimas.

4) agresyvi polemika prieš kitatikius (pvz. žydus).

5) pneumatinė moralė, lydinti arba prie asketinių ar libertinistinių praktikų.

Čia išvardinome ne visus Hans Jonas pateiktus gnosticizmo bruožus, tačiau ir šių užtenka, kad galėtume susidaryti

bendrą vaizdą. Ir vėliau būta daugybės mėginimų apibrėžti gnosticizmą, įtraukiant ar išmetant tam tikrus aspektus (plg. Broek 2013, 12). Kai kurie tyrėjai siūlo, kad sąvokos *gnosticizmas* reikėtų atsisakyti, atkreipdami dėmesį, kad tai yra dirbtinis konstruktas (plg. Williams 1996), arba teigia, kad šiam religiniam fenomenui reikėtų suteikti kitokį, nors ir gana panašų pavadinimą, pavyzdžiui *gnostinė religija* (Meyer 2005, 42). 1966 metais buvo surengtas Mesinos kongresas, kuriame susirinkę mokslininkai siekė galutinai apibrėžti gnosticizmo sąvoką, tačiau, kaip parodė po to sekę tyrimai, ir šis apibrėžimas nepasirodė pakankamas.

Šis sunkumas apibrėžti kyla dėl kelių priežasčių: iš pradžių gnosticizmu pagal ereziologų informaciją buvo vadinta su krikščionybe siejamas judėjimas, tačiau bėgant laikui atrasta tekstų, įvardytų kaip gnostiniai, nors jie nieko bendro su krikščionybe nebeturėjo. Taip pat šis terminas imtas naudoti labai įvairiuose nuo religijos nutolusiuose laukuose kaip literatūros kūrinių apibrėžimui, politinėms teorijoms. Žinoma, galima apsiriboti laiku (I–V amžius po Kr.) ar teritorija (Viduržemio jūros baseinas), tačiau 1900 metais Kinijoje atrasti Dunhuango rankraščiai vėl išplečia teritorines ribas. Kalbant apie laikines ribas taip pat kyla problemų, kadangi paskutiniai gnostikai, mandaistai, vis dar egzistuoja Irane.

Nepaisant visos šios problematikos, reikalinga tam tikra instrumentinė sąvoka, todėl čia ir toliau vartosime terminą *gnosticizmas*, kaip ir toliau daro ir kiti tyrėjai. Šiame rinkinyje išverstiems tekstams tiktų toks gnosticizmo, čia siejamo su krikščioniška tradicija, apibrėžimas: išrinktiesiems pasekėjams yra perduotas ypatingas žinojimas (γνῶσις),

kuris nėra prieinamas masėms. Šis „žinojimas“ yra priešingas įprastam Didžiosios Bažnyčios tikėjimui, siejamam su vieša Jėzaus Kristaus, o po jo mirties – apaštalų veikla. Gnostikai tikėjo, jog Jėzus slaptai mokė kelis išrinktuosius mokinius, perduodamas jiems informaciją, kurios neskelbė kitiems pasekėjams. Šis mokymas vyko ne tik 40 dienų tarp Jėzaus prisikėlimo ir paėmimo į dangų, bet ir vėliau, kai Jėzus apsireiškėdavo išrinktiesiems gnostikams. Gnostiniai tekstai dažnai vaizduoja Jėzų, po prisikėlimo mokiniams dėstantį slaptąjį mokymą. Šis mokymas buvo perduodamas paraleliai su oficialiuoju Bažnyčios mokymu, tačiau skirtas tik išrinktiesiems.

Svarbu paminėti, kad gnosticizmo tyrėjai išskiria ir įvairius gnosticizmo porūšius kaip setianizmas, valentinizmas (plačiau aptarsime *Evangelijos pagal Pilypą* įvade) ir kt. Kai kurie, žiūrėdami iš istorinės perspektyvos, įvardina ir tam tikras kategorijas, pvz., *klasikinis gnosticizmas* (Layton 2021). Kai kurių gnostiniais vadinamų judėjimų statusas santykyje su skėtine gnosticizmo kategorija nėra labai aiškus – pavyzdžiui manicheizmas, gyvavęs tuo pat metu kaip ir kiti gnostiniai judėjimai, dažnai įvardijamas kaip atskiras reiškiny.

Įvada vertimams

Evangelija pagal Tomą (NHC II, 2)

Evangelija pagal Tomą – bene vienas žinomiausių ir kontroversiškiausių apokrifinei literatūrai priskiriamų tekstų, kurį sudaro Jėzaus Kristaus pasakymai, dar vadinami *logia* (λογία). Tekstas išlikęs koptų ir graikų kalbomis.

Teksto kalba. Mokslininkai nesutaria, kada ir kur tiksliai tekstas buvo parašytas, kokia buvo originali šio veikalų kalba. Kai kurie autoriai siūlė net labai ankstyvas datas, pavyzdžiui prieš penktą dešimtmetį (kalbant apie teksto „branduolį“ sudarančius pasakymus), šiuo metu dauguma kalba apie II a. vidurį ar net pabaigą (plg. Gathercole 2014, 112; Bockmuehl 2017, 175–176). Evangelija kildinama iš Sirijos, nemažai autorių net įvardija konkretų miestą – Edesą (Quispel 1969, 321–333; Drijvers 1970, 17; Marjanen 2008, 37; Plisch 2008, 19–22). Kai kurie mano, jog originali teksto kalba galėjusi būti sirų ar aramėjų (pvz., DeConick 2006, 14–15). Evangelija pateikia nemažai priežasčių tokiam požiūriui – tekste yra nemažai siriškos kilmės žodžių bei pasakymų, kurie paaiškėja juos išvertus į sirų kalbą. Taip pat tekstas priskiriamas Didimui Judui Tomui, o tokia šio apaštalo vardo forma sutinkama siriškos kilmės tekstuose (Gathercole 2014, 104–105), mat „Tomas“ aramėjiškai reiškia „dvynys“, taip kaip graikiškai „Didimas“ (Δίδυμος). Vis dėlto šiuolaikiniuose tyrimuose dominuoja įsitikinimas, kad evangelija parašyta graikų kalba, tada išversta į koptų. Koptų kalboje egzistuoja keli pagrindiniai dialektai, vienu

jų, sahidžišku (su likopolietiškomis įtakomis), ir išlikusi koptiškoji *Evangelijos pagal Tomą* versija.

Rankraščiai. Graikiškieji tekstų fragmentai buvo atrasti XIX a. pabaigoje Egipte, Oksirincho vietovėje, o koptiškoji teksto versija – 1945 metais Nag Hammadi (Egiptas). Pirmasis graikiškasis teksto fragmentas atrastas 1897 metais ir šiuo metu priklauso Bodlėjaus (Oksfordas) bibliotekai (vadinamasis *P. Oxy. I 1*). Šis fragmentas išsaugojo pasakymų 26–33 ir pasakymo 77 pabaigą; antrasis graikiškas fragmentas rastas 1903, laikomas britų bibliotekoje (vad. *P. Oxy. IV 654*). Rankraštyje išliko 1–7 fragmentai; trečiasis graikiškasis fragmentas rastas tų pačių kasinėjimų kaip ir antrasis metu (1903 metais), priklauso Hautono bibliotekai (Harvardas, JAV), vadinamas *P. Oxy. IV 655*. Šiame papiruse išlikę 24 ir 36–39 pasakymai. Kaip galime pastebėti, išlikę graikiški fragmentai tarpusavyje nepersikloja, todėl turime tik po vieną kiekvieno pasakymo graikišką versiją. Koptiškoji evangelijos versija priklauso Nag Hammadi bibliotekai – koptiškų tekstų rinkiniui. Tarp graikiškų fragmentų ir koptiškojo teksto vertimo egzistuoja tam tikrų skirtumų, tačiau teksto prasmės jie dažniausiai kardinaliai nekeičia. Ne visi autoriai laikosi šios nuomonės (pvz., Valantasis mano, jog graikiški ir koptiškas tekstai pakankamai skiriasi, dėl to kiekvienam tekstui pateikia skirtingus komentarus (Valantasis 1997)).

Pasakymų skirstymas. *Evangelijos pagal Tomą* tekstas dažniausiai yra skirstomas į 114 pasakymų. Mes taip pat laikomės šios tradicijos. Kai kurie leidėjai pasakymus skirsto nurodydami originalaus rankraščio puslapio numerį ir eilutę.

Egzistuoja keletas teorijų, siekiančių atskleisti, kokie ryšiai sieja pasakymus, ar pasakymų seka liudija tam tikrą sistemiškumą. Vieni tyrėjai, kiekvienas siūlydamas tam tikrą teksto logiką, skirsto tekstą į tam tikrą skaičių prasminių blokų (Janssens 1961; Tripp 1980; Davies 2002; Nord-sieck 2008), taip pat kurį laiką buvo populiarūs vadinamoji „sniego rutulio“ teorija, pasak kurios, egzistavo tam tikras pasakymų branduolys, kuris per laiką buvo „apaugintas“ kitų autorių pridėtais pasakymais (plg.: Wilson 1960; De-Conick 2008). Vis dėlto yra keletas struktūrinių dalykų, dėl kurių nesiginčijama, nors jie labiau kalba apie individualaus pasakymo, o ne viso veikalo struktūrą:

1) Pasakyme egzistuoja bendras įvadas, prasidedantis „Jėzus pasakė“.

2) Po įvado seka įžanginė įvairuojančio ilgio dalis.

3) Pasakymų blokai yra jungiami pagal žanrą, raktažodį ar tematinę sąsają.

Beveik visi tyrėjai sutinka dėl pasakymų skaičiaus ir nėra ginčų dėl to, kur baigiasi vienas pasakymas ir prasideda kitas. Leidėjai koptiškus ir graikiškus pasakymus tekste kartais sudeda paraleliai, kartais pirmiausia eina koptiški, o graikiški – po to. Savo vertime graikiškus ir koptiškus pasakymus sudėjome vieną po kito. Graikiški ir koptiški tekstai paimti iš naujausio kritinio leidimo: Simon Gathercole, *The Gospel of Thomas. Introduction and Commentary*, Leiden, Boston: Brill, 2014.

Žanras, editio princeps ir Evangelijos pagal Tomą svarba. Nors šis tekstas vadinamas „evangelija“, tačiau jis nėra evangelija skaitytojui įprastine prasme. Veikiausiai tai išminties pasakymų (*wisdom sayings; Weisheitssprüche*) rinkinys, sudary-

tas iš Jėzaus pasakymų. Pirmą kartą *Tomo evangelijos* tekstas pasirodė 1959 metais – tuo pat metu buvo išleisti vertimai anglų, prancūzų, vokiečių ir olandų kalbomis (žr. bibliografiją) ir sukėlė didelį visuomenės susidomėjimą, paaitrindamas tuometines Biblijos kritikos diskusijas (šias diskusijas aptaria Patterson 2013). Viena iš priežasčių, kodėl *Tomo evangelija* paliko tokį įspūdį yra tai, kad ji pateikė alternatyvias, nekanonines Kristaus pasakymų versijas, tuo pat metu ir juos patvirtindama, ir parodydama, kaip skirtingai galėjo vystytis krikščioniškoji tradicija. Apokrifiniai tekstai nėra ir nebuvo naujiena, tačiau *Tomo evangelijos* išskirtinumas tas, kad šis tekstas yra labai ankstyvas ir artimai susijęs su evangelijomis, ypač Q šaltiniu (*Naujojo Testamento* šaltinių teorija, teigianti, kad *Mato* ir *Luko evangelijos* buvo parašytos nepriklausomai, tačiau kiekviena kaip šaltiniu naudojosi *Morkaus evangelija* ir hipotetiniu tekstu vadinamu Q). Tokiu atveju, *Evangelija pagal Tomą* galėtų būti skaitoma kaip papildomai pateikianti žinių apie istorinį Jėzų.

Temos, ryšys su Naujuoju Testamentu. *Tomo evangelijoje* yra gausu paralelių su sinoptinėmis evangelijomis, *Jono evangelija*, taip pat Pauliaus laiškais. Lygindami sinoptines paraleles su *Tomo* pasakymais, kai kurie tyrinėtojai teigė, kad *Tomo* pasakymai yra autentiškesni arba parašyti naudojantis ankstyvesne pasakymų forma (Koester 1989, 42). Pasakymai apie Žmogaus Sūnaus atėjimą, egzistuojantys Q šaltinyje, *Tomo evangelijoje* nepasirodo (išimtis yra 86 pasakymas, tačiau ten žmogaus sūnus pažymi tiesiog „žmogų“), o pasakymai apie Karalystę labai dažni. Anot Koester, pasakymai apie Karalystę priklausą senesnei tradicijai nei

pasakymai apie Žmogaus Sūnų, tokiu atveju *Tomo evangelijos* pasakymai parodantys senesnę pasakymų tradicijos vystymosi stadiją nei *Q* šaltinis (1989, 43). Vis dėlto, kaip minėjome, optimizmas, kad galime turėti Jėzaus pasakymus autentiškesne forma negu sinoptinėse evangelijose, šiuo metu yra išblėšęs. Tolesni tyrimai aptinka bent kai kuriose pasakymuose sinoptinės tradicijos pėdsakų arba net sinoptinės tradicijos vystymą.

Kalbėjimas apie Karalystę yra viena iš dažniausių teksto temų, tačiau *Tomo evangelijoje* ji įgyja kitą dimensiją nei *Naujajame Testamente*. Karalystė dažnai siejama su „šviesa“, ji yra pirmykštis rojus, ji gali būti atrasta, ji egzistuoja ir mokinių viduje, ir išorėje, tačiau kai mokiniai ima klausti, kada ji ateis, Jėzus atsako, kad ji yra pasklidusi visur (113 pasakymas). Taip Karalystės apokaliptinių vaizdinių reikšmė yra sumažinama. Dažnai tyrėjai teigia, jog tekste kalba apie Karalystę yra sistemiškai ne eschatologinė ir ne apokaliptinė (plg. King 1987, 52). Šitai keičia ir paties Jėzaus paveikslą – jis aprašomas kaip mokytojas išminčius, o ne apokaliptinis pranašas (Annese 2019, 26). Vienas iš dalykų, kurių moko Jėzus yra savęs pažinimas (gr. γνῶσις (kopt. ΓΝΩΣΙΣ); kopt. COOYN). Šis pažinimas neturėtų būti suvoktas modernia prasme – savęs kaip asmenybės pažinimas. Veikiau tai yra savo vietos Dievo plane supratimas, tam tikrų, tekste aiškinamų tiesų apie pasaulio prigimtį suvokimas. Pažinimas tekste interpretuojamas kaip viena iš išganyimo sąlygų. Kadangi sąvoka „pažinimas“ yra centrinė gnosticizmo judėjime, būta nemažai diskusijų, ar *Evangeliją pagal Tomą* reikėtų laikyti gnostiniu tekstu (diskusiją aptaria Uro 2003, 31–54). Šiuolaikiniai tyrėjai sutinka, jog šios evangelijos tekste esti gnos-

tinių tendencijų ir įtakų, tačiau tiesiogiai teksto nevadina gnostiniu. Antra vertus, vėlesnė jos interpretacija veikiausiai buvo gnostinė, ką liudija ir jos buvimas tarp Nag Hammadi gnostinių tekstų.

Evangelija pagal Pilypą (NHC II, 3)

Evangelija pagal Pilypą – apokrifinių pasakymų evangelija, išlikusi Nag Hammadi bibliotekos tekstų rinkinyje, priskiriama ankstyvosios krikščionybės laikais gyvavusiam valentinio gnosticizmo judėjimui.

Teksto kalba, autorystė, datavimas. Evangelijos tekstas yra išlikęs vienintele versija koptų kalba Nag Hammadi bibliotekoje (Egiptas), atrastoje 1945 metais. Tekste dominuoja sahidžiškas dialektas, tačiau pastebima ir nemažai likopolietiškos įtakos. Manoma, jog evangelija yra išversta į koptų iš graikų kalbos. Tekstas veikiausiai parašytas Sirijoje, kadangi rodomas susidomėjimas siriškos kilmės žodžiais, galima pastebėti paralelių su rytietiškomis sakramentinėmis praktikomis, aukštinamas enkratizmas (Isenberg 1989, 135). Tyrėjai tekstą datuoja II a.–III a. antros pusės ribose.

Kadangi tekstas yra kompiliacinio pobūdžio, nėra lengva išskirti individualaus autoriaus balsą, tačiau kai kurie autoriai (pvz., Isenberg 1989, 134) teigia, jog tai įmanoma. *Evangelijos pagal Pilypą* autorius kalba kaip katechistas katechumenams, aiškindamas šventuosius raštus, ritualų prasmę, polemizuodamas su priešininkais. Būta bandymų atsekti *Evangelijos pagal Pilypą* šaltinius ar paaiškinti sistemą, pagal kurią sudėlioti pasakymai, tačiau galutiniai re-

zultatai nepasiekti (plg. Turner 1996). Dabartiniuose leidimuose pasakymai yra žymimi pagal originalaus rankraščio puslapį ir eilutę. Kitaip nei *Evangelijoje pagal Tomą*, ne visada yra aišku, kur vienas pasakymas pasibaigia ir prasideda kitas, todėl leidėjai juos suskirsto savo nuožiūra. Čia remiamės Isenbergo (1989) pateiktu pasakymų skirstymu. Tekste yra nemažai lakūnų, kurias autoriai skirtingai atkuria, vieni pasirinkdami kuklesnę, kiti drąsesnę strategiją. Mes stengiamės nespekuliuoti ir paliekame lakūnas ten, kur tekstas visiškai sugadintas. Vietomis komentaruose pateikiame kitų autorių atkurtus teksto vienetus. Tekstas verstas iš: Wesley W. Isenberg, „Gospel according to Philip“, in: ed. J. McConkey Robinson, *The Coptic Gnostic Library. A Complete Edition of Nag Hammadi Codices. Volume II*, Leiden: Brill, 2000.

Žanras, teksto pavadinimo klausimas. *Evangelija pagal Pilypą* kaip ir *Evangelija pagal Tomą* yra pasakymų kolekcija, neturinti vientiso naratyvo. Tačiau kitaip nei Tomo tekstas, tai nėra vien Jėzaus pasakymų rinkinys. Dažnai nežinome, kas tekste kalba. Pilypas, kurio vardu yra pavadinta evangelija, tekste pasirodo tik vieną kartą (73.8-19). *Naujajame Testamente* veikia du Pilypai. Pirmasis yra vienas iš 12 apaštalų, sinoptinėse evangelijose tik įvardijamas apaštalų sąrašė, o *Evangelijoje pagal Joną* veikiantis aktyviau. Antrasis Pilypas yra veikėjas *Apaštalų darbuose*, vadinamas evangelistu, vienas iš 7 diakonų, tėvas 4 pranašavusių mergelių. Tekstas nenurodo, apie kurį iš Pilypų kalbama, tačiau ankstyvosios krikščionybės tradicijoje neretai abu Pilypai suliejami į vieną asmenį.

Teksto temos. Kaip jau minėjome, tekste ryškus katechetinis, sakramentinis kontekstas, dėl to paliečiamos daugelis su krikščionio gyvenimu susijusių temų, kurios interpretuojamos iš valentininio požiūrio taško. Dažniausiai tekste pasikartojančius motyvus puikiai susumavo Isenberg (1989, 135–138):

1) Gyvūnai ir laisvieji žmonės. Kartais tekste tiesiogine prasme kalbama apie gyvūnus, kartais jie dažniausiai simbolizuoja dvasiškai prastesnius žmones: vergus, suterštus asmenis. Tokiu atveju jie neretai aprašomi opozicijoje su laisvaisiais žmonėmis ir mergelėmis, kurie yra tikrieji dvasiniai žmonės ir krikščionys.

2) Ritualai. Isenberg (1989, 136) ir daugelis kitų autorių (plg. Buckley 1980; DeConick 2001a) vartoja anglišką žodį *sacraments*, tačiau II–III amžių kontekste dar nereikėtų kalbėti apie sakramentus, todėl juos vadinsime ritualais. Apie ritualus tekste nėra rašoma nuosekliai. Po truputį, skaitydami pasakymus, gauname informacijos apie bendruomenės ritualus, tačiau jų hierarchinė tvarka ir skaičius nėra akivaizdūs. 67.27-31 rašoma: *Viešpats viską padarė slėpinyje, krikšte ir patepime, ir eucharistijoje, ir atpirkime, ir vestuvių menėje.* Šis trumpas, daugelio mokslininkų tirtas pasakymas (detaliau jis aptartas komentare), puikiai pristato valentininius ritualus. Nėra aišku, kokios apeigos buvo atliekamos kiekviename iš ritualų. Daugiau žinių tekstas pateikia apie krikštą ir patepimą – krikštas aprašomas kaip panardinimas (plg. 64.22-31; 75.14-25), iš vienos pusės jis labai svarbus gnostikui (73.1-8: [...] „Krikštas yra didis dalykas, mat jei žmonės jį įgis, jie gyvens“), iš kitos pusės, jis

yra tik pirmoji pakopa, lydinti link tikrojo pažinimo (plg. 69.14–70.4: „[...] Krikštas yra **šventasis pastatas**. Atpirkimas yra **šventojo šventasis**. Šventųjų šventasis yra vestuvių menė [...]). Patepimas laikomas viršesniu už krikštą (74.12-25. Patepimas yra viršesnis už krikštą [...])“, tačiau pačiu svarbiausiu ritualu laikoma „vestuvių menė“. Tekste apie ją nemažai rašoma, tačiau nesužinome, kas tiksliai vykdavo jos metu. Remiantis *Evangelija pagal Pilypą* būta teorijų, kas galėjo būti atliekama per šį ritualą: pvz., Schenke, vienas iš pirmųjų autorių, mėginusių paaiškinti vestuvių menės ritualą, rašo, kad jo metu buvo imituojama dangiškoji santuoka (ἱερὸς γάμος). Inicijuojamąjį ritualiniu būčiniu pabučiuodavęs mistagogas (1959). Ši interpretacija daugiausia paremta *Evangelijos pagal Pilypą* ištraukomis, kur minima, kad Jėzaus palydovė buvo Marija (59,6-11) ir jis ją bučiuodavo (63,30-35). Jei manysime, kad vestuvių menė gali būti suprasta dviem plotmėmis, dangiškoji ir žemiškoji, atrodo visai suprantama, kad žemiškieji ritualai yra dangiškųjų atspindžiai. Valentinizmo sistemoje Jėzus ir Marija Magdaliotė galimai buvo suvokiami kaip Jėzaus ir Išminties žemiškieji atitikmenys. Dabartiniuose tyrimuose nebesilaikoma Schenke interpretacijos. Svarbu pabrėžti, kad vestuvių menė apima ne tik ritualinę sferą, bet yra ir kosmologinis terminas, nurodantis vietą, kurioje laikų paibaigoje susitiks Išmintis su Kristumi ir juos lydintys dvasiniai žmonės bei angelai (plg. Ireniejus, *Adv. haer.* 1.6.1; Hipolitas *Ref.* 6.34.6).

3) Analogijos, parabolės, biblinės aliuzijos.

Valentinizmas ir gnosticizmas. Valentininė kosmologija. Evangeliją pagal Pilypą mokslininkai priskiria valentininio gnosticizmo judėjimui. Šios ankstyvosios krikščionybės religinės srovės pradininku laikomas Valentinas, kurio keletas fragmentų pasiekė ir mūsų laikus. Tyrėjai nėra vieningos nuomonės, koks ryšys egzistuoja tarp Valentino ir valentininkų. Christoph Markschies, žymus vokiečių mokslininkas, teigia, kad Valentinas nebuvo nei gnostikas, nei valentininkas. Veikiau reikėtų jį laikyti intelektualine tarpine grandimi tarp Filono Aleksandriečio ir Klemenso Aleksandriečio. Mokslininkas siekė perskaityti Valentino veikalų fragmentus nemėgindamas juose išvelgti nuorodų į valentinizmą (Markschies 1992). Dunderberg (2008, 15) mano, kad valentinizmo apibrėžimas yra glaudžiai susijęs su gnosticizmo (kaip skėtinės sąvokos, aprėpiančios visas šio religinio fenomeno atmainas) apibrėžimu. Čia toliau nenauginsime paties Valentino mokymo ir valentinizmo santykio, taip pat gnosticizmo ir valentinizmo ryšių, bet naudosimės mokslinėje literatūroje įtvirtintais ir dažnai vartojamais apibrėžimais, valentinizmą laikydami vienu iš gnosticizmo porūšių. *Evangelijos pagal Pilypą* komentaruose terminai „gnosticizmas“ ir „valentinizmas“ ir jų vediniai vartojami sinonimiškai, nebent nurodyta kitaip.

Mesinoje (1966) pateiktame gnosticizmo apibrėžime bene svarbiausią vietą užima kosmologijos klausimas. Ne tik gnostinėse sistemos ši kosmologija varijuoja, bet ir pačiuose gnosticizmo porūšiuose (valentinizme) randame nemažai skirtumų. Bendrais bruožais nupasakosime gnostinį valentininį mitą: nepažinus Dievas sukūrė Pilnatvę, tam

tikrą transcendentinį „idėjų“, vadinamų eonais, pasaulį. Paskutinis šių kūrinių, vardu Išmintis, troško pažinti Dievą, dėl to buvo išmestas iš Pilnatvės. Išmintį, patyrusią aistras, nuo jų atskiria ir į Pilnatvę sugražina Kristus, dar vienas eonas, pasak vienos versijos, visų Pilnatvėje gyvenančių eonų kūriny. Likusios išorėje aistros, tam tikra Išminties esaties dalis, mite dažnai yra vadinamos Išmintis Achamoth, kitaip Žemesnioji Išmintis. Kristus, pasigailėjęs, nusileidžia ir suteikia šiai būtybei pavidalą. Po to Išmintis sukuria Demiurgą, materialiojo pasaulio ir materialiojo žmogaus kūno kūrėją. Žmogui dieviškąją kibirkštį įkvepia pati Išmintis, dėl to žmogus tampa tiesiogiai susijęs su aukščiausiaja dievybe. Laikų pabaigoje Kristus kartu su Žemesniąja Išmintimi ir juos lydintiais Kristaus angelais bei dvasiškaisiais žmonėmis įžengs į vestuvių menę, kurioje bus atkurta pasaulio tvarka. Šis mitas siekia paaiškinti jau graikų filosofijos pradžioje kilusią problemą: kaip daugis galėjo kilti iš vienio arba kitaip tariant kaip Tobulas Dievas galėjo leisti pasaulyje atsirasti blogiui. Gnostikų atsakymas buvo eonų pasaulio sistema, kur laipsniškai tostant nuo dievybės, įsivėlė klaida ir paskutinis eonas Išmintis tapo defektyvus. Ortodoksinės krikščionybės kontekste ši problema buvo išspręsta kitaip, sprendimo pradžią galime regėti jau Origeno veikaluose, kai jis aptaria laisvos valios problemą.

Grįžtant prie *Evangelijos pagal Pilypą* – valentininė kosmologija tekste nėra išsamiai aptariama ir mitas nepapasakojamas, tačiau daugybė užuominų ir nuorodų leidžia suprasti, kad teksto autoriai ir kompiliatoriai žinojo valentininį mitą. Čia jį aptarėme siekdami mįslingą evangelijos tekstą nušviesti skaitytojui.

Kristologija ir soteriologija. Kristus *Evangelijoje pagal Pilypą* išskyla kaip daugiapavidalė, beveik neapibrėžiama dievybės hipostazė. 57.29–58.10 pasakyme rašoma: *Jėzus slapčia visus dalykus paėmė, kadangi jis nepasirodė toks, koks iš tiesų buvo, bet toks, kokį jie [galėtų] regėti. Taip jis pasirodė jiems visiems: jis pasirodė didiems kaip didis, jis pasirodė menkiems kaip menkas, jis pasirodė angelams kaip angelas ir žmonėms kaip žmogus. Dėl to jo Žodis pasislėpė nuo visų. Kai kurie regėjo jį, manydami, kad regi pačius save, tačiau, kai jis pasirodė savo mokiniams šlovėje ant kalno, jis nebuvo menkas, jis buvo didis. Tačiau jis padarė ir mokinius didžius, kad jie galėtų pamatyti jį jo didybėje.* Šioje ištraukoje galime įžvelgti doketizmo (tikėjimo, kad Kristus neįsikūnijo materialiai) pėdsakų, kuo apologetai dažnai kaltino gnostikus ir kitas vadinamųjų eretikų grupes. Tačiau čia pastebime ir alternatyvų požiūrį į Kristų – jis kiekvienam prieinamas pagal jo gebėjimus (Origenas kalba neretai panašiai, plg. *Contra Celsum* 2.64). Toks požiūris būdingas ir kai kuriems kitiems ankstyvosios krikščionybės tekstams (Foster 2007).

Kristaus vardas išlieka paslėptas tiems, kurie yra nepajėgūs jo priimti ir atsiskleidžia tiems (dvasiniams žmonėms), kurie yra konsubstancialūs su juo. Žmonės valentininėje sistemoje yra skirstomi į dvasiškuosius (pneumatikus), sielinius (psichikus), materialiuosius / žemiškuosius (hilikus). Aukščiausią vietą hierarchijoje užima dvasiškieji, žemiausią – materialieji žmonės. Tokia yra nominali tvarka, tačiau mokslininkai vis dar diskutuoja apie šią tridalę antropologiją, apie žmonių galimybę pereiti iš vienos kategorijos į kitą, ir ką toks suskirstymas turėjo reikšti bendruomenėje. Ire-

niejaus liudijimu valentininkai dvasiniais žmonėmis laikė save, sieliniais – kitus krikščionis, o materialiaisiais – netikinčiuosius (*Adv. haer.* I, 6, 1-2).

Kintanti Išganytojo būtis užtikrina, kad tikroji Kristaus esmė, kaip minėjome, pasireiškė kiekvienam individualiai pagal jo gebėjimus. Šitai yra vienas iš aspektų, kuo gnostiniai judėjimai skiriasi nuo Didžiosios Bažnyčios – apreiškimas neretai juose suvokiamas kaip individualus, pasikartojantis, skirtas tam tikrai grupei, o ne viešas ir bendruomeniškas. *Evangelijoje pagal Pilypą* sutinkame daugybę Kristaus vardų: Jėzus, Kristus, Mesijas, Nazarėnas, Pharisata, tačiau jie visi atskleidžia tik tam tikrą Dievo Sūnaus aspektą, neleisdami visiškai suvokti Dievo Sūnaus slėpinio (plg. Berno 2021, 93–95). Iš dalies tai gali pasirodyti kaip mėginimas Jėzų atitolinti nuo viską sutepančios materijos, kūniškumo ir kančios, tačiau *Evangelija pagal Pilypą* tikslingai nepateikia tiesioginio atsakymo.

Petro laiškas, kurį jis pasiuntė Pilypui (NHC VIII, 2)

Petro laiškas, kurį jis pasiuntė Pilypui – vienas iš Nag Hammadi bibliotekos tekstų, pristatomas kaip apaštalinis laiškas. Tekstas vadinamas krikščionišku-gnostiniu, tačiau nepriskiriamas konkrečiam gnosticizmo porūšiui.

Kalba, datavimas, struktūra. Tekstas išlikęs koptų kalba, saharišku dialektu (pastebima ir bohairiško dialekto įtaka), veikiausiai išverstas iš graikų kaip ir kiti Nag Hammadi bibliotekos tekstai. Datuojamas II a. pab.–III a. ribose. Vei-

kalas prasideda tradicine graikiško laiško formuluote. Petras rašo Pilypui, kviesdamas jį susitikti su juo ir kitais apaštalais bei aptarti Evangelijos skelbimą. Pilypas nuvyksta į susitikimą, su kitais mokiniais meldžiasi ant Alyvų kalno ir išgirsta Kristaus apreiškimą. Po to mokiniai keliauja į Jeruzalę, kur miniai skelbia mokymą. Vėliau, kai Petras mokiniams dar kartą išdėsto mokymą, jie išsiskirsto į „keturis žodžius“, kad skelbtų jau atskirai.

Laiško struktūros laikomasi tik pradžioje, toliau tekstas panašėja į gnostinius dialogus, kur mokiniai klausia informacijos apie kosmologiją, doktriną. Gnostiniams dialogams būdingas tam tikras žanrinis netolydumas tarp įrėminančio naratyvo ir apreiškimo turinio (Kaler 2009, 267). *Petro laišką, kurį jis pasiuntė Pilypui* galima priskirti vadinamajai *Epistula Petri* (Petro laišku) tradicijai. Panašiai kaip ir apie Pauliaus laiškus susikūrė tam tikra tradicija, taip ir Petro laišškai įkvėpė tam tikrą raštiją.

Tekstas verstas iš: Meyer, M. W. NHC VIII, 2: *The Letter of Peter to Philip*, in: ed. J. McConkey Robinson, *Nag Hammadi Codex VIII* (pp. 227–251), Leiden: Brill, 1991.

Gnostinis turinys. Tekstas atsiskleidžia kaip neabejotinai gnostinis, kai apsireiškęs Jėzus pradeda dėstyti savo mokymą. Jėzus kalba naudodamas tokias technines gnostines sąvokas kaip Pilnatvė, eonai, trūkumas, apeliuoja į gnostinį mitą, nors ir ne visiškai tiesiogiai, mini Motiną, kuri pažymi puolusią Išmintį, Išdidujį, nurodantį į Demiurgą (detaliau vieną iš gnostinio mito versijų nupasakojome *Evangelijos pagal Pilypą* įvade).

Ryšys su Apaštalų darbais ir kita Naujojo Testamento literatūra. Laiško autorius tiesiogiai nepasitelkia *Apaštalų darbų* teksto, tačiau gerai žino šios tradicijos temas ir motyvus (Meyer 1981, 191). Daugelis sieja laišką su *Apaštalų darbų* 7–8 skyriais, tačiau nemaža nuorodų ir į kitas šio veikalो vietas. Ryški ir Sekminių atmosfera, taip pat galima pastebėti aliuzijų į Jono ir Pauliaus literatūros tradicijas (Foster 2009, 271).

Evangelija pagal Mariją (BG 1)

Evangelija pagal Mariją yra ankstyva apokrifinė evangelija, su tam tikra dvejuose priskiriama gnostinės krikščionybės srovei.

Teksto rankraščiai, kalba, datavimas, struktūra. *Evangelijos pagal Mariją* tekstas fragmentiškai išliko trijuose rankraščiuose: viename koptiškame, vadinamame *Papyrus Berolinensis* 8502, ir dviejuose graikiškuose – *Papyrus Oxyrhynchus* 3525 ir *Papyrus Rylands* 463. Manoma, kad originaliai evangelija buvo parašyta graikų kalba, tačiau mums išlikusi ilgiausia versija yra koptiškoji. Originalus tekstas graikiškai parašytas II a., parašymo vieta nežinoma. Šis tekstas atrastas XIX a. pabaigoje, tačiau dėl įvairių aplinkybių jo leidimas buvo ilgam atidėtas – pirmieji vertimai į užsienio kalbas pasirodė tik XX a. antroje pusėje. Koptiškas tekstas leidimuose padalytas į originalo puslapius, sunumeruotos jo eilutės, lietuviškame vertime tiksliai nurodoma puslapio pradžia. Koptiškas ir graikiškas tekstas vertimui paimtas iš: Christopher Tuckett (ed.), *The Gospel of Mary*, Oxford: Oxford University Press, 2007.

Evangelija pagal Mariją prasideda nuo prisikėlusio Jėzaus ir apaštalų dialogo, kuriame jie teiraujasi Išganytojo apie materijos likimą ir nuodėmės prigimtį. Jėzui pasitraukus, pasirodo Marija Magdaliotė, paguodžianti mokinius ir papasakojanti Jėzaus jai parodytą regėjimą apie sielos kelionę pas aukščiausiąjį Dievą. Mokiniai nepatiki Marijos istorija ir tik vienas iš jų, Levis, stoja ginti neteisingai apkaltintosios. Teksto autorius neabejotinai palaiko Marijos pusę, išryškindamas konfliktą tarp gnostinei ideologijai ir besiformuojančiai ortodoksinei krikščionybei atstovaujančių mokinių.

Gnostiniai dialogai. Konfliktas ankstyvosios krikščionybės srovėse. Tekstas priskiriamas gnostinės krikščionybės srovei, tačiau nepateikiama pakankamai informacijos, jog galėtume nuspręsti, kuriam gnosticizmo porūšiui priklausoma ši evangelija. *Evangelija pagal Mariją* atstovauja gnostinio dialogo žanrui – tokiuose tekstuose prisikėlęs Kristus kalbasi su mokiniais ir atskleidžia jiems slaptąjį pažinimą (gr. γνῶσις). Gnostiniuose tekstuose, tiek dialogo žanro, tiek kituose, Marija Magdaliotė neretai užima ypatingos mokinės vaidmenį (Plg. *Evangelija pagal Pilypą*, *Evangelija pagal Tomą*), tačiau šis tekstas išsiskiria iš kitų, nes jame labai ryškiai atsiskleidžia ankstyvosios krikščionybės srovėse egzistavęs konfliktas, susijęs su autoriteto perdavimu. Šio konflikto reikšmę siekiančių paaikškinti mokslininkų nuomonės išsiskiria. Kai kurie akcentuoja moters autoriteto problematiką ir teigia Marijos ir Petro konfliktą atspindint būtent moterų lyderystės bendruomenėje klausimą. A. Marjanen mano, kad evangelijos autorius, pripažindamas

Marijos Magdaliėtės mokymą ir aukštesnį nei Petro statusą, patvirtina dvasinio moterų autoriteto pagrįstumą, o Petras ir Andriejus tekste atspindi nuomones žmonių, manančių, jog viešai mokyti gali tik vyrai (1996, 120). Panašios nuomonės laikosi ir Karen L. King (1995, 623–624). Tačiau į šį ginčą veikiausiai galima žvelgti bent keliais sluoksniais – vienas jų yra ortodoksijos (Petras) ir gnosticizmo (Marija) priešprieša. Teksto autorius siekia įteisinti regėjamą patyru-sių mokytojų autoritetą ir pasipriešinti mokymo perdavi-mo tik per apaštalus tradicijai. Todėl Marija tekste laikoma tikrąja apaštale. *Evangelijos pagal Mariją* tekste pateikiama mokymą įvardijame kaip „gnosticizmą“, nors iš tiesų neži-nome, su kuo identifikavosi tekstą skaičiusi bendruomenė. Ryškus tik kitoniškas šių žmonių mokymas ir tradicijos su-vokimas.

Sielos išaiškinimas (NHC II, 6)

Sielos išaiškinimas – gnostinės krikščionybės kryptčiai priski-riamas tekstas, išlikęs Nag Hammadi bibliotekoje.

Kalba, datavimas. Tekstas yra išverstas iš graikų kalbos ir išlikęs koptiškai, sahidžišku dialektu. Teksto parašymo data galėtų būti II amžius. *Sielos išaiškini-me* nerandame nuoro-dų, leidžiančių suprasti, kur tekstas buvo parašytas.

Teksto struktūra, temos. Tekstą galima padalinti į dvi da-lis: pirmojoje pasakojama sielos nuopuolio ir išniekinimo istorija, antrojoje Tėvas atsiunčia Sielai dangiškąjį jaunikį, su kuriuo susivienijusi vestuvių menėje, ji vėl gali pakilti į dangų pas Tėvą, į savo namus. Teksto autorius, siekdamas

savo pasakojimui suteikti svorio, pasitelkia daugybę Senojo ir Naujojo Testamentų citatų. Įdomu, kad cituojami ne tik Šventieji Raštai, bet ir Homero *Odisėja*. Biblinės citatos, ypač nusidėjėlės Jeruzalės vaizdinys, puikiai atitinka teksto temą, o ištraukos iš Odisėjo kelionės, platonikų interpretuotos kaip sielos kelionės per materiją, taip pat dera prie gnostikų pasaulėvaizdžio. Nėra aišku, ar pirmiausia buvo parinktos citatos ir tada sukurtas tekstas, ar atvirkščiai. William C. Robinson *Sielos išaiškinimo* įžangoje rašo, kad tokios citatos pagal apibrėžimą yra ir svetimos tekstui, ir pritaikomos pagal kontekstą. Iš vienos pusės, jos gali būti lengvai pašalinamos, iš kitos – šių citatų egzistavimas gali būti įrodymas, kad visas tekstas buvo parašytas vienu kartu (Robinson 1989, 139).

Ryšys su kitais tektais ir valentinizmu. Sielos išaiškinimas nėra priskiriamas konkrečiam gnosticizmo porūšiui, tačiau galima pastebėti nemažai ryšių su valentinizmu. Pirmiausia, sielos nuopuolio pasakojimas labai primena valentininę Išminties istoriją. Taip pat tekste kalbama apie vestuvių menę, vieną iš svarbiausių valentinizmo ritualų. Siela vestuvių menėje susivienija su jaunikiu ir tai leidžia jai grįžti pas dangiškąjį tėvą – tokia vaizdinija labai priartina tekstą prie valentinizmo. Kai kurie autoriai teigia, jog visas II Nag Hammadi kodeksas, kuriam priklauso ir *Sielos išaiškinimas* bei *Evangelija pagal Pilypą* ir *Evangelija pagal Tomą*, galėjo būti skaitomas valentininkų (Layton 1989, 6; Bethge & Schröter 2013, 160), kadangi šiuose tekstuose aprašomi mitai ir idėjos gana artimi jų doktrinai. Tokį įspūdį sustiprina ir kodekso gale esantis

kolofonas, kuriame rašoma: ἀπὶ παμμεγέτερον ἡμεῶν ἀναστανῆς ἐ[ν] τῇ
 ΝΕΤῆΠΡΟΣΕΥΧῆ Ε[Ι]ΡΗΝῆ ΤΟΙΣ ἈΓΙΟΙΣ ἡμῶν ΝΙΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ
 (Layton 1989, 204: *Prisiminkite mane taip pat, mano bro-
 liai, savo maldose. Ramybė šventiesiems ir dvasiniams (žmo-
 nėms)*). Dvasiniai žmonės yra valentininis techninis termi-
 nas, nurodantis svarbiausią, išrinktąją žmonių klasę.

Apie vertimą

Ši knyga – pirmas apokrifinių kūrinių rinkinys, skirtas lie-
 tuvių skaitytojui. Drauge tai ir pirmas lietuviškas rinkinys
 tekstų, susijusių su gnosticizmu. Gnostinių sąvokų ir anks-
 tyvosios krikščionybės realijų perteikimas nebuvo lengvas
 uždavinys. Kiek įmanoma, atsižvelgta į negausius ankstes-
 nius pavyzdžius ar tyrimus, tačiau už daug ką vertėjai teko
 priiimti atsakomybę. Stengtasi, kad lietuviškas vertimas
 būtų kiek galima artesnis tiek graikiškam, tiek koptiškam
 tekstui. Reikia priminti, kad apokrifiniai tekstai ne visada
 priklauso aukštajai literatūrai. Maža to, religiniuose koptų
 raštuose gausu skolinių iš graikų kalbos, bet dažnai vertėjai
 mėgino graikiškus tekstus perteikti savo kalbos ištekliais, ne
 visada gebėdami sklandžiai suformuluoti ar netgi suprasti
 originalo mintį. Palyginti paprasta yra ir koptiška sintak-
 sė, galinti atrodyti net primityvoka. Tad verčiant į lietuvių
 kalbą nesistengta tekstų pagražinti, suteikti jiems daugiau
 spalvingumo ar elegancijos.

Komentarai, nors kartais gana platūs, turėtų pagelbėti
 skaitytojui suprasti kūrinio tekstą, įvesti į platesnį konteks-
 tą, kartais pristatyti rekonstrukcijos ar interpretacijos vari-
 antus. Vis dėlto jie nėra skirti išsamiai aptarti neaprepiamos

apimties tyrėjų diskusijų. Stengtasi išvengti ir itin specifinių mokslinių sąvokų. Norint palengvinti įvadų ir komentarų kalbėseną, pavadinimai *Evangelija pagal...* ir *Jono I Tomo ... evangelija* naudojami pramaišiu ir turi vienodą reikšmę.

Bibliografija

- Ališauskas, Vytautas, 2016, „Apokrifinės literatūros aprėptis: Diskusija dėl istorinių atribojimų ir žanro savitumo“, *Literatūra* 58 (3), 32–42.
- Ališauskas, Vytautas, 2021, „Tradicijos rekonstrukcija ir religinė vaizduotė ankstyvojoje apokrifinėje raštijoje“, *Literatūra* 63 (3), 19–47.
- Annese, Andrea, 2019, *Il vangelo di Tommaso*, Roma: Carocci editore.
- Ashwin-Siejkowski, Piotr, 2021, *Valentinus' Legacy and Polyphony of Voices*, London, New York: Routledge.
- Attridge, H.W., 1979, „The Original Text of Gos. Thom., Saying 30“, *BASP*, 153–157.
- Baarda, T., 2003, „The Gospel of Thomas“, *PIBA* 26, 46–65.
- Berno, Francesco, 2021, *Vangelo di Filippo*, Milano: Paoline Editoriale Libri.
- Blomberg, C.L., 1984, „Tradition and Redaction in the Parables of the Gospel of Thomas“, in: D. Wenham, ed., *Jesus Tradition outside the Gospels*, Sheffield: JSOT, 177–205.
- Bockmuehl, Mark, 2017, *Ancient Apocryphal Gospels*, Louisville: WJK.
- de Boer, Esther A., 2004, *The Gospel of Mary. Beyond a Gnostic and a Biblical Mary Magdalene*, London; New York: T&T Clark International.
- Bovon, François et Geoltrain, Pierre, eds., 1997, *Écrits apocryphes chrétiens*, vol. I, Bibliothèque de la Pléiade 442, Ge-

- oltrain, Pierre et Kaestli, Jean-Daniel, éd. Paris: Gallimard.
- Bruce, F. F., 1974, *Jesus and Christian Origins outside the New Testament*, London: Hodder and Stoughton.
- Buckley, J. J., 1980, „A Cult-Mystery in “The Gospel of Philip”, *Journal of Biblical Literature* 99 (4), 569–581.
- Budge, E.A.W., ed., 1898, *The Earliest Known Coptic Psalter*, London: Kegan Paul.
- Burton L. Mack, 1988, „The Kingdom That Didn't Come“, in: David J. Lull, ed., *Society of Biblical Literature 1988 Seminar Papers*, Atlanta: Scholars, 620–621.
- Chitty, Derwas J., 1966, *The Desert City. An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism under the Christian Empire*, Oxford: Basil Blackwell.
- Crum, W. E., 2005, *A Coptic dictionary*. Wipf and Stock Publishers.
- Davies S. L., 2002, *The Gospel of Thomas: Annotated and Explained*, Woodstock: Skylight.
- DeConick, A. D. & J. E. Fossum, 1991, „Stripped before God: A New Interpretation of Logion 37 in the Gospel of Thomas“ *Vigiliae Christianae* 45, 123–150.
- DeConick, A. D., 1996, *Seek to See Him: Ascent and Vision Mysticism in the Gospel of Thomas*, Leiden: Brill.
- DeConick, A. D., 2001, *Voices of the Mystics: Early Christian Discourse in the Gospels of John and Thomas and Other Ancient Christian Literature*, Sheffield: Sheffield Academic Press.
- DeConick, A. D., 2001a, „The True Mysteries: Sacramentalism in the *Gospel of Philip*“, *Vigiliae Christianae* 55 (3), 225–261
- DeConick, A. D., 2003, „The Great Mystery of Marriage. Sex and Conception in Ancient Valentinians Traditions“, *Vigi-*

- liae Christianae* 57, 307–342.
- DeConick, A. D., 2006, *The Original Gospel of Thomas in Translation: With a Commentary and New English Translation of the Complete Gospel*, LNTS 287; London / New York: T&T Clark International.
- Lewis, N. D., 2009, „Apolytrosis as ritual and sacrament: Determining a ritual context for death in second-century Marcosian Valentinianism“, *Journal of Early Christian Studies* 17 (4), 525–561.
- Drijvers, H. J. W., 1970, „Edessa und das jüdische Christentum“, *Vigiliae Christianae* 24, 4–33.
- Dunderberg, I., 1998, „Thomas and the Beloved Disciple“, in: R. Uro, ed. *Thomas at the Crossroads: Essays on the Gospel of Thomas*, Edinburgh: T&T Clark, 65–88.
- Dunderberg, I., 2006, *The Beloved Disciple in Conflict? Revisiting the Gospels of John and Thomas*, Oxford: Oxford University Press.
- Dunderberg, I., 2008, *Beyond Gnosticism. Myth, Lifestyle and Society in the School of Valentinus*, New York: California University Press.
- Foster, Paul, 2007, „Polymorphic Christology: Its Origins and Development in Early Christianity“, *The Journal of Theological Studies* 58 (1), 66–99.
- Foster, Paul, 2009, *The Apocryphal Gospels: A Very Short Introduction*, Oxford University Press.
- Gärtner, Bertil, 1961, *Theology of the Gospel of Thomas*, London: Collins; New York: Harper.
- Gathercole, Simon, 2014, *The Gospel of Thomas. Introduction and Commentary*, Leiden: Brill.
- Gianotto, Claudio, 2009, *I vangeli apocrifi: Un'altra immagine di Gesù*, Bologna: il Mulino.
- Grant, R. M. & D. N. Freedman, 1960, *The Secret Sayings of*

- Jesus*, New York: Doubleday.
- Grant, Robert M., 1961, „The mystery of marriage in the Gospel of Philip“, *Vigiliae Christianae* 15 (1), 129–140.
- Gronewald, M., 1970, *Didymus der Blinde: Psalmenkommentar*, vol. V, Papyrologische Texte und Abhandlungen 12; Bonn: Habelt.
- Grosso, M., ed., 2011, *Vangelo secondo Tomasso*, Roma: Carocci editore.
- Guillaumont, A., Puech, H.-Ch., Quispel G., Till, W. C., ‘Abed al Masih, 1959, *The Gospel According to Thomas: Coptic Text Established and Translated*, Leiden: Brill/New York: Harper, 1959; idem, *Het Evangelie naar de beschrijving van Thomas*, Leiden: Brill; idem, *L’Evangile selon Thomas*, Paris: Presses Universitaires; idem, *Evangelium nach Thomas* Leiden: Brill.
- Haenchen, E., 1973, „Die Anthropologie des Thomas-Evangeliums“, in: H. Braun, H.-D. Betz & L. Schottroff, eds. *Neues Testament und christliche Existenz*, Tübingen: Mohr.
- Hartenstein, J., 1998, *Die zweite Lehre: Erscheinungen des Auferstandenen als Rahmenerzählung frühchristlicher Dialoge*, Berlin: Akademie Verlag.
- Hearon, H. & A. C. Wire, 2002, „Women’s Work in the Realm of God” (Mt. 13.33; Lk. 13.20, 21; Gos. Thom. 96; Mt. 6.28–30; Lk. 12.27–28; Gos. Thom. 36)“, in: M. A. Beavis, ed., *The Lost Coin: Parables of Women, Work and Wisdom*, London: Sheffield Academic Press, 136–157
- Hedrick, C. W., 2010, *Unlocking the Secrets of the Gospel according to Thomas*, Eugene, OR: Wipf & Stock.
- Helderman, J., 1999, „Manichäische Züge im Thomasevangelium“, in: S. Emmel, et al., eds., *Ägypten und Nubien in spätantiker und christlicher Zeit: Akten des 6. Internationalen Koptologenkongresses, Münster, 20–26 Juli 1996*, Wiesbaden: Reichert, 488–493.

- Hērakleitas, *Fragmentai*, vertė Mantas Adomėnas, Vilnius: Vaga, 1995.
- Horman, J. F., 1979, „The Source of the Version of the Parable of the Sower in the Gospel of Thomas“, *NovT* 21, 326–343.
- Isenberg, Wesley W., 1968, *The Coptic Gospel According to Philip*. Diss. The University of Chicago.
- Jackson, H. M., 1985, *The Lion Becomes Man: The Gnostic Leontomorphic Creator and the Platonic Tradition*, SBL Dissertation Series 81; Atlanta: Scholars Press.
- Janssens, Y. 1961, „L'Évangile selon Thomas et son caractère gnostique“, *Muséon* 75, 301–325.
- Judge, E. A., 1977, „The Earliest Use of monachos for Monk (P. Coll. Youtie 77) and the Origins of Monasticism“, *JAC* 20, 72–89.
- Junod, Eric, 1992, „Apocryphes du Nouveau Testament»: une appellation erronée et une collection artificielle; discussion de la nouvelle définition proposée par W. Schneemelcher“, *Apocrypha*, 17–46.
- Kaler, Michael, 2009, „The Letter of Peter to Philip and its Message of Gnostic Revelation and Christian Unity“, *Vigiliae Christianae* 63, 264–295.
- King, Karen L., 1987, „Kingdom in the Gospel of Thomas“, *Forum* 3, 48–97.
- King, Karen L., 2003, *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle*, Santa Ros, California: Polebridge Press.
- King, Karen L., 2011, „Translating History: Reframing Gnosticism in Postmodernity“, in: *Tradition und Translation*, Christopher Elsas, ed., Berlin: De Gruyter, 264–277.
- King, Karen L., 2012, „Mystery and secrecy in ‘The Secret Revelation of John’“, in: Christian H. Bull, Liv Ingeb-

- org Lied, John D. Turner, eds., *Mystery and Secrecy in the Nag Hammadi Collection and Other Ancient Literature Ideas and Practices*. Studies for Einar Thomassen at Sixty, Leiden: Brill, 61–85.
- Kloppenburg, John S., 2008, *Q, the Earliest Gospel: An Introduction to the Original Stories and Sayings of Jesus*, Louisville-London: Westminster John Knox Press.
- Koester, H., 1989, „Introduction“ (to the Gospel of Thomas), in: B. Layton, ed., *Nag Hammadi Codex II, 2-7, together with XIII, 2**, Brit. Lib. Or. 4926(1), and P. Oxy. 1, 654, 655, vol. I, NHS 20; Leiden: Brill, 38–49.
- Lamberton, R., 1989, *Homer the Theologian. Neoplatonist Allegorical Reading and the Growth of the Epic Tradition*, Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press.
- Layton, B., Brakke, D., & Collins, J., eds., 2021, *The Gnostic Scriptures*, New Haven and London: Yale University Press.
- Lundhaug, Hugo, 2010, *Images of Rebirth. Cognitive Poetics and Transformational Soteriology in the Gospel of Philip and the Exegesis on the Soul*, Leiden: Brill.
- Marjanen, Antti, 1996, *The Woman Jesus Loved. Mary Magdalene in Nag Hammadi and Related Documents*, Leiden: Brill.
- Marjanen, Antti, 2002, „The Suffering of One Who Is a Stranger to Suffering: The Crucifixion of Jesus in the Letter of Peter to Philip“, 487–498 in: Ismo Dunderberg, Christopher Tuckett, and Kari Syreeni, eds., *Fair Play: Diversity and Conflicts in Early Christianity*, New Testament Studies 103, Leiden: Brill.
- Marjanen, A., 2006, „The Portrait of Jesus in the Gospel of Thomas“, in: J. Ma. Asgeirsson, A.D. DeConick & R. Uro, eds., *Thomasine Traditions in Antiquity: The Social*

- and Cultural World of the Gospel of Thomas*, NHMS 59, Leiden: Brill, 209–219.
- Marjanen, A., 2008, „Gnosticism“, in: Harvey, S. A., & Hunter, D. G., eds., *The Oxford Handbook to Early Christian Studies*, Oxford: Oxford University Press.
- Markchies, Christoph, 1992, *Valentinus Gnosticus? Untersuchungen zur valentinianischen Gnosis mit einem Kommentar zu den Fragmenten Valentins*, Tübingen: Mohr Siebeck.
- Markschies, Christoph, Schröter, Jens (Hrsg.), 2012, *Antike christliche Apokryphen in deutscher Übersetzung: Bd. I Evangelien und Verwandtes* (zwei Teilbände), (7. Auflage der von Edgar Hennecke begründeten und Wilhelm Schneemelcher fortgeführten Sammlung der neutestamentlichen Apokryphen), Tübingen: Mohr Siebeck.
- Marschies, Christoph, 2015, „Foreword“, in: *Forbidden Texts on the Western Frontier: The Christian Apocrypha from North American Perspectives: proceedings from the 2013 York University Christian Apocrypha Symposium*, edited by Tony Burke, Eugene, Oregon: Cascade Books.
- Meeks, A. Wayne, 1974, „The Image of the Androgyne: Some Uses of a Symbol in Earliest Christianity“, *History of Religions* 13 (3), 165–208.
- Meyer, Marvin W., 1981, *The Letter of Philip to Peter. Text, Translation and Commentary*, Ann Arbor, Michigan: Edward Brothers, Inc.
- Meyer, Marvin, 2005, *The Gnostic Discoveries: The Impact of the Nag Hammadi Library*, New York: HarperCollins.
- Moraldi, L., 1984, *I vangeli gnostici: vangeli di Tomaso, Maria, Verità, Filippo*, Milano: Biblioteca Adelphi.
- Nissinen, M., & Uro, R., eds., 2008, *Sacred Marriages: the Divine-human Sexual Metaphor from Sumer to Early Christianity*, Winona Lake, Indiana: Penn State Press.

- Nordsieck, R., 2008, „Zur Kompositionsgeschichte des Thomas-Evangeliums“, *BZ* 52, 174–200.
- Painter, John, 1997, *Just James*. Columbia: University of South Carolina.
- Patterson, Stephen J., 2013, *The Gospel of Thomas and Christian Origins*, Leiden, Boston: Brill.
- Plisch, U. K., 2008, „Thomas in Babel: Verwirrung durch Sprache(n) im Thomasevangelium“, in: J. Frey, J. Schröter & E. E. Popkes, eds., *Das Thomasevangelium: Entstehung-Rezeption-Theologie*, BZNW 157, Berlin: Walter de Gruyter, 60–71.
- Poirier, Paul-Hubert, 2012, „Vers une redéfinition du champ apocryphe. Aperçus del la recherche récente consacrée aux apocryphes chrétiens“, in: André Gagné, Jean-François Racine, éd., *En marge du canon. Études sur les écrits apocryphes juifs et chrétiens*, Paris: Éditions du Cerf (L'écriture de la Bible 2), 85–106.
- Pokorný, P., 2009, *A Commentary on the Gospel of Thomas: From Interpretations to the Interpreted*, London; New York: T&T Clark.
- Pratscher, Wilhelm, 2009, „Das Corpus der Apostolischen Väter“, in: Pratscher Wilhelm (Hrsg.), *Die Apostolischen Väter. Eine Einleitung*, Göttingen: Vandenhock u. Ruprecht, 11–16.
- Quispel, G., 1967 *Makarius, das Thomasevangelium und das Lied von der Perle*, NovTSuppS, Leiden: Brill.
- Quispel, G., 1969, „The Latin Tatian or the Gospel of Thomas in Limburg“, *JBL* 88, 321–330.
- Rewolinski, Edward T., 1978, *The Use of Sacramental Language in the Gospel of Philip* (Cairensis Gnosticus II, 3). Ph. D. diss. Harvard University.
- Robinson, James M., Hoffmann, Paul, Kloppenborg, John

- S., eds., 2000, *The Critical Edition of Q. Synopsis Including the Gospels of Matthew and Luke, Mark and Thomas with English, German, and French Translations of Q and Thomas*, Managing Editor: Milton C. Moreland, Leuven: Peeters Press / Minneapolis: Fortress Press.
- Rudolph, Kurt, 2005, *Die Gnosti – Wesen und Geschichte einer spätantiken Religion*, 4. Aufl., Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht.
- Schneemelcher, Wilhelm (Hrsg.), 1990, *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung: Bd. 1: Evangelien*, 6. Aufl. 6. Auflage der von Edgar Hennecke begründeten Sammlung, Tübingen: J. C. B. Mohr Verlag.
- Schenke, H.-M., 1959, „Das Evangelium nach Philippus. Ein Evangelium der Valentinianer aus dem Funde von Nag Hammadi“, *TLZ* 84, 1–26.
- Schenke, H. M., ed., 1997, *Das Philippus-Evangelium (Nag-Hammadi-Codex II, 3): neu hrsg., übers. und erkl. von Hans-Martin Schenke*, vol. 143, Berlin: De Gruyter Akademie Forschung.
- Schenke H.-M, Bethge, Hans-Gebhard, Kaiser, Ursula Ulrike, eds., 2013, *Nag Hammadi Deutsch. NHC I–XIII, Codex Berolinensis 1 und 4, Codex Tchacos 3 und 4*, Berlin: Walter de Gruyter.
- Smith, J.Z., 1965–1966, „The Garments of Shame“, *History of Religions* 5, 217–238.
- Schröter, Jens; Bethge, Hans-Gebhard, 2013, „Das Evangelium nach Thomas“, in: *Nag Hammadi Deutsch. NHC I–XIII, Codex Berolinensis 1 und 4, Codex Tchacos 3 und 4*, Berlin, Boston: De Gruyter.
- Theissen, Gerd, 1983, *Studien zur Soziologie des Urchristentums*, Tübingen: Mohr-Siebeck.
- Thomassen, Einar, 2008, *The Spiritual Seed – The Church of*

the 'Valentinians', Leiden: Brill.

Tripp, D. H., 1980, „The Aim of the Gospel of Thomas’, *ExpT* 92, 41–44.

Tuckett, Ch., 2007, *The Gospel of Mary*, Oxford: Oxford Press.

Turner, Martha Lee, 1996, *The Gospel according to Philip. The Sources and Coherence of an Early Christian Collection*, Leiden: Brill.

van Unnik, W. C., 1964, „Three Notes on the ‘Gospel of Philip’“, *New Testament Studies* 10, 465–469.

Valantasis, R., 1997, *The Gospel of Thomas. New Testament Readings*, London: Routledge.

Williams, Michael A., 1985, *The Immovable Race: A Gnostic Designation and the Theme of Stability in Late Antiquity*, Leiden: Brill.

Williams, Michael A., 1996, *Rethinking Gnosticism: An Argument for Dismantling a Dubious Category*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Wilson, R. McL., 1960, *Studies in the Gospel of Thomas*, London: Mowbray.

Evangelija pagal Tomą

51

Evangelija pagal Pilypą

125

Petro laiškas, kurį jis pasiuntė Pilypui

187

Evangelija pagal Mariją

195

Sielos išaiškinimas

209

Evangelija pagal Tomą

ΠΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΠΚΑΤΑ ΘΩΜΑC

Prologas

GRAIKIŠKAI: Šie yra slapti žodžiai, kuriuos, Tomui Judui užrašant, kalbėjo gyvasis Jėzus.

KOPTIŠKAI: Šie yra slapti žodžiai, kuriuos gyvasis Jėzus ištarė ir kuriuos Didimas Judas Tomas užrašė.

1.

GRAIKIŠKAI: Ir jis pasakė: „Tas, kuris atras šių žodžių paaiškinimą, neragaus mirties.“

KOPTIŠKAI: Ir tas, kuris ras šių žodžių paaiškinimą, neragaus mirties.

2.

GRAIKIŠKAI: Jėzus pasakė: „Te ieškantysis nesustoja ieškoti, kol ras. Ir kai ras, jis bus apstulbintas ir apstulbęs jis karaliaus. Ir pakaraliavęs jis ilsėsisis.“

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Te tas, kuris ieško, nepaliauja

ieškoti, kol suras. O kai suras, bus priblokštas, ir kai bus priblokštas, jis nustebs ir valdys Visa.

Paralėlės: Hebrajų evangelija, pacituota Klemenso Aleksandriečio: *Strom.* 2.9.45.5: ἢ κὰν τῷ καθ' Ἑβραίους εὐαγγελίῳ, ὁ θαυμάσας βασιλεύσει, γέγραπται, καὶ ὁ βασιλεύσας ἀναπαήσεται; *Strom.* 5.14.96.3: οὐ παύσεται ὁ ζητῶν, ἕως ἂν εὕρῃ εὐρῶν δὲ θαμβηθήσεται, θαμβηθεὶς δὲ βασιλεύσει, βασιλεύσας δὲ ἐπαναπαήσεται (*Strom.* 2.9.45.5 pagal *Hebrajų evangeliją*: „nusistebėjęs valdys, parašyta, ir valdęs ilsės“; 5.14.96.3: „ieškantis nesustos, kol neatras: atradęs bus apstulbęs, apstulbęs valdys, valdęs ilsės“).

Naujajame Testamente galima rasti daugybę paralelių pirmajai pasakymo daliai, pvz.: „Tad ir aš jums sakau: prašykite, ir jums bus duota; ieškokite, ir rasite; belskite, ir jums bus atidaryta. Kiekvienas, kas prašo, gauna, kas ieško, randa, ir beldžiančiam atidaroma“ (*Lk* 11, 9-10). Tačiau antroji pasakymo dalis nustebina, nukrypdama nuo kanoninių tekstų. *Tomo evangelija* jau pirmaisiais pasakymais nurodo savo kitonišką požiūrį į kristologiją, orientaciją į vidinį pažinimą, atskleidžiantį kelių tradicijų įtakas: viduriniojo platonizmo, gnosticizmo, hermetizmo (plg. Patterson 2013, 15–16; 35–36). Koptiškas žodis $\omega\tau\omicron\rho\tau\tau\epsilon$ (priblokšti) pirmine reikšme pažymi nerimą, sujaudinimą – savęs pažinimą dažnai lydi ne vien teigiami jausmai. Gathercole (2014, 203) nurodo, jog antroji pasakymo dalis apverčia platonišką aforizmą iš *Teaiteto* (155d: „μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν: οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη [...]), teigiantį, jog filosofijos pradžia yra nuostaba (τὸ θαυμάζειν). Pasak *Tomo evangelijos*, nuostaba ($\omega\pi\eta\rho\epsilon$) pasirodo jau atradus daiktą.

Koptiškas žodis $\tau\eta\rho\upsilon$ (visa) gnosticizmo kontekstuose yra turtingas reikšmių: jis gali pažymėti pleromą (pilnatvę) ir eonus, pasaulį, pneumatinę (dvasinę) žmogaus dalį, būti Kristaus

titulas (Gathercole 2014, 204). Šiame pasakyme žodis ΤΗΡΑ (visa) aprašo pasaulį – „atradęs“ žmogus nebėra pasaulio vergas, jis laisvas nuo materijos pančių.

3.

GRAIKIŠKAI: Jėzus pasakė: „Jei jus velkantys sako jums: ‘Štai dangaus karalystė’, tada jus pralenks dangaus sparnuočiai. Jei jums sako, kad ji yra po žeme, tada jūros žuvys, jus pralenkdamos, į ją pateks. Tačiau dangaus karalystė yra jumyse ir jūsų išorėje. Tas, kuris save pažįsta, tai atras. Ir jūs, kai save pažinsite, sužinosite, kad esate gyvojo Tėvo sūnūs. O jei nepažinsite savęs, būsite skurde ir būsite skurdas.“

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Jei tie, kurie veda jus, jums sako: „Štai, karalystė yra danguje“, tada dangaus paukščiai jus pralenks. Jei jie sako, kad ji yra jūroje, tada žuvys jus pralenktų. Veikia karalystė yra jūsų viduje ir jūsų išorėje. Kai jūs pažinsite save, tada jūs būsite pažinti ir suprasite esantys gyvojo Tėvo sūnūs. Tačiau jei nepažinsite savęs, jūs esate skurde ir jūs esate skurdas.“

Graikiškoji ir koptiškoji versijos šiek tiek skiriasi. Ypač pirmajame sakinyje veiksmažodžių / veiksmažodinės formos pasirinkimu: ἔλκω / σὼκ ΖΗΤῶ (vilkti / vesti, vadovauti). Grosso (2017, 118) rašo, jog graikiškosios versijos tiesmukumas galimai skirtas pabrėžti polemiškam ir ironiškam tonui bei pavaizduoti religinius lyderius kaip „vilkėjus“ t. y. priverčiančius žmones domėtis dangaus karalyste.

Jėzus, kalbėdamasis su mokiniais, siekia jiems išaiškinti tikrąją karalystės prigimtį. *Tomo evangelijos* Jėzus nukrypsta nuo Naujajam Testamentui įprastų karalystės interpretacijų (plg. *Lk*

17, 20-21: „Fariziejų paklaustas, kada ateis Dievo karalystė, Jėzus paaiškino: „Dievo karalystė ateina nepastebimai. Ir niekas nepasakys: ‘Štai ji čia arba ten!’ Nes Dievo karalystė jau yra tarp jūsų“. Žvilgsnis kreipiamas į vidinę karalystę, ypač Jėzui pradėjus kalbėti apie savęs pažinimą. Tekstas Jėzui priskiria garsųjį pasakymą ἡνωθὶ σαυτὸν, tapusį bendros kultūros dalimi (Gathercole 2014, 212). Tačiau *Tomo evangelijoje* pažinimas yra žinojimas, kad siela yra įkalinta varganame kūne. Ryšys tarp karalystės ir savęs pažinimo nėra hierarchinis t. y. pirmiausia įgyjimas pažinimas, ir tik vėliau suvokiama karalystė. Veikiau abu šie supratimai persidengia (Gathercole 2014, 213).

4.

GRAIKIŠKAI: Jėzus pasakė: „Senyvo amžiaus žmogus nedvejodamas paklausti septynių dienų vaiko apie gyvenimo vietą ir gyvens. Mat daugybė pirmųjų bus paskutiniai ir paskutiniai bus pirmi. Ir [jie taps vieniu].“

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Senyvo amžiaus žmogus nedvejodamas paklausti mažo, septynių dienų amžiaus, vaiko apie gyvenimo vietą. Ir jis gyvens. Mat daugybė pirmųjų bus paskutiniai ir jie taps vieniu.“

Paralelės: *Lk* 10, 21-22: „Tuomet jis pradžiugo Šventąja Dvasia ir prabilo: „Aš šlovinu tave, Tėve, dangaus ir žemės Viešpatie, kad paslėpei tai nuo išmintingųjų ir gudriųjų, o apreiškėi mažutėliams. Taip, Tėve, nes tau taip patiko“; plg. *Mt* 13, 25; *Mt* 19, 30: „daugel pirmų bus paskutiniai, ir daugel paskutinių – pirmi“ ir kt.

Šiame pasakyme apverčiama įprastinė pasaulio tvarka – kūdikis moko seną žmogų. Kūdikis, vaikelis (παιδίον) mokantis vyresnįjį ar turintis savos išminties yra tropas, būdingas tiek graikiškam, tiek judėjų mentalitetui. Pasakymo senolis tampa

lygus kūdikiui, simbolizuojančiam mokinį, perimančiam jo išmintį. Vaikelis įvardijamas kaip septynių dienų amžiaus, mat pagal judėjų tradiciją, apipjaustymas vykdavo aštuntą dieną (Grosso 2017, 119). Būklė prieš apipjaustymą pažymi nekaltumą, androginiškumą, taigi tobulą, nesuterštą būtį. Mitas apie tobulą žmogų, egzistavusį dar prieš lyčių atskyrimą, viduriniojo platonizmo buvo perduotas ir *Tomo evangelijai* (Patterson 2013, 16). Taip pasakyme, kaip urobora gyvatės simboliuje, pabaiga (senas žmogus) susisieja su pradžia (vaiku), pabaiga nurodo į pradžią. Šią žiedinę struktūrą dar labiau išryškina frazės „pirmieji bus paskutiniai, paskutiniai bus pirmi“, vėl sugrąžindamos prie vaiko ir senolio įvaizdžių. Antroji pasakymo dalis žinoma ir iš sinoptinės tradicijos, tačiau yra užbaigiama neįprastai – jie taps vieniu. Graikiškojoje versijoje žodžių žaismas neatsispindi, tačiau koptiškojoje paskutinis žodžių junginys (ΟΥΑ ΟΥΩΤ) gali pažymėti ne tik vienį, bet yra ir graikiško žodžio μοναχός (vienuolis) atitikmuo (Grosso 2017, 120). Tad sužaidžiama vienio kaip dangiškosios plotmės simboliu ir paraginimu siekti radikaliuos askezės ir vienuolystės.

5.

GRAIKIŠKAI: Jėzus pasakė: „Pažink tą, kas yra prieš tavo veidą ir tai, kas paslėpta, bus tau atskleista. Mat nėra nieko paslėpta, kas netaps aišku ir nieko palaidota, kas nebus prikelta.“

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Pažink tą, kuris yra prieš tavo veidą ir tai, kas paslėpta nuo tavęs, bus tau atskleista. Mat nėra nieko slapto, kas netaptų regima.“

Paralėlės: *Lk* 8, 17: „Nėra nieko paslėpta, kas nebūtų atskleista, nieko slapta, kas nepasidarytų žinoma ir neišeitų aikštėn“; *plg. Mt* 10, 26; *Mk* 4, 22.

Tikintysis turi pažinti prieš jį esantį Jėzų, tada jam bus atskleistas slaptasis žinojimas, prieiga prie karalystės. Graikiškas tekstas šiek tiek skiriasi nuo koptiškojo, pratęsdamas paskutinį sakinį fraze „mat nėra nieko [...] palaidota, kas nebus prikelta“. Ši frazė greičiausiai atkartoja atskleidimo motyvą, nors, sekant sinoptinėmis evangelijomis, būtų galima išvelgti ir soteriologinį aspektą. Pasak Patterson (2013, 233–235), *Tomo evangelijos* apokaliptiniai pasakymai pasižymi polivalentiškumu, t. y. juos galima interpretuoti įvairiai. Evangelijos autoriai rinko pasakymus apie įvairius žmogiškumo ir dieviškumo aspektus, tačiau dėl pasakymų daugiaprasmiškumo kai kuriuos jų galima interpretuoti ir kaip eschatologinius, nors tai, ko gero, nebuvo sudarytojų ketinimas. Šie pasakymai turi nemažai paralelių su Q šaltiniu, dėl to skaitytojui ir kyla asociacijos su eschatologiniais vaizdiniais. Redaguodami Q šaltinį, Morkus ir Lukas šių pasakymų eschatologinę dalį išplėtojo.

6.

GRAIKIŠKAI: Jo mokiniai klausinėjo jį ir sakė: „Kaip mes pasninkausime? Ir kaip mes melsimės? Ir kaip mes dalinsime išmalda? Ir kokios mitybos laikysimės?“. Jėzus pasakė: „Nemeluokite ir ko nekenčiate, nedarykite, kadangi viskas bus atskleista tiesos akivaizdoje. Mat nėra nieko paslėpto, kas netaps aišku.“

KOPTIŠKAI: Jo mokiniai paklausė jo ir pasakė jam: „Ar nori, kad mes pasninkautume? Ir kaip mes melsimės? Ar mums dalinti išmalda? Ir kokios mitybos mums laikytis?“. Jėzus pasakė: „Nemeluokite ir ko nekenčiate, nedarykite, kadangi visa bus atskleista tiesos akivaizdoje. Mat nėra nieko paslėpto, kas nebus atskleista ir nieko uždengto, kas liks neatidengta.“

Paralėlės: *POxy* 654 6; *Tom* 14, 1; *POxy* 1 27; *Tom* 27; *Tom* 104; *POxy* 654 5, 2-3; *Tom* 5, 2, *Tob* 4, 15; *Lk* 11, 1-4; *Lk* 6, 31; *Lk* 8, 16-17; *Lk* 12, 1-3; *Mt* 6, 2-4; *Mt* 6, 5-15; *Mt* 6, 16-18; *Mt* 7, 12; *Mt* 10, 26-33; *Mk* 4,21-22; *Did* 8, 1-3; *POxy* 1224 2, *Did* 1, 1-2.

Mokiniai klausia Jėzaus apie judėjų ir krikščionių praktikas. Tačiau užuot jas pasmerkęs kaip *Tom* 14, Jėzus atsako mįslingai, siekdamas jas suprobleminti (Valantasis 1997, 37).

7.

GRAIKIŠKAI: [...] palaimintas yra [...] ir yra [...]

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Palaimintas yra liūtas, kurį žmogus suvalgys ir liūtas taps žmogumi. Ir prakeiktas yra žmogus, kurį suvalgys liūtas ir žmogus taps liūtu“.

Jackson (1985, 43–45) teigia, jog šis pasakymas yra susijęs su keliomis tradicijomis – bibrine (psalmėmis), platonizmo ir gnosticizmo. Pasakyme minimas liūtas simbolizuoja kūno godulį, dėl kurio pneumatinis žmogus būtų prarytas ir palaidotas materijoje (t. y. kūne). Gathercole (2014, 234) dalinai palaiko Jackson interpretaciją, nesutikdamas tik su požiūriu, jog 7 pasakymas yra ir gnostinės kilmės. Baarda (2003, 46–65) teigia, kad liūtą galima identifikuoti su Demiurgu. Mes šiai versijai pritartume, ypač turint galvoje, jog Demiurgas gnostiniuose tekstuose dažnai vaizduojamas kaip kelių gyvūnų, tarp jų ir liūto, hibridas (plg. *Jono apokrifė* pateikiamą Demiurgo aprašymą (NHC II, 1, 10.1,9). Gathercole (2014, 231–232) siūlo panašią interpretaciją, tik atmesdamas gnostinę kilmę. Autorius remiasi Didimo Aklojo liudijimu:

...[βρωθε]ῖς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ τροφῆ αὐτοῦ γεγενημένος οὐκ ἔσται λέων. διὰ τοῦτο μακάριός ἐστιν

καὶ μα[καρίζ]εται οὐχ ὅτι λέων ἐστίν, ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος γέγονεν. εἰ δέ ποτε ἄνθρωπος λογικὸς καὶ λογικῶς κινού[μενος] ὑπὸ ὠμοθύμου τινὸς ἀγρίου ἀνθρώπου ἢ πονηρᾶς δυνάμεως βρωθείη, γίνεται λέων καὶ τάλας ἐστὶν ὁ το]ιοῦτος. „οὐαί“ γὰρ „τῷ ἀνθρώπῳ ὃν φάγεται λέων“ (tekstas iš Gronewald, Didymos der Blinde. *Psalmenkommentar* V, 138–140):...pamaitintas mokytojo ir tapęs jo maistu, nebebus liūtas. Dėl to jis yra palaimintas, ir yra palaimintas ne todėl, kad yra liūtas, bet todėl, kad tapo žmogumi. Tačiau jei kada protingas ir protingai mąstantis žmogus yra maitinamas kokio laukinės širdies žmogaus ar nedoros jėgos, jis tampa liūtu ir yra tikras vargšas. Mat „vargas žmogui, kurį liūtas suėda“.

Gathercole pritaria manymui, jog liūtas simbolizuoja kūniškas aistras, nors galimai ir plačiau kalbama apie piktašias jėgas. Įdomu ir tai, jog pasakymai apie gyvūnus yra populiarūs ir kitose „pasakymų“ evangelijoje – *Evangelijoje pagal Pilypą*. Pvz. 55.6-23: [...] Žmogus **valgė kaip gyvūnas**, tačiau, kai Kristus, tobulas žmogus (τέλειος), atėjo, jis atsinešė duoną iš dangaus tam, kad žmogus būtų pamaitintas žmonių maistu [...]; 78.25–79.13: [...] Jei tapsi arkliu ar asilu, ar jaučiu, ar šunimi, ar avimi, ar vienu iš kitų **gyvūnų**, esančių išorėje ar apačioje, tada nei žmogus, nei dvasia, nei žodis, nei šviesa, nei tie, esantys viršuje, nei esantys išorėje, negalės tavęs mylėti [...].

Pilypo evangelijoje, kuri yra neabejotinai gnostinė, buvimas gyvūnu, valgymas kaip gyvūnui neabejotinai pažymi žemesnį ontologinį statusą t. y. hiliko (žemiško, materialiojo žmogaus). Tiesioginių sąsajų tarp šių pasakymų ir *Tomo evangelijos* nėra, tačiau jei manysime *Tomo evangelijoje* esant gnosticizmo pėdsakų, galima šiose paralelėse išvelgti panašų mąstymo būdą.

8.

Ir jis pasakė: „Žmogus yra panašus į išmintingą žveją, metusį savo tinklą į jūrą: jis ištraukė jį iš jūros pilną mažų žuvų. Tarp jų išmintingas žvejys rado gerą, didelę žuvį. Jis išmetė visas mažas žuvis į jūrą ir pasirinko didžiąją žuvį nesirūpindamas. Tas, kuris turi ausis, teišgirsta.“

Paralelės: *Lk* 8, 8; *Mt* 13, 47-48; *Mk* 4, 9; *Apr* 3, 6 *etc.* 8-tasis pasakymas yra pirmasis iš keturiolikos *Tomo evangelijoje* esančių palyginimų. Kitą šio pasakymo versiją galime rasti *Mt* 13, 47-48: „Ir vėl su dangaus karalyste yra kaip su ežeran metamu tinklu, užgriebiančiu įvairiausių žuvų. Kai jis pilnas, jį išvelka į krantą, susėda ir surenka gerąsias į indus, o netikusias išmeta“. Taip pat ir kituose ankstyvosios krikščionybės tekstuose randama šio pasakymo paralelių (pvz. Klemenso *Strom.* 1.1.16.3; 6.11.95.3). Gathercole (2014, 234) ir Plisch (2008, 53) teigia, jog pasakymo pradžioje redaktorius galimai suklydo ir vietoje „dangaus“ įrašė „žmogų“ (jei remtumėmės *Mato evangelijos* pasakymo versija).

Tačiau įmanoma pasakymą interpretuoti ir turimu pavidalu – žmogus pasirenka Kristų, atmesdamas visus kitus tikėjimus, kurių tuometinėje visuomenėje buvo nemaža. Patterson (2013, 197–210) atlieka išsamią šio pasakymo analizę ir prieina išvadą, jog už *Mato* ir *Tomo evangelijose* sutinkamų pasakymo apie žuvį versijų slypi tam tikra unifikuota versija. Pagal ją, palyginimas iš tiesų yra apie Dangaus Karalystę: žvejys tarp įprastų žuvų atranda neįprastą, vertingesnę. Kaip ir sinoptiniuose palyginimuose apie pirklių, atradusį perlą, ar žmogų, netikėtai aptikusį lobį, pasakymo esmė yra atsisakyti menkos daugybės dėl vieno vertingesniojo radinio. Būtent šis palyginimas iš *Tomo*, kartu su palyginimu apie perlą yra

Klemenso „Stromatuose“ sutinkamo priežodžio šaltiniai (*Strom.* 1.1.16.3: „Tarp daugybės mažų perlų yra vienintelis ir dideliame žuvų laimikyje yra puiki žuvis“).

9.

Jėzus pasakė: „Štai pažvelkite, sėjėjas išėjo ir pripildė savo ranką ir metė. Kai kurios (sėklos) nukrito ant kelio ir paukščiai atėjo ir jas surinko. Kitos nukrito ant uolos ir neišsėkėjo žemeje ir neišleido varpų viršun. O kitos nukrito į erškėčius ir jie uždusino sėklą ir kirminas surijo ją. O dar kitos nukrito į gerą dirvą ir ji davė gerus vaisius viršun. Ji atnešė šešiasdešimt už saiką ir šimtą dvidešimt už saiką.“

Šį palyginimą galime rasti ir sinoptinėse evangelijose (*Mk* 4, 3-8; *Mt* 13, 3-8; *Lk* 8, 5-8) ir kituose ankstyvosios krikščionybės šaltiniuose (pvz. *1 Klem* 24, 5; Justin. *Dial.* 125, Hipol. *Ref.* 5.8.28-29. Plačiau: Horman 1979, 326–343). Pasakymas kalba apie tai, jog apreiškimas nesibaigs karalystės atėjimu, tačiau ateityje ji taps produktyvi (Gathercole 2014, 240–241). Skaičiai šiame pasakyme neturi didelės reikšmės, nors būta mėginimų susieti juos su gnostinėmis spekuliacijomis apie skaičius (plg. Blomberg 1984, 177–205).

10.

Jėzus pasakė: „Aš mečiau ugnį ant pasaulio ir štai aš ją saugau, kol ji dega.“

Paralėlės *Lk* 12, 49-53; *Mt* 10, 34-39. Problemiška šio sakinio vertime tai, kad tiek žodis ugnis (κωϋτ), tiek pasaulis (κοσμος) yra vyriškos giminės, todėl nėra aišku į ką nurodo įvardis ερωϋ

(jį). Taigi galimi variantai „[...] štai aš ją (ugnį) saugau, kol ji (ugnis) dega, „štai aš jį (pasaulį) saugau, kol ji (ugnis) dega“, „štai aš ją (ugnį) saugau, kol jis (pasaulis) dega“, „štai aš jį saugau (pasaulį), kol jis (pasaulis) dega“. Remdamiesi *Luko evangelija* (12, 49): „Aš atėjau įžiebtį žemėje ugnies ir taip norėčiau, kad ji jau liepsnotų!“), liekame prie pirmosios versijos.

Pasaulis *Tomo evangelijoje* suvokiamas kaip pasmerktas, tačiau ne kalbant apie žmogaus veiklą, bet apie materialiąją pasaulio dalį (plg. 21, 27, 56 pasakymai). Jėzus pradėjo veiklą, apvalysiančią pasaulį, todėl jis saugo jį deginančią ugnį.

11.

Jėzus pasakė: „Šis dangus praeis ir tas, kuris yra virš jo, praeis. Tačiau tie, kurie yra mirę, negyvena, ir tie, kurie gyvena, nemirs. Dienomis, kai valgėte tai, kas mirę, padarėte tai gyva. Kai būsite šviesoje, ką darysite? Dieną, kai buvote vienas, tapote dviem. Tačiau kai tapsite dviem, ką darysite?“

Hipolito *Refutatio* galime atrasti šio teksto paralelę (*Ref.* 5.8.32): εἰ νεκρὰ ἐφάγετε καὶ ζῶντα ἐποιήσατε, τί ἂν ζῶντα φάγητε, ποιήσετε; („jei valgėte tai, kas mirę ir padarėte tuo, kas gyva, ką padarysite valgydami tai, kas gyva?“). Kitos paralelės: *Lk* 16, 16-17; *Lk* 21, 32-33; *Mt* 5, 18; *Mt* 24, 34-35 *etc.*

Pasakymas prasideda eschatologine tema apie pasaulio praėjimą, kurios formuluotė „dangus praeis“ pažįstama iš sinoptinių evangelijų. Tačiau kalbama ne tik apie šį dangų, bet ir apie esantįjį virš jo – apie daugiasluoksnių dausų koncepciją žinome ir iš judaizmo, ir iš krikščionybės. Paulius kalba apie 3 dangaus lygmenis (2 *Kor* 12, 2). Judaizme įprastesnis septynių dangaus lygmenų supratimas, o *Tomo evangelijoje* sutinkame tik

du. Vis dėlto, nereikėtų to laikyti ypatingos, tik *Tomo tekstui* būdingos kosmologinės santvarkos ženklų. Šis dangus nurodo į regimąją plotmę, o esantis virš jo – į dieviškąją. Toliau rašoma apie gyvuosius ir mirusiuosius – žmones, gyvenančius Kristuje ir ne. Tikintiesiems pasaulio praėjimas nėra baisus, nes negali jų paliesti, o netikintieji vis tiek niekada negyveno.

Likusioji pasakymo dalis iš pirmo žvilgsnio atrodo gana mįslinga. Galbūt šio pasakymo kontekstas yra sakramentinis – valgymas pažymi eucharistiją (Plisch 2008, 59), o šviesa – krikštą (DeConick 2006, 79). Gathercole (2014, 247) mano, jog šį pasakymą reikėtų suprasti tiesiogine prasme – žmogus valgydamas negyvus dalykus paverčia juos gyvu audiniu. Pasiėkęs išganytą, toks žmogus galės padaryti daug daugiau, dabar net neįsivaizduojamų dalykų.

Paskutiniai pasakymo sakiniai vėl sugrąžina prie spekuliacijos, jog žmogus iš pradžių buvo vientisa būtybė, kurią Dievas vėliau padalino į dvi – Adomą ir Ievą. Nors teiraujamosi būsimuoju laiku, tačiau iš tiesų kalbama apie jau įvykusį faktą – žmogus jau yra padalytas į dvi dalis.

12.

Mokiniai pasakė Jėzui: „Mes žinome, kad tu išeisi nuo mūsų. Kas bus mums didžiausias? Jėzus atsakė jiems: „Iš vietos, į kurią atėjote, eisite pas Jokūbą Teisųjį, tą, dėl kurio atsirado dangus ir žemė.“

Paralelės *Lk* 9, 46-48; *Lk* 22, 24-27; *Mt* 18,1-4, *Mk* 9, 34-35. Šis pasakymas atliepia Naujajame Testamente sutinkamus mokinių ginčus dėl to, kuris iš jų didžiausias (pvz., *Mk* 9, 34-35). Tiesa, ginčai dėl autoriteto ir viršenybės būdingi ir apokrifinei literatūrai (pvz., *Evangelijoje pagal Mariją*). Šių diskusijų centre visada kyla klausimai – kas yra pakankamai autoritetingas, jog

skleistų Jėzaus mokymą? Kuri Jėzaus mokymo perdavimo tradicija yra autoritetingiausia?

Čia Jėzus įvardija kitą autoritetą nei tikėtumėmės – savo brolių Jokūbą. Jokūbas pirmojoje tikinčiųjų kartoje užėmė daug svarbesnę vietą nei kad galime suprasti iš *Apaštalų darbų* (plg. Painter 1997). Paulius taip pat užsimena apie Jokūbo svarbą *Laiške galatams* (pvz., *Gal 2, 9*: „Pripažindami man suteiktą malonę, Jokūbas, Kefas ir Jonas, laikomi šulais, padavė man ir Barnabui dešines draugystės ženklais, kad mes eitume pas pagonis, o jie – pas žydus“). Šitai galime pastebėti ir iš daugybės Jokūbo vardui priskiriamų apokrifinių tekstų: *Jokūbo protoevangelija*, *Jokūbo apokrifas* (NHC I, 2), *Pirmoji Jokūbo apokalipsė* (NHC, V, 3), *Antroji Jokūbo apokalipsė* (NHC, V, 4). Kai kurie autoriai spėja, jog į Jokūbą šiame pasakyme žiūrima ironiškai – dėl hiperbolizuotos frazės „dėl kurio atsirado dangus ir žemė“ ir todėl, kadangi 11 pasakyme rašoma, jog „dangus praeis“ (Valantasis 1997, 73–74). Tiesa, Jokūbas dažnai laikomas judėjiškosios krikščionybės atstovu, tad būtų galima manyti, jog teksto autorius siūlo išpažinti būtent tokią krikščionybės atmainą. Tačiau *Tomos evangelija* kritikuoja žydiškus papročius (pvz., 6, 52, 53 pasakymai). Veikiausiai čia siūloma pripažinti kitokį dvasinį autoritetą nei siūlomą kanoniniuose tekstuose (pvz., Petrą).

13.

Jėzus pasakė savo mokiniams: „Palyginkite mane ir pasakykite, į ką esu panašus“. Simonas Petras jam atsakė: „Tu esi panašus į teisingą angelą“. Matas jam atsakė: „Tu esi panašus į išmintingą filosofą“. Tomas atsakė jam: „Mano burna visai negali pakelti atsakymo, į ką esi panašus“. Jėzus pasakė: „Aš nesu tavo mokytojas. Kai tu gėrei, tu apsvaigai kunkuliuojančiame šaltinyje,

kurį aš iškasiau“. Ir jis paėmė jį, pasišalino ir pasakė jam tris žodžius. Kai Tomas sugrįžo pas savo draugus, jie paklausė jo: „Ką tau Jėzus pasakė?“. Tomas atsakė jiems: „Jei pasakysiu jums bent vieną iš žodžių, kuriuos jis man pasakė, jūs paimsite akmenis ir mesite į mane ir ugnis kils iš akmenų ir sudegins jus!“

Paralelės: *Lk* 9,18-22; *Lk* 21, 34-36; *Mt* 16, 13-20; *Jn* 4, 13-15; *Jn* 7, 38, *Mk* 8, 27-30. Pasakymas primena Jėzaus ir mokinių kelionę į Pilypo Cezarėjos namus. Plg. *Mk* 8, 27-30: „Jėzus su mokiniais keliavo į Pilypo Cezarėjos kaimus. Kelyje klausė mokinius: „Pasakykite, kuo mane žmonės laiko?“ Jie atsakė: „Vieni – Jonu Krikštytoju, kiti – Eliju, tretį – dar kuriuo iš pranašų“. Tada jis paklausė: „O jūs kuo mane laikote?“ Petras jam atsakė: „Tu esi Mesijas“. Tuomet Jėzus griežtai įsakė niekam apie jį nekalbėti“. Kaip ir 12 pasakyme, čia iškeliamas autoriteto klausimas, tačiau šįkart viršiausiu pripažįstamas Tomas, kurio vardu pavadinta ir ši evangelija. Mato ir Petro atsakymai laikomi neteisingais, vadinasi, šie apaštalai nėra ir geriausiai suprantantys tikrąją Jėzaus prigimtį bei misiją. Jėzaus atsakymas Tomui suponuoja, kad Tomas, nors ir žino daugiau nei likę mokiniai, tačiau dar nėra pasiekęs pakankamo suvokimo lygmens – jis yra tarsi apgirtęs t. y. praradęs protavimą dėl per didelio žinojimo (Gathercole 2014, 264). Būta daugybės pasiūlymų, kokie galėtų būti paslaptieji trys Jėzaus Tomui pasakyti žodžiai (mokslininkų pasiūlymus puikiai aptaria Gathercole 2014, 264–265). Tačiau jų funkcija gana aiški – Tomui atskleisti ypatingi slėpiniai.

14.

Jėzus pasakė jiems: „Jei jūs pasninkausite, jūs pagimdysite nuodėmę savyje. Ir jei jūs melsitės, būsite pasmerk-

ti. Ir jei jūs duosite išmalda, darysite bloga savo dvasioms. Ir jei vyksite į kokią šalį ir keliausite po vietovę, kai būsite priimti, valgykite tai, kas jums bus padėta, sergančiuosius pagydykite. Mat tai, kas pateks į jūsų burną, nesuterš jūsų. Veikiau tai, kas išeis iš jūsų burnos – tai suterš jus.“

Paralėlės: *Lk* 11, 1-4; *Lk* 9, 1-6; *Lk* 10, 1-12; *Mt* 6, 2-4; *Mt* 6, 5-15; *Mt* 6, 16-18; *Mt* 10, 5-15; *Mt* 15, 10-20; *Mk* 6,7-13; *Mk* 7, 14-23.

Šiame pasakyme, panašiai kaip ir 6-tajame, yra kritikuojamas tradicinis žydiškas pamaldumas. Tokią kritiką sutinkame ir sinoptinėse evangelijose. Tačiau *Tomo evangelijos* požiūris yra dar radikalesnis – šios tradicijos yra ne tik beprasmės, bet netgi blogos, kenkiančios. Taigi detaliau atsakoma į dar 6 pasakyme užduotą klausimą apie pasninkavimą.

Užsimenama ir apie misionierišką veiklą, tačiau jos mastus sunku suprasti. Žodžiai καθ (šalis, žemė) ir χωρα (gr. χώρα) (vietovė) mažai ką atskleidžia.

15.

Jėzus pasakė: „Kai pamatysite tą, kuris gimęs ne iš moters, pulkite ant veido ir garbinkite jį – tas yra jūsų Tėvas.“

De Conick (1996, 99–101) rašo, jog šiame pasakyme yra aprašoma vizijos patirtis – aiškinama, kaip reikėtų elgtis pamačius Dievą. Taip pat iš naudojamos terminologijos aišku autorių išmanius žydų mistinius Dievo menės aprašymus. Frazė „gimęs iš moters“ yra hebrajiška idioma nurodanti „žmogų“ (plg. *Job* 14, 1; 15, 14), ypač kaip mirtingąjį.

16.

Jėzus pasakė: „Žmonės turbūt mano, kad aš atėjau atnešti taikos pasauliui. Jie nežino, kad aš atėjau atnešti perskyrimų žemei – ugnies, kalavijo, karo. Mat bus penki namuose ir trys bus prieš du, ir du prieš tris: tėvas prieš sūnų ir sūnus prieš tėvą. Ir visi jie stovės pavieniui.“

Paralėlės: *Lk* 12, 49-53; *Mt* 10, 34-39; *Mk* 13, 12. Gali pasirodyti, jog Jėzaus nuolatinė kova prieš nustatytą tvarką sukuria tam tikrą įtampą ir vidinius prieštaravimus. Tačiau ši įtampa yra lengvai išsprendžiama: taika, apie kurią kalba Jėzus, yra vidinė – tai pažymi ir paskutinis pasakymo sakinytis: „stovės“ tie, kuriems pavyks išlaikyti vidinę ramybę, vientisumą. Graikiškas žodis *μοναχός* (pavieniui) čia nėra nuoroda į vienuolystę, kadangi šis žodis nusakyti „vienuoliui“ pradėtas naudoti tik IV a. po Kr. (plg. Judge, 1977, 72–89).

17.

Jėzus pasakė: „Aš jums duosiu tai, ko akis neregėjo, ir tai, ko ausis negirdėjo, ir tai, ko ranka nelietė, ir tai, kas nepasiekė žmogaus širdies.“

Paralėlės: *Iz* 64, 4; *Lk* 10, 23-24; *Mt* 13, 16-17; *1 Kor* 2, 9; *1 Jn* 1, 1; *1 Klem* 34, 8; *2 Klem* 11, 7; *Turfano fragmentas* M 789; *Petro darbai* 39; *Išganytojo Dialogas* 57; *Apaštalo Pauliaus malda* 25-29.

Šis pasakymas turi daugybę paralelių ne tik kanoniniuose, bet ir apokrifiniuose tekstuose, taip pat egzistavo panašus judėjiškas posakis (Gathercole 2014, 283). Įmanomos kelios šio pasakymo interpretacijos: 1) Žmogaus joslėmis neįmanoma suvokti Jėzaus mokymo; 2) Jėzaus mokymo unikalumas. Gathercole (2014, 284) apžvelgdamas įvairias šio pasakymo interpretacijas laikosi

nuomonės, jog patikimesnė yra antroji interpretacija, tačiau mes manome, jog įmanoma susieti abi versijas. Paskutinis pasakymo sakinyss nurodo mokymo naujumą – Jėzus suteiks tai, ko prieš tai pasaulis nebuvo patyręs, neregėjo (plg. Dunderberg 1998, 45).

18.

Mokiniai pasakė Jėzui: „Pasakyk mums, kaip ateis mūsų pabaiga“. Jėzus pasakė: „Ar jau atskleidėte pradžią, kad ieškote pabaigos? Mat ten, kur yra pradžia, bus ir pabaiga. Palaimintas yra tas, kuris laukia pradžioje – jis pažins pabaigą ir neragaus mirties.“

Šiame pasakyme ryškėja eschatologinė nuojauta, iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad ir laikas suvokiamas cikliškai: pabaiga susiejama su pradžia, ženklinančia naujo pasaulio užgimimą. Tačiau veikiausiai reikėtų suvokti, kad Karalystė egzistuoja belaikėje erdvėje, nepriklausomai nuo pradžios ir pabaigos (plg. Gathercole 2014, 286). Makarizmas pasakymo pabaigoje nurodo į žmogaus būklę Rojuje, dar prieš lyčių atskyrimą (Grosso 2021, 146) – toks vientisas ir tobulas žmogus vėl bus Karalystėje.

19.

Jėzus pasakė: „Palaimintas tas, kuris yra dar iki būdamas. Jei jūs tapsite mano mokiniais ir klausysite mano žodžių, šie akmenys jums tarnaus. Mat jūs Rojuje turite penkis medžius, kurie nesikeičia nei žiemą, nei vasarą ir kurių lapai nekrenta. Tas, kuris pažins juos, neragaus mirties.“

Keliuose šaltiniuose randame paraleles pirmam šio pasakymo sakiniui: Laktancijaus *Divinae Institutiones* (4.8.1), *Evangelijoje pagal Pilypą* (64.10-11: Viešpats pasakė: „Palaimintas yra tas, kuris yra prieš tai, kai atsirado. Mat tas, kuris yra, buvo ir bus“).

Pasakymas išties susijęs su prieš tai buvusiuoju ne tik dėl teiginio „tas, kuris pažins juos, neragaus mirties“, bet ir todėl, kad eschatologija čia suprantama kaip protologija (Gathercole 2014, 290). Išrinktieji mokiniai pasakyme yra tie, egzistavę dar prieš užgimdami, kuriems suteikia galią valdyti ir gamtos jėgas (įsakyti akmenims).

Toks elitizmas primena gnostinį mitą apie dangiškąjį žmogų, dangiškąjį Adomą, sutvertą Dievo dar prieš kūno sukūrimą (plg. Grosso 2021, 146) arba pirminę, danguje egzistavusią Bažnyčią. Taip mokiniams suteikiamas ypatingas statusas.

Mokinių galyje taip pat yra ir penki rojaus medžiai. *Pradžios knygoje* išskiriami tik du medžiai (*Pr* 2, 9: „Iš žemės VIEŠPATS Dievas išaugino įvairių medžių, gražių akims ir gerų maistui, su gyvybės medžiu sodo viduryje ir gero bei pikto pažinimo medžiu“), tačiau bendrai užsimenama, kad sode būta daugybės medžių. Nemažai apokrifinių tekstų, tiek gnostinių („Apie pasaulio kilmę“ (NHC II, 5; XIII, 2)), tiek žydiškų-krikščioniškų, užsimena apie 5 rojaus medžius (Filonas *De plant.* 36; *3 Barucho knyga* (4,7), etc.). Pasak DeConick (1996, 80–86), šie 5 medžiai simbolizuoja 5 dorybes, kurias asketas turi įgyti tam, kad jo siela pasiektų savo tobuliausią pavidalą.

20.

Mokiniai pasakė Jėzui: „Pasakyk mums, į ką panaši Dangaus Karalystė“. Jis atsakė jiems: „Ji panaši į garsybės grūdėlį: ji mažiausia iš visų sėklų. Tačiau, kai ji nukrenta ant įdirbtos žemės, žemė išleidžia didelį ūglį ir tampa prieglobsčiu dangaus sparnuočiams.“

Paralelės: *Mk* 4, 30-32; *Mt* 13, 31–32; *Lk* 13, 18-19. Panašiai kaip ir sinoptinių evangelijų palyginime, čia Jėzus lygina Dan-

gaus Karalystę su garstyčios grūdėliu, tačiau *Tomo evangelijoje* pabrėžiama „įdirbta žemė“, t. y. paties pasekėjo dvasinės pastangos tapti vertam karalystės. Galbūt čia vėlgi įmanoma išvelgti ir tam tikrą elitizmo atspalvį (tačiau ne priklausymo gnostiniam judėjimui prasme (plg. Gathercole 2014, 298–299)) – Dangaus Karalystė skirta tik *įdirbusiems savo žemę*, pasiruošusiems.

21.

Marija pasakė Jėzui: „Į ką panašūs tavo mokiniai?“. Jis pasakė: „Jie panašūs į mažus vaikus, apsistojusius lauke, kuris jiems nepriklauso. Kai lauko šeimininkai ateis, jie sakys taip: ‘Palik mums mūsų lauką’. Jie nusirengs jų akivaizdoje tam, kad jiems jį paliktų, kad atiduotų jiems jų lauką. Dėl to aš sakau, jei namų šeimininkas supras, kad ateina vagis, jis lūkuriuos, kol anas ateis, ir neleis jam prasiskverbti į jo karalystės namus, kad paimtų jo nuosavybę. O jūs sergėkitės prieš pasaulį. Ap-sijuokite savo strėnas didele galia, kad plėšikai nerastų kelio pas jus, mat reikalas, kurio tikitės, jus užklups. Te tarp jūsų būna patyręs žmogus! Kai vaisius prinoko, jis skubiai atėjo su pjautuvu rankoje ir nuėmė derlių. Tas, kuris turi ausis, teišgirsta.“

Paralelės: *Lk* 12, 39-40; *Lk* 11, 21-22; *Mt* 24, 37-44; *Mt* 12, 29; *Mk* 3, 27; *Mk* 4,26-29; *Apr* 3, 3; *Apr* 16, 15; *1 Tes* 5, 2; *2 Pt* 3, 10. Veikiausiai galvoje turima Marija Magdaliėtė, nors tekste nerandame nuorodų, apie kurią Mariją kalbama. *Evangelijoje pagal Pilypą* Marija Magdaliėtė net laikoma mylimesne už kitus mokinius (plg. 63.32-37). Magdaliėtė veikia ir kituose gnostiniuose tekstuose – *Pistis-Sophia, Evangelijoje pagal Mariją, Išganytojo dialoge*.

Šis pasakymas gana painus ne tik dėl to, kad jame sujungti keli palyginimai, žinomi iš sinoptinių evangelijų (palyginimas apie vagį, ateisiantį nakčia; apie slapčia augančią sėklą), bet ir dėl neiškumų verčiant tekstą, ypač palyginimą apie lauką. Iš įvardžių nėra aišku, kas *nusirengs*, tačiau teksto logika siūlo, jog tai bus vaikai, t. y. mokiniai. Tokiu atveju palyginimas gali reikšti kelis dalykus (plg. Gathercole 2014, 301–302): Pasaulis yra laukas, šeiminkai – piktosios jėgos, vaikai – Jėzaus pasekėjai. Kūnas čia mažareikšmis, pasaulis taip pat. Pats nusirengimo veiksmas gali būti ir krikštas, ir pasipriešinimas dvasiniam puolimui. Pastarasis atrodo geresnis paaiškinimas. Tokiu atveju nusirengiamas pasaulis, nusimetami kūniški troškimai ir šeiminkams, t. y. piktosioms jėgoms, sugražinamas jų veiklos *laukas* – materialusis pasaulis.

Visas pasakymas skatina mokinius būti pasiruošusius Žmogaus Sūnaus atėjimui, atsilaikyti prieš piktaşias jėgas.

22.

Jėzus pamatė žindomus mažutėlius. Jis pasakė savo mokiniams: „Šie žindomi mažutėliai primena tuos, kurie įžengs į Karalystę. Jie pasakė jam: „Ar tada mes, tapę mažutėliais, įžengsime į Karalystę? Jėzus pasakė jiems: „Kai jūs padarysite du vienu, ir kai padarysite vidų kaip išorę, ir išorę kaip vidų, ir tai, kas viršuje kaip tai, kas apačioje – kad padarytumėte vyrą ir moterį vienu – tam, kad nei vyras būtų vyras, nei moteris – moteris. Ir kai jūs padarysite akis vietoje akies, ir ranką vietoje rankos, ir pėdą vietoje pėdos, ir atvaizdą vietoje atvaizdo, tada jūs įžengsite į Karalystę.“

Paralėlės: *Lk* 9, 46-48; *Lk* 18, 15-17; *Mt* 18, 1-4; *Mt* 19, 13-15; *Jn* 3, 1-10; *Mk* 9, 33-37; *Mk* 10, 13-16. Šiame pasakyme, kitaip nei *Morkaus* ir *Mato evangelijose*, Jėzus sutinka ne mažus vaikus, bet žindomus kūdikius. *Luko evangelijoje* kalbant apie karalystę taip pat minimi ne maži vaikai, bet kūdikiai (18, 15). Kūdikiai čia simbolizuoja belytiškumo, androginiškumo būseną, kurios turi siekti mokiniai, norėdami patekti į Karalystę. Vėl tapti vientisu ir tobulu žmogumi – toks turi būti kiekvieno mokinio tikslas.

Kalbėjimas apie išorę ir vidų primena *Evangelijos pagal Pilypą* 67.3–68.17. *Tomo evangelijoje* panašiu kalbėjimu pabrėžiamas skirtybių suliejimas siekiant išganymo.

Tolesnis sakiny, kuriame rašoma apie žmogaus kūno perkeitimą (akis vietoje akies ir t.t.), primena Senojo Testamento *lex talionis* (21, 24-25: „akį už akį, dantį už dantį, ranką už ranką, koją už koją, nudeginimą už nudeginimą, žaizdą už žaizdą, mėlynę už mėlynę“). Tačiau čia skelbiamas ne dualybės sunaikinimas, o naujas, nematerialus prikeltos pavidalas – tik tokie perkeistieji galės gyventi Karalystėje.

Gathercole (2014, 312) lygina šį 22 *Tomo evangelijos* pasakymą su 84-tuoju, kuriame taip pat kalbama apie panašumą (ΤΟΝΤΗ; čia verčiame veiksmažodžiu *primena*) ir atvaizdą (ἑΙΚΩΝ). Panašumas yra paviršutiniškas realybės aspektas, o atvaizdas yra sukurtas prieš tai, pirminis. Būtent atvaizdas simbolizuoja tikrąją sielą, turinčią pakeisti išorinį pavidalą. Taip pat ir *Evangelijoje pagal Pilypą* kalbėjimas apie panašumą ir atvaizdus yra labai dažnas. Pvz., 68.31-37 šiek tiek geriau nušviečia ir *Tomo evangelijos* poziciją: „Viešpats prisikėlė iš mirusių, jis tapo toks, koks buvo, tačiau dabar jo kūnas yra tobulas. Jis turi kūną, tačiau šis kūnas yra tikrasis kūnas. **Mūsų kūnas nėra tikrasis kūnas, bet tikrojo kūno atvaizdas**“ (atkūrus tekstą pagal Schenke (1997) siūlomą redakciją).

23.

Jėzus pasakė: „Aš pasirinksiu jus, vieną iš tūkstančio ir du iš dešimties tūkstančių. Ir jie liksis stovėti kaip vienas.“

Šiame soteriologiniame pasakyme Jėzus kalba apie nedidelį išrinktųjų skaičių. Jis gana dažnai cituojamas ir kituose ankstyvosios krikščionybės bei gnostiniuose šaltiniuose (plg. Iren. *Adv. haer.* I, 24, 6; *Pistis-Sophia* 3, 134, etc.). Stovėjimo, stabilumo tema, pirmą kartą sutikta 16 pasakyme, yra labai dažna gnostiniuose tekstuose (plačiau: Williams 1985). Dėl koptų kalbos ypatybių, nėra aišku, ar mokiniai bus suvienyti ir grįš į androginišką būseną, ar taps būriu žmonių, bendruomene (plg. Gathercole 2014, 314).

24.

GRAIKIŠKAI: [...] yra [...] šviesus [...] pasaulis [...] nėra [...]
 KOPTIŠKAI: Jo mokiniai pasakė: „Parodyk mums vietą, kurioje esi, kadangi mums reikia jos ieškoti“. Jis pasakė jiems: „Tas, kuris turi ausis, teišgirsta. Yra šviesa šviesos žmoguje ir jis apšviečia visą pasaulį. Jei jis neapšviečia, jis yra tamsa.“

Paralėlės: *Mt* 6, 22-23; *Lk* 11, 34-36; *Jn* 11, 9-10. Jėzaus atsakymas nėra tiesiogiai susijęs su mokinių klausimu. Gathercole (2014, 316) rašo, jog šiuo klausimu parodoma Jėzų vienu metu egzistuojant dvejose plotmėse. Viena plotmė yra žemiškoji, antra – dangiškoji. Galbūt kalbėjimu apie šviesos žmogų antroji vieta nurodoma netiesiogiai. Jei lyginsime šį pasakymą su *Mt* 6, 22-23 („Kūno žiburys yra akis. Todėl jei tavo akis sveika, visam tavo kūnui bus šviesu. O jeigu tavo akis nesveika, visas tavo kūnas skendės tamsoje. Taigi jei tavyje esanti šviesa tamsi,

tai kokia baisi toji tamsa!“), kur klausytojai yra raginami nepa-
miršti „šviesos“, savo tikrosios prigimties, išlikti „sveiki“ nuo
tamsos žabangų, šiame *Tomo evangelijos* pasakyme, mokiniai
kviečiami ne žvelgti vidun, bet nešti žinią pasauliui.

Paskutinis sakinytis gali būti perskaitytas ir beasmeniškai [...] *yra tamsu*. Jei kalbama apie mokinį, kuriam nepavyksta apšviesti pasaulio, norima pasakyti jį prisidedant prie pasaulio žlugimo (plg. Gathercole 2014, 317).

25.

Jėzus pasakė: „Mylėk savo brolių kaip savo sielą, saugok jį kaip savo akies vyzdį.“

Paralelės: *Kun* 19, 18; *Lk* 10, 25-29; *Mt* 22, 34-40; *Mk* 12, 28-34, *Rom* 13, 8-10; *Gal* 5, 13-15. Šis pasakymas yra vienintelis Tomo evangelijoje, kuriame užsimenama apie meilę. Pasakymas, kylantis iš *Kun* 19, 18 („...mylėsi savo artimą kaip save patį...“), buvo labai populiarus ankstyvosios krikščionybės tekstuose (DeConick 2006, 125–127).

26.

GRAIKIŠKAI: [...] ir tada tu aiškiai regėsi, kad išmestum krislą, kuris yra tavo brolio akyje.

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Krislą, kuris yra tavo brolio akyje tu matai, bet nematai rąsto, kuris yra tavo akyje. Kai tu išmesi rąstą iš savo akies, tada galėsi matyti tiek, kad išmestum rąstą iš savo brolio akies.“

Paralelės: *Lk* 6, 37-42; *Mt* 7, 1-5. Šis pasakymas siejasi su prieš tai buvusiuoju, mat vėl kalbama apie regėjimą, akis. Galimos dvi pasakymo interpretacijos: mokymas apie tai, kas leidžia mokiniiui taisyti vienas kitą; kritika asmenų, mėgstančių peikti kitus,

bet neįžvelgiančių savo pačių klaidų (Gathercole 2014, 321). Graikiškas žodis „krislas“ (κάρφος) yra gana retas; διαβλέπω (kopt. ⲛⲁϮ ⲉⲃⲟⲗ) taip pat sutinkamas evangelijose beveik identiškoje frazėje. Šie panašumai nurodo pasakymo ryšį su sinoptinėmis evangelijomis (išsamiau Gathercole 2014, 321–322).

27.

GRAIKIŠKAI: Jėzus sako: „Jei nepasninkausite nuo pasaulio, nerasite Dievo Karalystės. Ir jei nesilaikysite šabo, nepamatysite Tėvo.“

KOPTIŠKAI: Jei nepasninkausite nuo pasaulio, nerasite Karalystės. Jei nesilaikysite šabo, nepamatysite Tėvo.

Paralėlės: *Mt* 9, 14-17; *Mt* 12, 1-8; *Mk* 2, 18-22; *Mk* 2, 23-28. Šiame pasakyme tiek pasninkavimas, tiek šabas turėtų būti suprantami metaforiškai. Grosso rašo (2021, 158–159), kad identiška frazė „pasninkauti nuo pasaulio“ yra sutinkama *Liber graduum* (*Pakopų knyga* – siriškai krikščionybei priskiriamas traktatas apie dvasinį mokymą). Iš kitos pusės Gathercole teigia, jog sąsaja su siriškais tekstais yra gana problemiška (2014, 326). Vis dėlto, frazės reikšmė gana aiški – ji pažymi visų su kūnu susijusių dalykų atsisakymą (malonumą, prokreacijos, etc.). Grosso antrą pasakymo dalį aiškina panašiai kaip ir pirmą, pridurdamas, jog tikintysis turi švęsti šią asketizmo būseną, kuri yra patekimo į karalystę sąlyga.

28.

GRAIKIŠKAI: Jėzus sako: „Aš atsistočiau pasaulio viduryje ir pasirodžiau jiems kūne. Ir radau visus apgirtusius ir neradau tarp jų nė vieno ištroškusio. Ir kentėjo mano

siela dėl žmonių sūnų, kadangi jie akli savo širdyje ir neregi [...].“

ΚΟΡΤΙΣΚΑΙ: Jėzus pasakė: „Aš atsistoju pasaulio viduryje ir pasirodžiau jiems kūne. Radau juos visus apgirtusius, neradau tarp jų nė vieno ištroškusio. Ir skaudėjo man sielą dėl žmonių sūnų, kadangi jie akli savo širdyje ir neregi, mat jie atėjo į pasaulį tušti ir vėl tušti siekia iš-eiti iš pasaulio. Tik dabar jie yra girti; kai jie nusikratys savo vyno, tada jie atgailaus.“

Pasakymas turi paralelių su *1 Tim 3, 16* (ἐφανερώθη ἐν σαρκί; apsiareiškė kūne) ir su *Barnabo laišku* (5, 6: ἐν σαρκί ἔδει αὐτὸν φανερωθῆναι; reikia jam pasirodyti kūne). Grosso (2021, 159–160) teigia, jog žodis σάρξ (kopt. ⲥⲁⲣϣ) čia vartojamas panašiai kaip *Jono evangelijoje* (1, 14: „Tas Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų“); μέσος ir ἴσθημι vartojimas taip pat susišaukia su *Jono evangelija* (1, 26: „[...] μέσος ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε; „tarp jūsų stovi tas, kurio jūs nepažįstate“). Tiesa, šios paralelės, ko gero, nėra tiesioginės, tačiau kai kurie Jėzaus įsikūnijimo aspektai abiejuose tekstuose yra aiškinami panašiai.

Nors ankstesniuose tyrimuose kai kurie mokslininkai laikėsi nuomonės, kad šiame pasakyme galima išvelgti doketizmo doktriną, dabar manoma priešingai (diskusiją aptaria Gathercole 2014, 332). Pasakymas „pasaulio viduryje“, Jėzaus kentėjimo, t. y. sąsajų su materialumu, paminėjimas sustiprina Jėzaus įsikūnijimo įspūdį.

Būdami girti žmonės nesugeba atpažinti Jėzaus ir suvokti jo mokymo, kas sukelia Jėzui kančią. Palyginimas apie žmonių tuštumą buvo plačiai paplitęs Antikos pasaulyje – tiek judėjishkame, tiek pagoniškame (plg. Gathercole 2014, 333). Tuštumo įvaizdis čia nurodo žinojimo trūkumą.

29.

GRAIKIŠKAI: [...] skurdas [...]

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Jei kūnas atsirado dėl dvasios, tai yra stebuklas! Ir jei dvasia atsirado dėl kūno, tai yra stebuklų stebuklas! Tačiau aš stebiuosi kaip toks didelis turtas apsigyveno šiame skurde.“

Atsižvelgiant į *Tomo evangelijai* būdingą antropologiją, pirmųjų dviejų pasakymo sakinių nereikėtų priimti kaip tvirtų nuostatų žmogaus ir dvasios sąsajų klausimu. Veikia abu teiginiai yra pateikiami kaip vienas už kita neįmanomesni (plg. Gathercole 2014, 335–337). Kūno ir dvasios ryšys tekste nėra vertinamas pozityviai.

30.

GRAIKIŠKAI: Jėzus sako: „Ten, kur esama trijų, jie yra dievai. Ir ten, kur yra vienas vienintelis, sakau, aš esu su juo. Pakelk akmenį ir rasi mane. Perskelk medį ir aš ten esu“.

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Ten, kur yra trys dievai, jie yra dievai. Ten, kur yra du ar vienas, aš esu su jais.“

Gathercole (2014, 338–339) rašo, jog šis pasakymas yra vienas iš sudėtingiausių teksto kritikos prasme, kadangi graikiški ir koptiški tekstai gana skiriasi. Taip pat graikiškas tekstas yra gana sunkiai perskaitomas. Kai kurie autoriai (Attridge 1979) paskutinį pirmo graikiško sakinio žodį atkuria ἄθεοι (bedieviai). Gathercole rašo, jog toks variantas nelabai tiktų kontekstui. Koptiškame tekste frazė „jie yra dievai“, ko gero, yra raštininko klaida.

Grant ir Freedman (Grant, R.M. & D.N. Freedman, 1960) pirmajame pasakymo sakinyje išvelgia trinitarizmo kritiką. Gathercole (2014, 341) prieštarauja teigdamas, jog graikiškas teks-

tas yra geriausiai suprantamas, jei *tris* suvoksime kaip žmones. Taip pat šią frazę galime palyginti su *Mt* 18, 20: „Kur du ar trys susirinkę mano vardu, ten ir aš esu tarp jų“. Turbūt 30 pasakymas yra būtent šios *Mato evangelijos* vietos perrašymas. *Mato* tekste dėmesys kreipiamas į sprendimų įteisinimą bažnyčioje, o *Tomo evangelijoje* pabrėžiamas Jėzaus buvimas su individu. Vėlgi galime išvelgti nuorodą į asketizmą.

31.

GRAIKIŠKAI: Jėzus sako: „Pranašas nepriimamas savo tėvyneje, nei gydytojas gydo jį pažįstančius.“

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Pranašas nepriimamas savo kaime. Gydytojas negydo tų, kurie jį pažįsta.“

Paralelė: *Lk* 4, 23-24. Šiame pasakyme, kurio paralelių randame kanoninėse evangelijose, ko gero, aprašoma ir *Tomo evangelijos* bendruomenės patirtis – Gerosios naujienos skleidėjas nebus naudingas tarp tų, kuriuos gerai pažįsta.

32.

GRAIKIŠKAI: Jėzus sako: „Miestas, pastatytas ant aukšto kalno viršūnės ir įtvirtintas, negali nei kristi, nei būti paslėptas.“

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Miestas, pastatytas ant aukšto kalno, įtvirtintas, negali kristi nei gali būti paslėptas.“

Paralelė: *Mt* 5, 14: „Jūs pasaulio šviesa. Neįmanoma nuslėpti miesto, kuris pastatytas ant kalno“. Kaip ir *Mato evangelijos* palyginime, čia kalbama apie mokinio misiją, tačiau *Tomo evangelijoje* pabrėžiami šiek tiek kiti dalykai – mokinyš čia yra nesunaikinamas it aukšta tvirtovė, regimas visiems kaip tikro tikėjimo šaltinis.

33.

GRAIKIŠKAI: Jėzus sako: „Tai, ką girdi vienoje savo ausyje [...].“

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Kad ir ką girdi savo ausyje, kitoje ausyje skelbk ant savo namų stogų. Mat nė vienas žmogus nedega žiburio ir nededa jo po saiku ar palieka slaptoje vietoje. Veikiau padeda jį žibintuve tam, kad visi įeinantys ir išeinantys regėtų jo šviesą.“

Paralelės: *Lk* 12, 2-3; *Lk* 8, 16-17; *Lk* 11, 33-36; *Mt* 10, 26-27; *Mt* 5, 14-16; *Mk* 4, 21-23. Koptiškame tekste egzistuoja žodžių žaismas: $\mu\alpha\alpha\lambda\epsilon$ yra ir ausis, ir grūdų seikėjimo matas. Gathercole (2014, 348) rašo, jog dėl šios priežasties antroji pasakymo dalis galėjo būti pridėta vėliau ir greičiausiai buvo kitoje graikiškojo teksto vietoje. Tiesa, naasėnai taip pat gretino skelbimo nuo stogų ir slėpimo po indų motyvus (plg. Hippol., *Ref.* 5.7.28) – galbūt jie jau žinojo šį pasakymą būtent iš *Tomos evangelijos* (Gathercole 2014, 349). Pasakyme vėlgi kalbama apie tai, jog pašaukimą jaučiantis mokinys privalo skelbti evangeliją.

34.

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Jei aklas žmogus ves akląjį, jie abu įkris į duobę.“

Paralelės: *Mt* 15, 14; *Lk* 6, 39. Šis pasakymas perspėja nesekti netikrais mokytojais bei pranašais.

35.

Jėzus pasakė: „Niekas negali įeiti į stipraus žmogaus namus ir sutramdyti jį, nebent surištų jam rankas. Tada ištuštins jo namus.“

Paralelės: *Lk* 11, 14-23; *Mt* 12, 22-30; *Mk* 3, 23-27. Sinoptiniuose tekstuose šis pasakymas pažymi Jėzaus pergalę prieš Šėtoną, tačiau *Tomo evangelijoje* jo reikšmė nėra itin aiški. Gathercole (2014, 353) siūlo tokias pasakymo interpretacijas: Jėzaus pergalė prieš Šėtoną, tačiau kaip Tomo bendruomenės pergalė prieš pasaulį; mokinio pergalė prieš pasaulį, kūniškas aistras.

36.

GRAIKIŠKAI: [...] nuo ryto ligi vakaro ar nuo vakaro ligi ryto, arba apie maistą, kurį valgysite, arba apie rūbus, kuriuos vilkėsite. Jūs esate daug didesni už lelijas, kuriuos nei šukuoja, nei verpia [...] turintys apdarą [...]. O jūs ką pridėsite savo amžiui? Jis pats jums duos jūsų apdarus.

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Nesijaudinkite nuo ryto ligi vakaro ir nuo vakaro ligi ryto dėl to, ką vilkėsite.“

Paralelės: *Lk* 12, 22-34; *Mt* 6, 25-34. Graikiškame tekste yra daug spragų, todėl įmanomi keli skaitymo variantai. Pirmoji problemų kelianti vieta yra antrame sakinyje – kai kurie autoriai tekstą atkuria taip - [κρί]νων, ἄτ[ινα [α]ύξά|νει οὐδὲ ν[ήθε]ι ([...] lelijų, kurios auga, bet neverpia. Antroji vieta - [μηδ]ὲν ἔχοντ[ε]ς ἔ]νδ[υ]μα, τί ἐν[δύεσθε]; (neturėdami jokio apdaro, ką vilkėsite?), arba [καὶ] ἔν ἔχοντ[ε]ς ἔ]νδ[υ]μα, τί ἐν[δύεσθε]; (ir turėdami vieną apdarą, ką vilkėsite?). Tačiau teksto atkūrimas šioje vietoje yra itin spekuliatyvus, todėl vertime paliekame žiojėti spragas.

Kyla klausimas, kodėl perrašinėtojas/vertėjas koptų kalboje nepaliko ilgesnio pasakymo. DeConick (2006, 150) teigia, jog antroji pasakymo dalis buvo pašalinta, kadangi kultų prieštaravimas – paskutiniame pasakymo sakinyje Dievas suteiksiąs rūbus,

o *Tomo evangelijos* 37 pasakyme raginama nusirengti.

Pasakyme raginama nesijaudinti dėl rytojaus, mat Dievas visa suteiks. Rūbai čia gali pažymėti ne materialius dalykus, o dvasinį rūbą, naują gyvenimą.

37.

GRAIKIŠKAI: Jo mokiniai pasakė jam: „Kada tu mums pasirodysi ir kada mes tave pamatysime?“. Jis atsakė: „Kai nusirengsite ir nebesigėdysite [...]“

KOPTIŠKAI: Jo mokiniai pasakė: „Kada tu mums pasirodysi ir kada mes tave pamatysime?“. Jėzus pasakė jiems: „Kai jūs nusirengsite ir nebesigėdysite, ir paėmę savo apdarus, padėsite po savo kojomis kaip maži vaikai ir užminsite juos, tada jūs regėsite Sūnų to, kuris yra Gyvas, ir nebijosite.“

Šiame pasakyme, kaip ir prieš tai buvusiame 36-tame, vėl minimas nuogumas ir rūbai. Smith (1965, 217–238) teigia, jog pasakymas turėtų būti suprantamas tiesiogiai – jame kalbama apie krikšto ritualą. 37 pasakyme, pasak autoriaus, randami įvairūs atitinka kituose ankstyvosios krikščionybės šaltiniuose sutinkamus krikšto ritualo aprašymus. Autoriui sąsajas su krikštu ypač sukelia pasakyme minimas mindomas apdaras, kurį jis susieja su katechumeno egzorcizmu prieš krikštą stovint ant *cilicium* (224–225). Toks ritualas yra žinomas iš siriškų, afrikietišκών ir ispaniškų šaltinių. Kiti tyrėjai mano, jog 37 pasakymą veikia reikėtų suprasti metaforiškai – pasakyme kalbama apie kūną kaip apdarą, kurį reikėtų nusivilkti. DeConick (DeConick, A. D. & J. E. Fossum, 1991, 123–150) taip aiškina šį pasakymą: kūnas yra materialus apdaras, kurį reikia palikti prieš kylant į dangiškąją plotmę.

Grosso (2021, 168) teigia, jog „to, kuris yra Gyvas“, Gyvojo, paminėjimas priartina tekstą prie *Jono evangelijos* aplinkos. Taip pat dialoginė pasakymo forma nurodo į gana vėlyvą sukūrimo datą – mistinės spekuliacijos būdingos reaguojant į *parousia* uždelsimą.

38.

GRAIKIŠKAI: Jėzus pasakė [...] ir [...] dienos [...]

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Daugybę kartų jūs troškote išgirsti šiuos žodžius, kuriuos aš jums kalbu, ir jūs neturite nė vieno kito, iš kurio juos išgirstumėte. Ateina dienos, kai ieškosite manęs, bet nerasite.“

Paralelės: *Lk* 10, 23-24; *Lk* 17, 22; *Mt* 13, 10-17; *Jn* 7, 32-36. Jėzus kalba apie praeityje mokiniams jau apreikštas tiesas ir tas, kurias dar apreikš. Mokiniai turi nepraleisti galimybės jas išgirsti, mat vėliau tokios galimybės nebebus. Paskutiniame sakinyje slypi ir Kristaus kančios numatymas, kai mokiniai nebegalės jo surasti ir išgirsti jo žodžių.

39.

GRAIKIŠKAI: [...] paėmė pažinimo raktus ir paslėpė juos. Jie nei įėjo, nei įeinantiems leido tai padaryti. Tačiau jūs būkite gudrūs kaip gyvatės ir nekalti kaip balandžiai.

KOPTIŠKAI: Jėzus pasakė: „Fariziejai ir raštininkai paėmė pažinimo raktus ir paslėpė juos. Jie neįėjo ir tiems, kurie nori įeiti, neleido. Tačiau jūs būkite gudrūs kaip gyvatės ir nekalti kaip balandžiai.“

Paralelės: *Lk* 11, 52; *Mt* 23, 13; *Mt* 10, 16. Šiame pasakyme siekiama neigiamai pavaizduoti tuos, kurie praeityje mėgino uždrausti

tikrąjį pažinimą (dabar pateikiamą *Tomo evangelijoje*). Mokiniai raginami atsiriboti nuo senųjų mokymų ir būti „nekalti kaip balandžiai“. Pasakyme taip pat minimas *pažinimas* (γνώσις) – tiesa, *Tomo evangelijos* negalime tiesiogiai pavadinti gnostine, tačiau joje kreipiamas didelis dėmesys į pažinimo siekį.

40.

Jėzus pasakė: „Vynuogienojas yra pasodintas Tėvo išorėje, tačiau neįtvirtintas. Jis bus išplėštas už šaknies ir pražus.“

Paralėlės: *Mt* 15, 10-20; *Jn* 15–17. Pasakyme kalbama apie tuos, kurie nepriklauso krikščionių bendruomenei. Nėra itin aišku, kaip reikėtų ją apibrėžti – ar tai yra praeitame pasakyme (39) paminėti fariziejai ir raštininkai, ar visi, nepriklausantys *Tomo evangelijos* bendruomenei? Tačiau bendras pasakymo tonas gana aiškus – visiems ne Tėvo sode augantiems vynuogienojams gresia pražūtis.

41.

Jėzus pasakė: „Turinčiam rankoje bus duota. Ir iš to, kuris neturi, net turima smulkmė bus atimta.“

Paralėlės: *Lk* 8, 18; *Lk* 19, 11-27; *Mt* 13, 10-13; *Mt* 25, 14-30; *Mk* 4, 24-25. Pasakymas labai paradoksalus, tačiau jo prasmė gana aiški. Kalbama apie dvasinius turtus, galbūt dvasinį dangiškąjį atvaizdą. Dangaus Karalystės akivaizdoje tie, kurie yra įtikėję (turintys), bus išgelbėti. O „neturintys“, netikintys, liks apleisti. Grosso (2021, 173) išvelgia kitokią interpretaciją – mokiniai turi apleisti su tradicine religija susijusį mąstymą ir sekti naujuoju Jėzaus mokymu.

42.

Jėzus pasakė: „Būkite praeiviai.“

Gathercole (2014, 379-383) išsamiai aptaria šį daugybę diskusijų sukėlusį trumpiausią *Tomo evangelijos* pasakymą. Čia aprašysime tik keletą verčiausių dėmesio interpretacijų. Hedrick (2010, 87) išverčia pasakymą taip: „Come into being as you pass away!“. Toks vertimas pažymi būties laikinumą ir tikrosios egzistencijos įgijimą per tariamą mirtį (plg. *2 Kor* 4, 16: „Todėl ir nenuleidžiame rankų. Atvirkščiai: jei mūsų išorinis žmogus vis nyksta, tai vidinis diena iš dienos atsinaujina“). Gathercole (2014, 379) mano, jog toks vertimas yra pernelyg įmantrus ir neatitinkantis koptų kalbos gramatinių ypatybių.

Daugelis kitų tyrėjų mano, jog šis pasakymas susijęs su pašaukimu mokinystei ir klajoklišku gyvenimo stiliumi (pvz., Quispel 1967, 20–22). E. Haenchen (1973, 207–227) teigia, jog Jėzaus mokiniai pro pasaulį turi praeiti kaip pro „mugę“ (*Jahrmarkt der Welt*) t. y. dėmesio nevertą, tuščią šurmulį.

43.

Jo mokiniai pasakė jam: „Kas tu toks esi, kad sakai mums šiuos dalykus?“. [Jėzus atsakė]: „Iš to, ką jums sakau, jūs nesuprantate, kas aš esu. Tačiau jūs tapote kaip hebrajai, kadangi jie myli medį, bet nekenčia jo vaisiaus ir myli vaisių, bet nekenčia medžio.“

Paralėlės: *Lk* 6, 43-45; *Mt* 7, 15-20; *Mt* 12, 33. Šis *Tomo evangelijos* pasakymas turi paralelių su sinoptinėmis evangelijomis, tačiau jose neminimi žydai, taip pat nėra mokinių klausimo. Grosso (2021, 175–156) aiškina pasakymą remdamasis *Jono evangelija*, kadangi žydai joje kritikuojami kaip religiniai, bet

ne etniniai Jėzaus priešininkai (kaip ir šiame pasakyme). Būtent *Jono evangelijoje* per Jėzaus žodžius taip pat suvokiama Jo tapatybė ir išganymo planas. Plg. „Iš tiesų, iš tiesų sakau jums: kas mano žodžių klauso ir mane atsiuntusį tiki, tas turi amžinąjį gyvenimą ir nepateks į teismą, nes iš mirties yra perėjęs į gyvenimą“ (*Jn* 5, 24); „Tuomet jie paklausė: „Kas gi tu toks esi?“ Jėzus atsakė: „Kaip tik tas, ką aš jums sakau!“ (*Jn* 8, 25). Grosso pasakyme minimam medžiui nepriskiria metaforinės reikšmės, teigdamas, jog tiesiog siekiama parodyti tam tikrų senųjų įsitikinimų prieštarumą naujojo išganymo šviesoje. Jėzaus mokiniai turėtų nustoti remtis šiuo ankstesniu mąstymo modeliu.

44.

Jėzus pasakė: „Tam, kuris piktžodžiauja prieš Tėvą, bus atleista. Ir tam, kuris piktžodžiauja prieš Sūnų, bus atleista. Tačiau tam, kas piktžodžiauja prieš Šventąją Dvasią, nebus atleista nei žemėje, nei danguje.“

Paralėlės: *Lk* 12, 10; *Mt* 12, 31-32; *Mk* 3, 28-30. Sinoptinėse evangelijose esančios šio pasakymo paralėlės yra gana artimos, tačiau nė vienoje neminimas Tėvas. Gathercole (2014, 388–389) kaip vieną iš galimų interpretacijų pateikia pasakymo vartojimą krikščionių persekiojimų kontekste, kai būdavo reikalaujama prakeikti Kristų ir Dievą Tėvą. Šventoji Dvasia, iš kitos pusės, nebuvo pagonims gerai žinomas dalykas, tad būtent jos neprakeikę krikščionys galėjo neužsitraukti Dievo rūstybės – jų prakeikimas tebuvo tik formalus. Kai kurie autoriai mano, jog galimai kalbama ir apie pranašystes, kylančias iš Senojo Testamento profetizmo tradicijų, kai kalbėtoją įkvėpdavusi Šventoji Dvasia (pvz., DeConick 2006, 166–168).

45.

Jėzus pasakė: „Vynuogės nėra renkamos nuo dyglia-krūmių, nei figos yra renkamos nuo usnių krūmų, mat jie neveda vaisių. Geras žmogus atneša gera iš savo atsargų. Blogas žmogus atneša piktybę iš savo blogų atsargų, kurios yra jo širdyje, ir kalba piktybes. Mat iš širdies pertekliaus jis atneša piktus dalykus.“

Paralelės: *Mt* 7, 16; *Mt* 12, 34-35; *Lk* 6, 44-45. Šiame pasakyme labai aiškiai atskiriami gerieji – išrinktieji Jėzaus pasekėjai, ir blogieji – neįtikėję.

46.

Jėzus pasakė: „Nuo Adomo iki Jono Krikštytojo, nėra nė vieno tarp gimusių iš moterų, kuris būtų didesnis nei Jonas Krikštytojas, tokio, kad jo akys aptemtų. Tačiau aš sakiau, kad tas tarp jūsų, kuris taps mažutėliu, pažins Karalystę. Ir jis bus didesnis nei Jonas.“

Paralelės: *Lk* 7, 24-30; *Lk* 18, 17; *Mt* 11, 7-15; *Mt* 18, 3; *Mk* 10, 15. Verčiant pažodžiui pirmasis Jėzaus sakinytis čia skambėtų taip: „... Jonas Krikštytojas, tokio, kad jo (Jono) akys sulūžtų (σϋωσεν)“. Palyginimas su lūžtančiomis Jono Krikštytojo akimis iš tiesų yra labai neįprastas. Gathercole (2014, 394–395) rašo, jog šioje vietoje visai įmanoma raštininko klaida ir galbūt turėjo būti panaudotas kitas veiksmažodis (ωχῆν). Tokiu atveju frazės vertimas „aptemo akys“ būtų logiškesnis (toks yra lietuviškas vertimas, angliškai būtų *eyes have failed*, kas yra šiek tiek arčiau pirminės ωχῆν reikšmės – *destroy, cease, perish* (s.v. ωχῆν, Crum), taip pat turėtų paralelių su Senojo Testamento

koptiškais vertimais (plg. *Ps* 68.3/4; *Ps* 119/118.82. (Budge, 1898, 71, 130.). Vertimuose į kitas kalbas pvz., italų, ši frazė verčiama taip: ... *così questo non deve abbassari gli occhi* (Grosso 2011, 82), ...*così che suoi occhi non dovranno abbassarsi* (Annese 2019, 155), vokiškai: ...*so daß sich seine Augen nicht senken müssen* (Jens Schröter / Hans-Gebhard Bethge 2013, 132). Šiuose vertimuose mėginama suteikti aiškesnę prasmę frazei, tačiau koptiškai jie neturi atitikmenų.

47.

Jėzus pasakė: „Neįmanoma žmogui užlipti ant dviejų arklų ar įtempti dviejų lankų. Ir neįmanoma tarnui tarnauti dviem šeiminkams: kitaip jis vieną gerbs, o kitą įžeis. Joks žmogus negeria seno vyno ir tuoj pat užsigeidžia išgerti jauno vyno. Nei jaunas vynas yra pilamas į senus vynmaišius, kad jie neperplyštų. Nei senas vynas yra pilamas į naujus vynmaišius, kad jų nesugadintų. Ir senas lopas nėra siuvas ant naujo drabužio, nes tada jis suplyštų.“

Paralelės: *Lk* 16, 10-13; *Lk* 5, 33-39; *Mt* 6, 24; *Mt* 9, 14-17; *Mk* 2, 18-22. Pasakymas supina kelis palyginimus apie nesuderinamus dalykus. Sinoptiniuose tekstuose jo reikšmė gana aiški, *Tomo evangelijoje* taip pat – priešingi dalykai yra nesuderinami; Jėzaus pasekėjai turi rinktis tik jį vieną ir būti visiškai atsidavę, o ne vaikytis kitų mokymų.

48.

Jėzus pasakė: „Jei du žmonės susitaiko vienas su kitu šiuose vienuose namuose, jie pasakys kalnui: ‘Pajudėk’ ir jis pajudės.“

Paralelės: *Lk* 17, 5-6; *Mt* 17, 19-20; *Mt* 21, 18-22; *Mk* 11, 20-25; *1 Kor* 13, 2. Grosso (2021, 182) mano, jog šis pasakymas yra apie socialinius ryšius *Tomo evangelijos* bendruomenėje, kurie nepaisant to, kad šiame tekste dažnai pabrėžiama askezė, buvo vertinami. Gathercole (2014, 402-403) lygindamas šį pasakymą su 106 *Tomo evangelijos* pasakymu, kuriame kalbama apie dviejų dalių sujungimą, mano, jog čia rašoma apie vidinių žmogaus dalių susiejimą, grįžimą į vientisumo būklę (iki Adomo ir Ievos atskyrimo). Tokiu atveju pasakyme vyrautų soteriologinė tema.

49.

Jėzus pasakė: „Palaiminti yra atsiskyrėliai ir išrinktieji, kadangi jūs surasite Karalystę. Mat jūs esate iš jos kilę ir vėl į ją sugrįšite.“

Čia, panašiai kaip ir 18 pasakyme, pabaiga susiejama su pradžia. Išrinktieji, kurie jau yra buvę Karalystės dalis, į ją sugrįš. Galbūt norėtuši išvelgti ir eschatologinį pasakymo aspektą, tačiau pasakyme nekalbama apie linijinę laiko struktūrą, ateisiantį pasaulio perkeitimą, veikiau pasaulis suvokiamas kaip cikliška plotmė. Taigi mokiniai sugrįš į pirmąjį rojų.

Atsiskyrėliai (ἠμοναχοί) yra techninis terminas, vėliau vartotas nusakyti vienuoliams, tačiau *Tomo evangelijoje* nuoroda į vienuolius būtų dar per ankstyva. Pirmasis šio žodžio pavartojimas daiktavardiškai prasme „vienuolis“ priklauso IV amžiaus laikotarpiui (plg. Derwas 1966, 11).

50.

Jėzus pasakė: „Jei jie sakys jums: ‘Iš kur jūs atėjote?’, sakykite jiems: ‘Mes atėjome iš šviesos, iš tos vietos, kur šviesa atsirado pati savo valia, ir likosi, ir pasirodė

jų atvaizduose'. Jei jie pasakys jums: 'Ar tai jūs?', sakykite: 'Mes esame jų vaikai ir Gyvojo Tėvo išrinktieji'. Jei jie klaus jūsų: 'Koks yra jūsų Tėvo ženklas jumyse?', sakykite jiems: 'Tai judėjimas ir atilsis'."

Pasakyme Jėzus moko savo sekėjus, kaip išvengti priešišku galių (archontų) pomirtinėje kelionėje ir saugiai pasiekti rojų. Egzistuoja nemažai gnostinių tekstų, kuriuose galime atrasti panašius dialogus. Pavyzdžiui, *Evangelijoje pagal Mariją*, regėjime Jėzus pasirodo Marijai Magdalietai ir nupasakoja, kaip siekiančiai pakilti į Pleromą sielai įveikti keturias piktąsias galias. Siela jos klausiančioms galioms turi pateikti tam tikrus atsakymus, leisiančius aplenkti priešiškus trukdžius.

Šviesa, atsiradusi savo valia, gali būti susisiejama su Tėvo, atsiradusio iš savęs paties, figūra (αὐτογενής). Kai kuriose gnostiniuose mituose egzistuoja būtent tokia Tėvo/Aukščiausiojo Dievo atsiradimo versija. Šiame pasakyme šviesa galbūt pažymi ir patį Kristų. Šviesa pasirodo mokinių atvaizduose, t. y. pirmysčiuose dangiškuose mokinių pavidaluose, kuriuos jiems suteikė Tėvas. Kol kas šią šviesą slepia materialūs mokinių kūnai (plg. Gathercole 2014, 408).

51.

Jo mokiniai pasakė jam: „Kurią dieną mirusiems bus atilsis ir kurią dieną ateis naujas pasaulis?“. Jis atsakė jiems: „Tas (atilsis), ko jūs žvalgėtės jau atėjo, tačiau jūs to nežinote.“

Paralelės: *Lk* 17, 20-21; *Lk* 17, 22-25; *Mt* 17, 9-13; *Mt* 24, 23-28; *Mk* 9, 9-13; *Mk* 13, 21-23. Gathercole (2014, 412–413) rašo, jog šis pasakymas turėtų būti interpretuojamas kitų *Tomos evangelijos* pasakymų apie Karalystę šviesoje. Jėzus mokiniams

atskleidžia, jog pirmykštė Karalystė egzistavo visada – jos atėjimas nepažymi laikų pabaigos.

52.

Jo mokiniai pasakė jam: „Izraelyje kalbėjo 24 pranašai. Ar visi jie kalbėjo apie tave?“. Jis atsakė jiems: „Jūs apleidote Gyvajį, esantį prieš jus, ir kalbėjote apie mirusiuosius.“

Skaičius 24 iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti gana neįprastas, tačiau, jis, ko gero, nurodo į hebrajiškos Biblijos raštus, kurie buvo paliudyti *4 Ezdros knygoje* (14, 44–47). Iš viso apreiškimui ten priskirtos 94 knygos, iš kurių 24 leistinos skaityti visiems, o likusios 70 – tik jau dvasiškai pažengusiems skaitytojams. Jėzaus atsakymas gana radikaliai atmeta hebrajiškąją tradiciją ir kviečia žvelgti į jo paties mokymą. Tačiau tai nereikia, jog visiškai nereikia atsižvelgti į Senojo Testamento tekstus. Jėzus pateikia opoziciją – jis priklauso gyvajai tradicijai, o pranašai – mirusiajai. Jėzaus nešama žinia yra viršesnė už jų, tačiau nepaisant to, Jėzus vis tiek veikia ir Senojo Testamento paprotyje ir pasitelkia įvaizdžius iš jo tekstų (plg. Grosso 2021, 186–187).

53.

Jo mokiniai pasakė jam: „Ar apipjaustymas yra privalumas, ar ne?“. Jis pasakė jiems: „Jei tai būtų privalumas, tėvai nuo motinų pradėtų jau apipjaustyti vaikus. Veikiau tikrasis apipjaustymas Dvasioje yra naudingas visais atžvilgiais.“

Paralelės: *Rom* 2, 25-29; *Rom* 3, 1-3; *1 Kor* 7, 17-19; *Gal* 6, 16; *Fil* 3, 3; *Kol* 2, 11-14. Pasakyme matoma *Laiško romiečiams* įtaka

ir polemika su Pauliaus nuomone apipjaustymo klausimu. Čia apipjaustymas griežtai kritikuojamas, o Paulius prisiima nuosai-kesnę poziciją (plg. *Rom 2*, 25-29). Šis pasakymas, be abejonės, nėra paties Jėzaus ir veikiau atspindi kai kuriuose bendruomenėse egzistavusią diskusiją (plg. Gathercole 2014, 420–421).

54.

Jėzus pasakė: „Palaiminti yra vargdieniai, mat jų yra Dangaus Karalystė.“

Paralėlės: *Lk 6*, 20; *Mt 5*, 3. Šiame makarizme, ko gero, svarbiausias žodis yra vargdieniai (ζηκέ), kurie gali būti identifikuojami su *Tomo evangelijos* sekėjais. Jie, nors ir stokodami turto, materialios galios, yra tikrieji Dangaus Karalystės nariai.

55.

Jėzus pasakė: „Tas, kuris nejaučia neapykantos savo tėvui ir savo motinai, negalės tapti mano mokiniu. Ir tas, kuris nejaučia neapykantos savo broliams ir savo seserims, ir neneša savo kryžiaus kaip aš, nebus manęs vertas.“

Paralėlės: *Lk 14*, 25-33; *Lk 9*, 23-24; *Mt 10*, 34-39; *Mt 16*, 24-25; *Mk 8*, 34-35. Šis pasakymas, primenantis paraleles su sinoptinėmis evangelijomis, siūlo tą pačią idėją – tikroji mokinystė ir Jėzaus sekimas yra svarbesni už šeimos ryšius. Tokie kaip šis pasakymai galimai susieja *Tomo evangeliją* ir Q šaltinį su garsiąja G. Theissen *Wanderradikalismus* teorija, teigusia, jog centriniai žmonės Jėzaus sekėjų sąjūdyje buvo klajojantys benamiai, turto atsisadėjusios charizminės asmenybės, atsisakančios šeimos, bendruomenės (Theissen 1983). Tiesa, ši teorija turi spragų ir jai pažeriama nemažai kritikos (plg. Burton 1988, 620–621).

Kitas svarbus šio pasakymo aspektas yra vienintelė nuoroda į nukryžiuvimą *Tomo evangelijoje*. Nors čia paminėtas kryžius, tačiau bendrai *Tomo evangelijoje* atpirkimo idėja nėra tokia svarbi kaip Naujojo Testamento tekstuose.

56.

Jėzus pasakė: „Tas, kuris pažino pasaulį, atrado lavoną. Ir to, kuris atrado lavoną, pasaulis yra nevertas.“

Materialusis pasaulis priklauso mirčiai ir tai supratęs žmogus yra dvasiškai viršesnis už to nežinančius. Toks žmogus turi siekti transcendencijos, ištrūkimo iš jo nevertos plotmės. Panašų pasakymą randame ir *Evangelijoje pagal Pilypą*: „Šis pasaulis yra lavonų valgytojas. Visi jame suvalgytieji dalykai taip pat patys miršta. Tiesa yra gyvenimo valgytoja. Dėl to nė vienas, kuris ja maitinsis, nemirs“ (73.20-24). Abiejuose tekstuose išsigelbėjimas iš esamos situacijos slypi pabėgime iš materialybės.

57.

Jėzus pasakė: „Tėvo Karalystė yra kaip žmogus, kuris turėjo gerą sėklą. Jo priešas atėjo naktį ir pasėjo raugių virš geros sėklos. Žmogus neleido jiems išrauti raugių. Jis pasakė jiems: ‘Mat jei eisite išrauti raugių kartu ir kviečius išrausite’. Mat pjūtis dieną raugės bus atskleistos. Jos bus išrautos ir sudegintos.“

Paralelės: *Mt* 13, 24-30; *Mk* 4, 26-29. Gathercole (2014, 431) teigia, jog šis palyginimas galimai atsako į klausimą, kodėl pasaulyje egzistuoja blogis – blogis egzistuoja pereinamuoju laikotarpiu, materialybėje, kol ateis Dievo pjūtis. Dievas čia yra sėjėjas, išrinktieji – geroji sėkla, o raugės – neįtikėję. Kita inter-

pretacija – geroji sėkla yra siela, susimaišiusi su materija. Siela bus atskirta nuo blogio pjūties metu (plg. Klemensas Aleksandrietis, *Excerpta ex Theodoto*, 53.1).

58.

Jėzus pasakė: „Palaimintas yra žmogus, kuris triūsė ir atrado gyvenimą.“

Pasakyme daugiausiai interpretacinių sunkumų sukeliantis žodis yra *εἰσε* (triūsė), kadangi jį galima išversti ir „kentėjo“. Pasak Gathercole (2014, 434), bendras *Tomo evangelijos* kontekstas liepia rinktis „triūsė“, tačiau neįmanoma žinoti visiškai tiksliai. Pasakyme gyvenimas vaizduojamas kaip sunki veikla, tačiau, jei žmogus dvasiškai tobulėja, lydinti į išganymą.

59.

Jėzus pasakė: „Žvelkite į Gyvąjį, kol esate gyvi tam, kad nemirtumėte ir siekdami jį regėti neturėtumėte jėgų jo regėti.“

Paralelės: *Jn* 7, 33-34; *Jn* 8, 21; *Jn* 13, 33; *Jn* 14, 8-11. Jėzaus sekėjai raginami siekti išganymo, kol dar yra gyvi, kadangi numirę jie nebeturės šios galimybės. DeConick (2001, 88–90) rašo, jog šiame pasakyme aiškiaregiškas patyrimas lydi į išganymą. Mokinys turi pamatyti regėjimą dar būdamas gyvas, mat, jei lauks mirties, jau bus per vėlu – tada jis patirs tik pačią mirtį.

60.

[Jis pamatė] samarietį, besinešantį ėriuką, kai jis ėjo į Judėją. Jis pasakė savo mokiniams: „Jis apėjo ėriuką“. Jie pasakė jam: „Tam, kad jį nužudytų ir suvalgytų“.

Jis pasakė jiems: „Kol jis gyvas, jis nevalgys jo. Tačiau jei nužudys jį, jis taps lavonu“. Jie pasakė jam: „Kitaip padaryti jis negalėtų“. Jis pasakė jiems: „Jūs taip pat ieškokite sau vietos atilsyje, kad netaptumėte lavonu ir nebūtumėte suvalgyti.“

Pasakymo pradžioje trūksta žodžio, kai kurie autoriai jį atkuria kaip ἀφναγ (jie, t.y mokiniai regėjo, – Layton and Lambdin), kiti αφναγ (jis, t. y. Jėzus regėjo, – *Berliner Arbeitskreis*). Taip pat gana neaiškus ir Jėzaus sakinyss πη ἴπκωτε ἴπεριεῖβ' (čia: *jis apėjo ériuką*). Gathercole (2014, 438) rašo, jog veikiausiai suklysta verčiant iš graikų kalbos arba tekstas tiesiog iškraipytas. Taip pat dėl koptų kalbos ypatybių nėra aišku, kas ėjo į Judėją – samarietis ar Jėzus.

Pasakymą su buvusiuoju prieš tai (59) sieja frazė „kol jie gyvi“, „kol jis gyvas“ (ζωε ετετῆονε/ ζωε εφονε) ir tema. Išganymo viltį turi gyvieji, o mirus ji prarandama. 56 pasakyme (Jėzus pasakė: „Tas, kuris pažino pasaulį, atrado lavoną. Ir to, kuris atrado lavoną, pasaulis yra nevertas“) taip pat užsimenama apie lavoną (žr. 56 pasakymo komentarą). Taigi pasaulis vėl matomas kaip žūstanti materijos karalystė, kurios mokinyss turi atsisakyti. Neprisant to, tik jame ir tik būnant gyvam galima išsigelbėti. Numiręs ir neįtikėjęs žmogus tampa tos pačios materialybės dalimi.

61.

Jėzus pasakė: „Du ilsėsis lovoje, vienas mirs, kitas gyvens“. Salomé pasakė: „Kas tu esi, žmogau, kad iš Viešo užlipai ant mano gulto ir valgei nuo mano stalo?“. Jėzus pasakė jai: „Aš esu tas, kuris yra, iš to, kuris yra lygus. Man duota iš to, kas yra mano Tėvo“. (Salomé pasakė): „Aš esu tavo mokinė“. (Jėzus pasakė): „Dėl to

aš sakau: ‘Kai jis taps lygus, jis prisipildys šviesos. Tačiau, jei jis bus padalytas, jis prisipildys tamsos’.

Pasakyme yra gana daug neaiškumų. Frazė εβολ εἴη οὐα (iš Vieno) sunkiai suprantama ir skamba nenatūraliai. Kai kurie autoriai (Layton) savo vertimuose ją praleidžia arba perkelia į paskesnę sakinį (Blatz). Tačiau galima manyti Jėzų pas Salomę atėjus iš Vienio t. y. Pilnatvės. Toliau dialoge nėra pateikiami pašnekovų vardai, tačiau jų tapatybė gana aiški dėl gimines nurodančių įvardžių, koptų kalboje siejamų su daiktavardžiais (τεκμαθητης („tavo mokinė“; mot.g; tavo mokinys (vyr.g.) būtų πεκμαθητης). Taip pat sakinyς εφωαωπωε εφωη(ω) (tas, kuris taps lygus), pasak daugelio redaktorių, yra iškraipytas. Originale yra εφωηη (taisoma į εφωη(ω)), kas reikštų „bus sunaikintas“ (plg. Gathercole 2014, 442), tačiau tokia prasmė netinka pagal teksto logiką.

Salomė keletą kartų yra paminėta ir *Morkaus evangelijoje* (15, 40; 16, 1), tačiau apie ją žinome itin mažai. Ji buvusi tarp moterų, kurioms prie kapo apsireiškęs angelas pranešė apie Jėzaus prisikėlimą. Taip pat ji lydėjo Jėzų ir jam patarnavo, kartu su kitomis moterimis regėjo nukryžiuvimą. *Tomo evangelijoje* Salomė pasirodo visiškai naujame kontekste. Gulint ant gulto (kopt. ελοσ; gr. κλίνη) ir valgant jai apsireiškia Jėzus, tačiau apsireiškimas labai neįprastas, itin intymus. Galbūt nereikėtų nustepti, nes ir kituose apokrifiniuose tekstuose Jėzus artimai bendrauja su moterimi, Marija Magdaliute. Tačiau tai neslepia jokių nuorodų į kūniškus santykius, o nurodo ypatingą dvasinį statusą, ypatingą mokinystę. Pvz., *Evangelijoje pagal Pilypą* Jėzus dažnai bučiuodavo Mariją Magdaliutę (plg. 63.32-35: Marija Magdaliutė [...] mylėjo [ją] labiau negu kitus mokinius ir bučiuodavo ją į [lūpas].). Taip pat *Evangelijoje pagal Mariją* Jėzus iškelia Magdaliutę aukščiau kitų mokinių ir perduoda jai slaptą mokymą (plg. psl. 10: Petras pasakė Marijai: „Sese, mes

žinome, kad Išganytojas tave mylėjo labiau už kitas likusias moteris. Pasakyk mums Išganytojo žodžius, kuriuos tu prisimeni ir kuriuos tu žinai; mes jų negirdėjome“).

Jėzaus pasakymas „[...] kuris yra lygus“ iš pradžių atrodo gana keistas, tačiau „lygumo“ idėja pakankamai dažna Nag Hammadi bibliotekos tekstuose (plg. *Tridalis traktatas*, 67.36-37). Ji nurodo Dievo tobulumą. Padalijimo idėja vėl atspindi netobulą žmogaus prigimtį bei nurodo, jog žmogus turi tapti vientisas.

62.

Jėzus pasakė: „Aš sakau savo paslaptis tiems, kurie yra verti mano paslapčių. Neleisk savo kairei rankai žinoti, ką daro tavo dešinė ranka.“

Paralelės: *Lk* 8, 9-10; *Mt* 13, 10-17; *Mt* 6, 2-4; *Mk* 4, 10-12. Jėzus atskleidžia tikrąjį žinojimą tik tiems, kurie yra jo verti ir gali jį suvokti. Jei tarp abiejų šio pasakymo sakinių yra jungtis, tada kairę pusę galima suvokti kaip neįtikėjusius, nevertus žmones, o dešinę – kaip vertuosius. Daugelyje kultūrų kairė pusė laikyta prastesne už dešinę.

63.

Jėzus pasakė: „Buvo turtingas žmogus, kuris turėjo daug pinigų. Jis pasakė: ‘Aš panaudosiu savo pinigus tam, kad sėčiau, pjaučiau, sodinčiau ir pripildysiu savo klėtį derliumi, idant man nieko netrūktų’. Tokios buvo mintys jo širdyje. Ir tą pačią naktį jis mirė. Tas, kuris turi ausis, teišgirsta.“

Paralelės: *Lk* 12, 13-21. Pasakyme pateikiama sutrumpintas palyginimas, žinomas iš *Luko evangelijos*. Teksto prasmė atrodo

panaši į *Luko evangelijoje* esančio palyginimo, bet vis dėlto kyla klausimas, kaip derėtų jį interpretuoti *Tomo evangelijos* kontekste. Šioje evangelijoje bendrai pasisakoma prieš turtus ir linkstama askezės link. Taip pat ir gėrybių kaupimas, kad būtų galima jas parduoti, atrodo peiktinas. Rūpestis materialiais ištekliais neturėtų atitraukti tikinčiojo nuo jo tikrojo kelio. Materialūs daiktai vis tiek neturės jokios vertės kitame gyvenime.

64.

Jėzus pasakė: „Žmogus turėjo svečių. Ir kai paruošė vakarienę, jis pasiuntė savo tarną pakviesti svečių. Jis nuėjo prie pirmojo ir pasakė: ‘Mano viešpats tave kviečia’. Jis pasakė: ‘Aš turiu reikalų su pirkliais. Jie atvyksta pas mane šį vakarą. Aš eisiu jiems duoti įsakymų. Atsiprašau nuo vakarienės’. Jis nuėjo pas kitą ir tarė jam: ‘Mano viešpats tave pakvietė’. Jis atsakė jam: ‘Aš nusipirkau namą ir šiandien mane kviečia. Aš neturėsiu laisvo laiko’. Jis nuėjo pas kitą ir tarė jam: ‘Mano viešpats tave kviečia’. Tas atsakė: ‘Mano draugas tuokiasi ir aš esu tas, kuris ruošia vakarienę. Aš negalėsiu ateiti. Prašau atleisti mane nuo vakarienės’. Jis nuėjo pas kitą ir tarė jam: ‘Mano viešpats tave kviečia’. Tas atsakė: ‘Aš nusipirkau ūkį. Eisiu rinkti mokesčio. Negalėsiu ateiti. Atsiprašau nuo vakarienės’. Tarnas grįžo ir pasakė viešpačiui: ‘Tie, kuriuos pakviete vakarienės, atsisakė’. Viešpats tarė savo tarnui: ‘Eik laukan į gatves; tuos, kuriuos rasi, atvesk, kad jie pavakarieniautų’. Pirkliai ir verteivos neižengs į mano tėvo vietas’.“

Paralelės: *Lk* 14, 15-24; *Mt* 22, 1-14. Šis palyginimas yra ilgiausias iš esančių *Tomo evangelijoje*. Panašiai kaip ir sinoptinėse versijose Viešpats yra šeimininkas, kviečiantis atvykti į Karalystę, svečiai yra pakviestieji Karalystėn, o įvairūs jų išsisukinėjimai – trukdžiai, neleidžiantys įtikėti.

65.

Jis pasakė: „[...] žmogus turėjo vynuogyną. Jis išnuomavo jį žemdirbiams, kad jį įdirbtų ir kad iš jų gautų jo derlių. Jis pasiuntė savo tarną, kad žemdirbiai duotų jam vynuogyno derlių. Jie sugavo jo tarną ir trenkė ir beveik užmušė. Tarnas grįžo ir pasakė savo viešpačiui. Jo viešpats tarė: ‘Galbūt jie neatpažino jo’. Jis pasiuntė kitą tarną. Žemdirbiai trenkė ir anam. Tada viešpats pasiuntė savo sūnų ir pasakė: ‘Galbūt jie gerbs mano sūnų’. Kadangi tie žemdirbiai žinojo, jog jis buvo vynuogyno paveldėtojas, jie sučiupo jį ir užmušė. Tas, kuris turi ausis, teklauso.“

Paralelės: *Lk* 20, 9-19; *Mt* 21, 33-46; *Mk* 12, 1-12. Pasak Gathercole (2014, 458) šis pasakymas sukelia itin daug interpretavimo problemų. Viskas priklauso nuo to, kaip bus atkurtas neišlikęs žodis pirmame sakinyje: οὐρῶμε νῆρη[στο]ς („malonus žmogus“) ar οὐρῶμε νῆρη[στη]ς („lupikautojas“).

Daugelis tyrėjų problemiškąjį žodį atkūrė, pasitelkdami paraleles iš Naujojo Testamento, kur vynuogyno savininkas yra Dievas, taigi „malonus žmogus“ (plg. Bruce 1974, 139). Kiti autoriai laikosi nuomonės, jog įmanomas ir kitas variantas, kur vynuogyno savininkas apibūdinamas neigiamai, kaip lupikautojas – jis juk gauna visą derlių, o žemdirbiai – nieko (Pokor-

ný 2009, 111–113). Gathercole (2014, 459–461) mano, jog neįmanoma tiksliai žinoti, kuris žodis buvo pavartotas, tačiau pateikia statistiką: žodis $\chi\epsilon\eta\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ („malonus“) yra dažnesnis nei $\chi\epsilon\theta\acute{\iota}\sigma\tau\eta\varsigma$ („lupikautojas“). Taip pat tyrėjas mano, kad kitaip nei sinoptinėse versijose, šis pasakymas iš tiesų perspėja apie neigiamas pasekmes, jei bus išitraukta į verslą, t. y. užsiimama žemiškais reikalais. Tokiu atveju šeimininkas yra kvailys lupikautojas, kuris tikėjosi pelno, tačiau prarado sūnų.

66.

Jėzus pasakė: „Parodyk man akmenį, kurį atmetė statybininkai – jis yra kertinis akmuo.“

Paralėlės: *Ps* 118, 22; *Lk* 20, 9-19; *Mt* 21, 33-46; *Mk* 12, 1-12; *Apd* 4, 11; *1 Pt* 2, 4; *1 Pt* 2, 7. Žmonės atmeta tai, kas yra neįtikėtinos svarbos, nežinodami, jog tai yra jų išganymas. Šiuo atveju, kertinis akmuo gali būti ir pats Jėzus, ir jo slaptas mokymas.

67.

Jėzus pasakė: „Tie, kurie žino viską, tačiau stokoja vieno dalyko, stokoja visiškai.“

Kai kurie tyrėjai kitaip atkuria tekstą, stipriai pakeisdami prasmę. Pvz., Grosso (2021, 90): vietoje $\sigma\upsilon\lambda\ \alpha\upsilon\tilde{\rho}$ perskaito $\sigma\upsilon\lambda\alpha\upsilon$ ($\alpha\upsilon\tilde{\rho}$) (vietoje „stokoja vieno dalyko“ – „stokoja savęs“). Priklausantysis Tomo bendruomenei negali priimti tik kai kurių mokymų, bet atmesti jam netinkančių – tokiu atveju jis nėra tikras mokinys.

68.

Jėzus pasakė: „Jūs esate palaiminti, kai jūsų nekenčia ir persekioja. Ir jie neras vietos, kur jus persekiojo.“

Paralelės: *Lk* 6, 22-23; *Mt* 5, 10-12; *1 Pt* 4, 12-19. Klemenso Aleksandriečio „Kilimuose“ randamas labai panašus makarizmas: „Ir palaiminti yra tie, kurie yra persekiojami dėl manęs, mat jie atras vietą, kur nebebus persekiojami“ (ὅτι ἕξουσιν τόπον ὅπου οὐ διωχθήσονται) (*Strom.* 4.6.41.4). Tiek Klemenso, tiek *Tomo evangelijos* mintis gana aiški – nors visuomenė atmeta tikinčiuosius, jie neturėtų nusiminti, bet kaip tik džiūgauti, kad yra Dievo išrinktieji. O persekiotojai galiausiai nepateks ten, kur atsidurs išrinktieji – persekiotojai taps atstumtaisiais.

69.

Jėzus pasakė: „Palaiminti yra tie, kurie buvo persekiojami savo širdyse. Jie yra tie, kurie iš tiesų pažino Tėvą. Palaiminti yra tie, kurie alksta tam, kad jie pripildytų pilvą to, kuris trokšta.“

Paralelės: *Lk* 6, 22-23; *Lk* 6, 21a; *Mt* 5, 10-12; *Mt* 5, 6. Gathercole (2014, 472–473) teigia, jog šiame pasakyme užrašyti du, vienas su kitu nesusiję, makarizmai. Paaiškinti pirmajam, autorius pasitelkia paralelę iš Klemenso Aleksandriečio raštų (*Quis dives salvetur*, 25): „Tačiau pats skausmingiausias **persekiojimas yra vidinis** (ἐνδοθεν), kylantis, kai kiekvieno žmogaus siela yra kamuojama bedieviškų aistrų, įvairių malonumų, ir niekingų vilčių, ir pragaištingų svajų [...]“. Žinoma, tokie žmonės yra palaiminti ne todėl, kad yra persekiojami aistrų, o todėl, kad jas atpažino ir kovoja su jomis.

Antrajame makarizme Jėzus laimina pasninkaujančius, kurie atiduoda nesuvalgytą maistą tiems, kuriems jo trūksta.

70.

Jėzus pasakė: „Kai įgysite tai, kas yra jumyse, tai, ką turite, išgelbės jus. Jei to neturite savyje, tai, ko neturite savyje, jus nužudys.“

Paralelės: *Mk* 4, 25; *Mt* 13, 12; *Mt* 25, 29; *Lk* 8, 18. Pasakyme pabrėžiama, jog paties tikinčiojo viduje egzistuoja Dievo suteikta šviesa, pažinimas, kuris jį išgelbės. Tačiau tai reikia atrasti. Regimas ir ryškus, *Tomo evangelijai* būdingas, kontrastas tarp vidaus ir išorės. Galima pastebėti ir paralelių su apaštalo Pauliaus kalbėjimu apie vidinį žmogų ir jo apsilikimą (*Rom* 7, 22; *2 Kor* 4, 16; *Ef* 3, 16). Savaip ši vidinio žmogaus idėja interpretuojama ir gnostiniuose raštuose, pvz., *Evangelijoje pagal Mariją*: „Verčiau pasigėdykime ir apsilikime tobulą žmogų ir įgykime jį sau kaip jis mums ir įsakė (18 psl.)“. Pasakyme aiškiai matoma gnostinė orientacija.

71.

Jėzus pasakė: „Aš sunaikinsiu šį namą ir niekas nepajėgs jo atstatyti [...]“.

Paralelės: *Mk* 14, 58; *Mk* 15, 29; *Mt* 26, 61; *Mt* 27, 40. Šis pasakymas, kuriam trūksta pabaigos, nebūtų aiškus be sinoptinių paralelių, kuriose kalbama apie šventyklos sunaikinimą. Tyrėjų diskusija daugiausia susitelkia ties mėginimu paaiškinti, ką tekste simbolizuoja namas. Diskusiją išsamiai aptaria Gathercole (2014, 478–479): Hedrick teigia, jog namas pažymi šeimą; Valantasis – socialinius ryšius; Gaston ir Riley – fizinį kūną (tokiu atveju pasakymas neigia kūno prisikėlimą). Vis tik patikimiausia versija atrodo akivaizdžiausia – pasakyme kalbama apie sugriautą šventyklą, kadangi nurodomas konkretus (*šį namą*) pastatas, o ne kažkas abstraktaus. Gathercole (2014, 479) mano,

jog šis pasakymas apmąsto laikotarpį po Bar Kochbos sukilimo, kai atstatyti šventyklą atrodė neįmanoma užduotis.

72.

Žmogus pasakė jam: „Pasakyk mano broliams, kad jie pasidalintų mano tėvo turtus su manimi“. Jis atsakė jam: „O žmogau, kas padarė mane dalytoju?“. Jis atsisuko į savo mokinius ir tarė jiems: „Iš tiesų, ar aš esu dalytojas?“

Paralėlė: *Lk* 12, 13-14. Jėzus ne viename savo pasakyme teigia atėjęs stoti tarp šeimos narių ir sutrikdyti visuomenėje egzistuojančius ryšius (plg. *Lk* 14, 26; *Tom* 55). Tačiau čia kalbama ne apie socialinius santykius, o apie dvasinę žmogaus tapatybę, kuri yra suskaldyta. Jėzus, atėjęs iš Vienio, moko, jog žmogus turi grįžti į savo pirmąją, nepadalytą būseną.

73.

Jėzus pasakė: „Pjūtis didelė, bet darbininkų maža. Melsk Viešpatį, kad atsiųstų darbininkų į pjūtį.“

Paralėlės: *Lk* 10, 1-16; *Mt* 9, 35-38. Išrinktųjų mokinių yra nedaug ir reikėtų plėsti jų ratą. Gathercole (2014, 483) teigia, jog čia yra pirmasis iš trijų vienas paskui kitą einančių pasakymų (73, 74, 75), kalbančių apie tai, jog tikrų mokinių yra maža, o pražūsiųjų – daug.

74.

Jėzus pasakė: „Viešpatie, daugybė yra aplink šulinį, tačiau nė vieno – šulinyje.“

Pasakyme yra klaidų, keliančių vertimo sunkumų. Redaktoriams taiso tekstą (χωτε (skilimas) į τ(ω)ωτε (šuliny) ir ωωνε

(liga) į τῶω(τ)ε (šulinys). Šitai pataisius tekstą, atsiranda ir paralelė su Origeno *Contra Celsum*: πῶς πολλοὶ περὶ τὸ φρέαρ, καὶ οὐδεὶς εἰς τὸ φρέαρ; („kiek daug apie šulinį ir nė vieno šulinyje“; 8, 15-26). Gathercole (2014, 486) teigia, jog šulinys pasakyme pažymi dvasinį vandenį (plg. *Tom* 13, 108), prie jo susirinkę yra tie, kuriems suteikta prieiga prie tikrojo žinojimo, tačiau nedaugelis jų pasirenka priimti šią dovaną. Taigi pasakyme vėl priešinamas pasaulis ir dvasinės paieškos, išrinktieji mokiniai ir neįtikėję.

75.

Jėzus pasakė: „Daugybė stovi priešais duris, bet tik atsiskyrėliai įžengs į vestuvių menę.“

Paralelė: *Mt* 25, 1-13. Šiame pasakyme kaip ir 73 bei 74 pasakymuose regime kontrastą tarp išrinktųjų ir neįtikėjusių. Atsiskyrėliai (kopt. μοναχοc) čia neturėtų būti suprasti kaip vienuoliai, o veikia kaip asketiškų praktikų besilaikantys *Tomo evangelijos* bendruomenei priklausantys žmonės. Vestuvių menę pažymi grįžimą į dangų, tobulumo pasiekimą, kur mokiniai susivienys su Jėzumi Kristumi. Nėra aišku, ar čia minima vestuvių menę galime sieti su valentinine vestuvių menės sąvoka, pagal kurią tikintieji vestuvių menėje susivienija su savo angeliškosiomis antrosiomis pusėmis. Reikėtų būti atsargiems mėginant *Tomo evangelijoje* įžvelgti valentinizmo pėdsakus, kadangi vestuvių menės simbolizmas būdingas ir Naujojo Testamento tekstams (plg. *Mt* 22, 2-14; *Mt* 25, 1-13).

76.

Jėzus pasakė: „Tėvo karalystė yra kaip pirklys, kuris turėjo prekių krovinį ir rado perlą. Tas pirklys buvo

apsukrus: jis pardavė prekių krovinį ir nusipirko sau tą vienintelį perlą. Jūs taip pat ieškokite jo nepražūstančio ir išliekančio turto, kur jokia kandis neprisiartina suėsti ir joks kirminas nesunaikina.“

Paralelės: *Lk* 12, 33-34; *Mt* 13, 45-46; *Mt* 6, 19-21. Mokiniai raginami atsižadėti žemiškųjų reikalų ir vietoje jų rinktis perlą, tikrąjį išganymą ar Dangaus Karalystę. Tiksliai suprasti, ką reiškia perlas nėra įmanoma, tačiau, žvelgiant į *Tomo evangelijos* kontekstą, jo reikšmė tampa gana suprantama. Galbūt norėtųsi sieti pasakymą su *Himnu apie perlą* (alegorinis pasakojimas iš apokrifinio veikalo „Tomo darbai“ (106–113)), tačiau irgi nėra aišku, ką tame tekste perlas pažymi.

77.

Jėzus pasakė: „Aš esu šviesa, kuri yra virš visų daiktų. Aš esu visa. Iš manęs visa kilo ir visa siekia mane. Perkelk medį ir aš ten esu. Pakelk akmenį ir rasi mane.“

Panašiai kaip ir *Jono evangelijoje* (plg. 8, 12; 9, 5; etc.) Jėzus sako esantis šviesa, tačiau čia šviesos supratimas skiriasi – *Jono evangelijoje* šviesa yra susijusi su žemišku Jėzaus gyvenimu (1, 9; 3, 19; 9, 5; 12, 46) ir tikėjimu juo (12, 36; 46), o *Tomo evangelijoje* – šviesa pažymi vietą, iš kurios mokiniai atėjo ir į kurią sugrįš. Panašumai tarp šio pasakymo ir *Jono evangelijos*, ko gero, atsiranda dėl to, kad abu tekstai rėmėsi šviesos vaizdinijos aprašymais, egzistuojančiais judėjiškose Išminties tradicijose (Dunderberg 2006, 109). Pasaulis *Tomo evangelijoje* yra suvokiamas kaip neigiamas, materialybė, nuo kurios vertėtų atsitolinti, tad Jėzus, sakydamas „aš esu visa“, ko gero, turi galvoje dvasinę pasaulio dalį (žmones).

Gathercole (2014, 495) lygina Jėzaus pasakymą „visa siekia mane“ (ἄτα πτηρῶ πῶρ ἀραροει) su *Ievos evangelija* (tekstas išlikęs tik keliomis citatomis Epifanijaus *Panarion*): „Stovėjau ant aukšto kalno ir pamačiau aukštą žmogų ir dar vieną, žemą. Ir išgirdau kažką panašaus į griaustinio garsą ir priartėjau pasiklausyti. Ir tarė jis man ir pasakė: ‘Aš esu tu ir tu esi aš ir kad ir kur esi, ten esu ir aš. Ir visur esu pasėtas. Ir kur nori surinksi mane, ir mane surinkdamas, surenki save‘ (ἔστην ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ καὶ εἶδον ἄνθρωπον μακρὸν καὶ ἄλλον κολοβόν, καὶ ἤκουσα ὡσεὶ φωνὴν βροντῆς καὶ ἤγγισα τοῦ ἀκοῦσαι καὶ ἐλάλησε πρὸς με καὶ εἶπεν· ἐγὼ σὺ καὶ σὺ ἐγώ, καὶ ὅπου ἐὰν ᾦς, ἐγὼ ἐκεῖ εἰμι, καὶ ἐν ἅπασιν εἰμι ἐσπαρμένος. καὶ ὅθεν ἐὰν θέλῃς, συλλέγεις με, ἐμὲ δὲ συλλέγων ἑαυτὸν συλλέγεις; Epiph. *Pan.* 26.3.1).

78.

Jėzus pasakė: „Kodėl jūs atkeliavote į laukus? Pamatyti nendrę, judinamą vėjo? Ar pamatyti žmogų, vilkintį švelnius apdarus kaip jūsų karaliai ir didžiūnai? Jie apsisvilkę švelnius apdarus, tačiau jie negali pažinti tiesos.“

Paralėlės: *Lk* 7, 24-30; *Mt* 11, 7-15. Sinoptinėse šio pasakymo paralėlėse kalbama apie Joną Krikštytoją, tačiau *Tomo evangelijos* skaitytojas galėjo to nežinoti. Čia kvestionuojamas galios ir tiesos santykis – galingieji negeba pažinti tiesos (Grosso 2021, 224).

79.

Moteris minioje jam pasakė: „Palaimintos yra iščios, kurios tave išnešiojo, ir krūtys, kurios tave žindė“. Jis pasakė jai: „Palaiminti yra tie, kurie girdėjo Tėvo žodi

ir iš tiesų jį saugojo. Mat ateina dienos, kai jūs sakysite: 'Palaimintos įščios, kurios nepastojo, ir krūtys, kurios nedavė pieno'."

Paralelės: *Lk* 11, 27-28; *Lk* 23, 29. Moteris giria Jėzų, tačiau Jėzus jai paprieštarauja, ragindamas moteris visai neturėti vaikų. Taigi čia kaip ir daugelyje kitų evangelijos pasakymų, aukština-
mas asketizmas.

80.

Jėzus pasakė: „Tas, kuris rado pasaulį, rado kūną. Tačiau to, kuris rado kūną, šis pasaulis nevertas.“

Šis pasakymas *Tomo evangelijoje* užrašytas net trimis skirtingomis versijomis (56, 80, 110). Pasakymas beveik identiškas 56-tajam, tačiau žodis „lavonas“ čia pakeistas žodžiu „kūnas“. Tai suteikia pasakymui šiek tiek skirtingas konotacijas, tačiau pagrindė reikšmė išlieka ta pati: mokinys suvokia tikrąją pasaulio prigimtį (niekintiną materialybę) ir dėl to „pakyla“ virš pasaulio, tampa už jį vertesnis.

81.

Jėzus pasakė: „Tegu tas, kuris tapo turtingas, karaliauja. Ir tegu tas, kuris turi galią, jos atsisada.“

Paralelės: *Lk* 18, 24; *Mt* 19, 23; *Mk* 10, 23; *1 Kor* 4, 8; *Išganytojo dialogas* 20.

80 ir 81 pasakymai susiejami 110 *Tomo evangelijos* pasakyme. Vėl atkartojama per visą *Tomo evangelijos* tekstą aidinti tema: galios atsisadėjimas, raginimas tapti asketu, atsitolinti nuo politinių ir pasaulietinių reikalų.

82.

Jėzus pasakė: „Tas, kuris yra arti manęs, yra arti ugnies. Ir tas, kuris yra toli nuo manęs, yra toli nuo Karalystės.“

Šis pasakymas turi daug paralelių įvairiuose ankstyvosios krikščionybės tekstuose, pvz., Origeno (*In Ier. Hom.* 1, 3, 3), Didimo Aklojo (*in Psal.* 88, 8), *Išganytojo` evangelijoje* (107, 43-48), *Evangelijos aiškinime* (83; tekstas išlikęs armėniškai), o paralelės su Naujuoju Testamentu gana tolimos (*Mk* 9, 49; *Mk* 7, 6; *Mk* 12, 34; *Mt* 15, 8). Gathercole (2014, 505–506) mano, jog tekstas, ko gero, kalba apie kankinystę – sekti Jėzumi yra pavojinga, tačiau to nedarant Karalystė tampa nepasiekiamą. Grosso (2021, 227) remdamasis ugnies aprašymais Senajame bei Naujajame Testamentuose teigia, jog ugnis simbolizuoja Dievo teisumą, išganymą. Mes taip pat linkę pritarti Grosso interpretacijai. Naujajame testamente Jėzaus žodžiai apie ugnį dažnai pažymi tikinčiųjų išbandymą (plg. *Mt* 7, 19; *Mt* 13, 41-42 *etc.*).

83.

Jėzus pasakė: „Atvaizdai yra žmogui regimi, tačiau juose esanti šviesa yra paslėpta. Tėvo šviesos atvaizde ji bus atskleista, tačiau jo atvaizdas yra paslėptas jo šviesos.“

Kai kurie autoriai kitaip sudėlioja prasminius akcentus ir pirmąjį sakinį sujungia su antrojo pradžia: „[...] šviesa yra paslėpta Tėvo šviesos atvaizdė. Ji bus atskleista [...]“. Mums prasmingiau pasirodė tekstą versti pateiktuoju vertimu.

Atvaizdai, kaip ir kituose *Tomo evangelijose* pasakymuose (22, 50), yra žemėje gyvenantys žmonės, o juose esanti šviesa – dvasinis jų elementas. Tolesnį pasakymo interpretavimą komplikuoja frazė „Tėvo šviesos atvaizde“, mat nėra itin aišku, kas galėtų būti šviesos atvaizdas. Gathercole (2014, 510) aiškina,

jog Tėvo šviesa atskleidžia šviesą žmonėse taip, kad pastaroji atspindi Tėvo šviesoje. Tai ir yra „Tėvo šviesos atvaizdas“. Taip pat autorius teigia (2014, 511–512), jog čia aprašomo atvaizdo nereikėtų tapatinti su Dievo atvaizdu (t. y. idėja, jog žmonėse egzistuojanti šviesa yra Dievo šviesos dalis; šitai būdinga kai kurioms gnostinėms mokykloms, pvz., valentinizmui), veikiau tai yra Tėvo šviesos *atspindys*. Įvykis, kurio metu žmogus tą atspindį įsisąmonins, gali būti ir eschatologinis, ir individualus (pažinimo įgijimas, mistinis potyris).

Gathercole paradoksalų vaizdinį – Tėvo šviesą, kuri pati save paslepia – nušviečia lygindamas su Jono apokrifu: „Mat tai jis apmąsto save savo jį supančioje šviesoje, būtent gyvojo vandens šaltinyje. Ir kiekviena kryptimi jis suvokia savo atvaizdą, regėdamas jį Dvasios šaltinyje“ (NHC II 4,19-24). Atvaizdą patį savyje sulauko šviesa ir dėl to jis nepasiekia jokios išorės – išlieka paslėptas.

84.

Jėzus pasakė: „Kai matote savo panašumą, jūs džiūgaujate. Tačiau kai pamatysite savo atvaizdus, kurie atsirado dar prieš jus – jie nei miršta, nei apsireiškia – kiek jūs pakelsite?“

Pasakyme ryški aliuzija į *Pradžios knygą*: „Tuomet Dievas tarė: Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir panašumą; tevaldo jie ir jųros žuvis, ir padangių sparnuočius, ir galvijus, ir visus laukinius žemės gyvulius, ir visus žemėje šliaužiojančius roplius! Dievas sukūrė žmogų pagal savo paveikslą, pagal savo paveikslą sukūrė jį; vyrą ir moterį; sukūrė juos“ (1, 26-27). Patterson (2013, 47–48) teigia, jog šiame pasakyme atspindi tam tikras siriškos krikščionybės bruožas: Dievo atvaizdas egzistuoja ne mirtingame žmogaus kūne, o danguje, laukdamas, kol žmogus

sugrįš jo prisiimti. Šis atvaizdas yra atpažįstamas, kadangi yra *panašus* į tą žmogų. Taigi pasakyme Jėzus kalba apie paprastus atvaizdus, regimus žemėje (veidrodyje ir pan.), o vėliau užsime-
na apie danguje egzistuojančius amžinuosius atvaizdus. Taip pat ir apaštalo Pauliaus laiškuose galima rasti šios idėjos atgarsių: „Koks žemiškasis, tokie ir žemiškieji, o koks dangiškasis, tokie ir dangiškieji. Ir kaip nešiojome žemiškojo atvaizdą, taip nešio-
sime ir dangiškojo paveikslą“ (1 Kor 15, 48-49).

85.

Jėzus pasakė: „Adomas atsirado iš didžios galios ir di-
daus turto, tačiau jis netapo jūsų vertas. Mat jei jis
būtų buvęs vertas, jis nebūtų ragavęs mirties.“

Šis pasakymas susisieja su 83 ir 84, nors jame tiesiogiai ir nekal-
bama apie atvaizdus. Adomas, sukurtas pagal Dievo atvaizdą, šį
atvaizdą prarado nusidėdamas (taip manė Tatianas pasak Irenie-
jaus (*Adv. haer.* 1.28.1)), todėl jis mirs. Tačiau tikintieji gali šį
atvaizdą vėl atgauti (plg. 84 pasakymo komentarą). Frazė *didi*
galia (čia: $\text{NOYNOO} \text{N} \Delta \Upsilon \text{N} \Delta \text{M} \text{IC}$) yra gana dažna Nag Hamma-
di tekstuose (pvz.: *Supratime apie mūsų didžią galią* (ΠΝΟΗΜΑ
 $\text{N} \Upsilon \text{N} \Delta \text{O} \text{N} \text{N} \text{O} \Delta \text{M}$)) ir neretai „didžią galią“ galima identifikuoti su
Kūrėju ar kitomis žemesnėmis, tačiau teigiamomis būtybėmis.

86.

Jėzus pasakė: „Lapės turi sau urvus ir paukščiai turi
savo lizdus, tačiau Žmogaus Sūnus neturi, kur atremti
galvos ir pailsėti.“

Paralelės: *Lk* 9, 57-62; *Mt* 8, 18-22. Pasakymas beveik tiksliai
atkartoja sinoptines savo paraleles, tačiau pabaigoje prideda dar
vieną žodį – pailsėti ($\text{N} \Upsilon \text{Q} \Upsilon \text{M} \text{TON} \text{M} [\text{MO}] \Upsilon$). Kai kurie autoriai mano,

jog pasakymas atspindi klajojančio apaštalo dalią (Patterson 1993, 134), kai kurie nesutinka su tokia interpretacija (Gathercole 2014, 519–520). Pastarasis autorius mano pasakymą perteikiant idėją, jog šiame materialiaame pasaulyje neįmanoma pailsėti. Autorius atsižvelgia ir į tai, kaip kituose *Tomo evangelijos* pasakymuose (50, 51, 60, 90) vartojamas žodis „atilsis“: dažniausiai jis turi soteriologinę funkciją. Kai kurie autoriai įžvelgia ir gnostinę teksto redakciją (Gärtner 1961, 60) – žodis „atilsis“ gnostiniuose tekstuose dažnai nurodo sugrįžimą į Pilnatvę, eonus.

87.

Jėzus pasakė: „Pasigailėtinas yra kūnas, kuris yra priklausomas nuo kūno. Ir pasigailėtina yra siela, priklausoma nuo šių dviejų.“

Pasakymas gana sudėtingai interpretuojamas – ką reiškia kūnui priklausyti nuo kūno? Suvokimą apsunkina ir papildomų konotacijų suteikia ir koptiškas veiksmažodis εἴωε (čia: αἴωε (*qualitat.*)), kurio pirminė reikšmė yra „pakabinti“, tačiau tolimesnė – nukryžiuoti (plg. Crum, *s.v.* εἴωε). Dėl šios priežasties DeConick (2006, 254) mano, jog pasakyme yra liūdima dėl žmogaus įsikūnijimo, kuris lyginamas su nukryžiuoimu. Jei grįšime prie pirminės žodžio reikšmės (pakabinti), galime pastebėti ir įdomią paralelę su Valentino fragmentu, vadinamu *Vasara*, išlikusiu graikiškai Hipolito *Ref. 6.37.7*. Šiame neilgame tekste rašoma (pateikiame pažodinį vertimą):

*matau, kad visa yra pakabinta dvasioje,
suprantu, kad visa yra nešama dvasioje:
kūnas, kabantis nuo sielos,
dvasia įsikibusi oro,
oras, kabantis nuo eterio,
derlius, skubantis iš Gylgio,
kūdikis, skubantis iš įščių.*

Šiame Valentino tekste naudojamas veiksmožodis κρεμάννυμι atitinka koptišką veiksmožodį ειϋε prasmėmis „pakabinti, nukryžiuoti“ (s.v. κρεμάννυμι, LSJ), tačiau panašu, kad ir šiame tekste kalbama apie reiškinių priklausymą vienas nuo kito.

Grosso (2021, 232) teigia, jog kūno priklausymas nuo kito kūno čia pažymi priklausymą nuo pasaulio – tokia sąjunga yra kritikuojama kaip žalinga sielai. Gathercole (2014, 522) mano kitaip – pasak šio autoriaus, tekste peikiama santuoka ir žmonių priklausymas vienas nuo kito – ypač dėl seksualinių ryšių.

88.

Jėzus pasakė: „Angelai ir pranašai ateis pas jus ir duos jums tai, ką jūs turite. Jūs patys taip pat duokite jiems tai, ką turite ir sakykite sau: ‘Kada jie ateis ir pasiims tai, kas jiems priklauso?’“

Daugelis tyrėjų teigia, jog pasakyme kalbama apie keliaujančių apaštalų materialų aprūpinimą, kai jie atvyksta skelbti evangelijos (plg. Grosso 2021, 233–234), tačiau mes manome šiek tiek kitaip. *Tomo evangelijos* bendruomenė yra išrinktieji, siekiantys pažinimo, tad atvykę apaštalai jiems siūlo tai, ką jie jau yra įgiję. Taip pat išrinktieji atvykusiems privalo pasiūlyti savąją tikėjimo versiją.

89.

Jėzus pasakė: „Kodėl jūs mazgojate puodelio išorę? Ar nesuprantate, kad tas, kuris sukūrė vidų, sukūrė ir išorę?“

Paralelės: *Lk* 11, 39-41; *Mt* 23, 25-26. Pasakymas apverčia savo sinoptinių paralelių prasmę, kur pabrėžiamas vidus, o ne išorė.

Tai gana nebūdinga *Tomo evangelijai*, kurioje įprastai raginama atrasti vidų, vidinį pažinimą. Daugelis autorių mano, jog pasakyme kalbama apie judėjiškus ritualinius apsiplovimus (plg. Grosso 2021, 235), t. y. reikia atsisakyti tradicinės formalistinės judėjiškos logikos ir stengtis pasiekti tyrumą, atspindintį kiekvieną egzistencijos aspektą. Gathercole (2014, 529) pateikia įdomią interpretaciją, nors ir pabrėždamas, kad ji gana spekuliatyvi: *Tomo evangelijos* 53 pasakyme kalbama apie apipjaustymą ir teigiama jį esant nereikalingą, mat Dievas sukūrė žmones neapipjaustytus. Žmogaus išorės nereikia keisti, mėginti patobulinti, t. y. apvalyti ar net krikštyti, kadangi būtent tokią ją padarė Kūrėjas.

90.

Jėzus pasakė: „Ateikite pas mane, mat mano jungas švelnus ir mano viešpatavimas lengvas ir jūs rasite sau atilsį.“

Paralelė: *Mt* 11, 25-30. Pasakymą galima susieti su žydiškąja išminties tradicija (plg. *Sir* 24, 19: Ateikite pas mane visi, kurie manęs trokštate, valgykite iki soties mano vaisių; 51, 26: Palenkite sprandą jos jungui, tepriima jūsų širdis mokymą [...]). Dėl ryšių su Išminties figūra, tokia svarbia gnostiniuose tekstuose, bei atilsio paminėjimo norisi tekstą sieti su gnosticizmu, tačiau galimi ir kitokie paaiškinimai. Abi šios temos svarbios ne tik gnostinėje, bet ir kitoje ankstyvosios krikščionybės literatūroje. Jungas pasakyme nurodo į tam tikrą kristologijos sampratą – žmogus kviečiamas ne būti mokiniu, o būtent Jėzus, kaip šeimininkas, Viešpats, siūlo pagalbą tiems, kurie atliks ne itin sunkias ir žmogui tinkamas užduotis (Grosso 2021, 235–236). *Atilsis* tekste turi soteriologinę prasmę.

91.

Jie pasakė jam: „Pasakyk mums, kas esi, kad mes tavimi patikėtume“. Jis atsakė jiems: „Jūs tiriате dangaus veidą ir žemę, tačiau to, kuris yra prieš jus, jūs neatpažinote ir jūs nepažįstate šio laiko ir jo netiriate.“

Paralelės: *Lk* 12, 54-56; *Mt* 16, 1-4. Pasakyme išsaugoma „oru“ tema iš sinoptinių evangelijų, leidžianti žaisti graikišku žodžiu καῖρος (koptiškame tekste šis žodis transliteruojamas; čia verčiame *laikas*), kuris čia nurodo ir metų laiką, ir išganyimo momentą (Grosso 2021, 238). Jėzus kaltina klausytojus, kad jie susitelkia ne ties jo žodžiais ir išganymu, o ties ateities spėjimais pagal tai, kas vyksta dabartyje. Pažinimas *Tomo evangelijoje* yra svarbi tema ir šis pasakymas vėl prie jos sugrįžta – tekste net du kartus pakartotas žodis σοφῶν (žinoti). Jėzus ragina tikinčiuosius ieškoti pažinimo. Gathercole (2014, 534) teigia, jog čia galima įžvelgti ir ortodoksinės krikščionybės, per daug susitelkusios vien ties tikėjimu, kritiką, tačiau nemanome, jog šis pasakymas pateikia pakankamai užuominų tokiai įžvalgai.

92.

Jėzus pasakė: „Ieškokite ir rasite, tačiau tuos dalykus, kurių jūs manęs klausėte tomis dienomis ir aš tada nepasakiau, dabar aš trokštu pasakyti, tačiau jūs nebeieškote jų.“

Paralelės: *Lk* 11, 9-13; *Mt* 7, 7-11; *Mt* 21, 18-22; *Jn* 15, 16-17; *Jn* 14, 12-14; *Jn* 16, 20-28; *Mk* 11, 20-25. *Tomo evangelijos* 38 pasakymas labai panašus į šį ir perteikia panašią mintį – Jėzus nori pasidalyti išmintimi su mokiniais, tačiau jie nebenori jos išgirsti. Jėzus ragina nenustoti dėti pastangų tol, kol bus pasiektas tikslas ir įgytos žinios.

93.

Jėzus pasakė: „Neduokite šunims to, kas šventa, kad jie neįmestų to į mėšlą. Nemėtykite perlų kiaulėms, kad jos nepadarytų jų... [...]“

Paralelės: *Mt 7, 6*. Pasakymo pabaiga aiškiai neišlikusi. Kai kurie tyrėjai atkuria ją taip: [...] nepadarytų purvo iš jų (Suarez), [...] nepaverstų nieku (Leipoldt), [...] nesutrintų į gabalėlius (Layton). Nėra itin aišku, ko būtent reikėtų nešvaistyti – Jėzaus mokymo turinio, žinios apie išganymą? *Didachėje* taip pat liepiama nešvaistyti šunims to, kas šventa – eucharistijos (9, 5). Taip pat nėra aišku, kas gi yra tie nevertieji. *2 Pt 2, 22* netikrus pranašus prilygina šunims ir kiaulėms, tačiau šiame pasakymo kontekste neturime jokios nuorodos būtent į šiuos žmones.

94.

Jėzus pasakė: „Tas, kuris ieško, ras. Tam, kuris beldžia, bus atidaryta.“

Paralelės: *Lk 11, 9-13; Mt 7, 7-11; Mt 21, 18-22; Jn 15, 16-17; Jn 14, 12-14; Jn 16, 20-28; Mk 11, 20-25*. Sinoptinėse pasakymo paralelėse Jėzus šį pasakymą pateikia kalbėdamas apie malda – besimeldžiantiems ir prašantiems Dievo malonės, ji bus suteikta. O *Tomo evangelijoje* nėra jokios užuominos apie prašymą – pats tikintysis turi stengtis ieškoti pažinimo ir tik tada jam bus suteikta malonė.

95.

Jėzus pasakė: „Jei turite variokų, neskolinkite jų su palūkanomis. Geriau atiduokite juos tam, iš kurio nebeatgausite.“

Paralelės: *Lk* 6, 27-36; *Mt* 5, 38-42. Raginimas neskolinti su palūkanomis pakartoja jau Senojo Testamento skatinimus to nedaryti (plg. *Is* 22, 24-25; *Kun* 25, 35-37). Tačiau nesiūlo- ma ir visiškai atsisakyti ekonominės veiklos kaip gnostiniuose tekstuose – veikiau abejingai žvelgti į pinigus ir duoti jų tiems, kuriems trūksta (plg. Grosso 2021, 241–242).

96.

Jėzus pasakė: „Tėvo Karalystė panaši į moterį. Ji paėmė truputį raugo, paslėpė tešloje ir padarė didelius kepa- lus. Tas kuris turi ausis, teklauso.“

Paralelės: *Lk* 13, 20-21; *Mt* 13, 35. Šis ir kiti du pasakymai (97, 98) pateikia palyginimus apie Karalystę. Kai kurie tyrėjai susitelkia ties faktu, kad pasakymo veikėja yra moteris (pvz., Hearon, H. & A.C. Wire 2002, 136–157; Grosso 2021, 243). Pasak autorių, galbūt moters reikšmingumas pasakyme atspindi svarbią moterų padėtį *Tomo evangelijos* bendruomenėje ir net apaštalaujant. Tačiau nesame linkę sutikti su šia nuomone: ir sinoptinėse pasakymo paralelėse veikia moteris. Veikiau pasaky- mo esmė yra apie jau dabar egzistuojančios, paslėptos Karalystės mažumą, lyginant su tuo, kokia didelė ji išaugs ateityje (plg. Gathercole 2014, 545–546).

97.

Jėzus pasakė: „Tėvo Karalystė yra panaši į moterį, ne- šusią ašotį, pilną miltų. Kol ji ėjo atokiu keliu, ašo- čio rankena nulūžo ir miltai išsipylė kelyje už jos. Ji to nesužinojo, ji nesuprato nelaimės. Kai ji pasiekė savo namus, ji padėjo ašotį ir rado jį tuščią.“

Pasakymas neturi paralelių nei Naujojo Testamento tekstuose, nei ankstyvosios krikščionybės šaltiniuose. Šis pasakymas dėl savo mįslingumo susilaukė daugybės interpretacijų – didžioji dalis tyrėjų dėmesį atkreipia į tuščio/pilno ąsočio metaforą, teigdami, jog ji atspindi nežinojimą, lydintį į pražūtį (King, 1987, 48–97). Tačiau tokiu atveju gana sunku susieti alegoriją apie moterį su ąsočiu ir teksto pradžia – „Karalystė yra panaši...“. Grosso (2021, 244) mano, jog palyginimas yra apie tai, jog Karalystė ateina netikėtai, nustebina, o jos pasirodymas suglumina žmogų. Gana įtikinamą interpretaciją pateikia Gathercole (2014, 552–553), šiek tiek besiremdamas Helderman (1999, 488–493) aiškinimu. Mėgindamas nušviesti *Tomo evangelijos* 97 pasakymą, Helderman pateikia labai panašų alegorinį pasakojimą iš *Makariškųjų homilijų* (anonominiai IV a. tekstai, išlikę graikų kalba, kuriuose kalbama apie maldos prigimtį ir dvasinį gyvenimą). Tekste keliautojas nešasi ne ąsotį, o maišą smėlio. Kadangi kelionės gale smėlis yra išbyrėjęs, keliautojas būna pailsėjęs. Smėlis prilyginamas nuodėmėms. Tiesa, Gathercole pateikia kitokį palyginimo vertimą. Žodį *ἴσθη* („nelaimė, bėda“) autorius, remdamasis tolimesnėmis Crum žodyne (*s.v.* *ἴσθη*) pateiktomis reikšmėmis, supranta kaip „suffering struggle“, todėl pakeičia ir pasakymo teksto prasmę – „[...] She did not realise it. She did not feel tired“. Taip 97 pasakymas supanašėja su tekstu iš *Makariškųjų homilijų* ir jį suvokti galima taip – per ilgą gyvenimą siela (graikiškai ir koptiškai ji yra moteriškosios giminės) yra varginama aistrų ir nuodėmių, tačiau kelyje į Karalystę jas nusimeta ir atranda atilsį. Ši interpretacija susietai paaiškintų kiekvieną pasakymo dalį, tačiau viskas priklauso nuo to, kaip suprasime žodį *ἴσθη*. Mes verčiame šį žodį pirmine reikšme.

98.

Jėzus pasakė: „Tėvo karalystė yra panaši į vyrą, kuris norėjo nužudyti galingą žmogų. Jis išsitraukė kardą savo namuose ir įsmeigė jį į sieną, kad suprastų, ar jo ranka bus pakankamai stipri. Tada jis nužudė galingąjį.“

Šis pasakymas neturi paralelių sinoptiniuose ar kituose ankstyvosios krikščionybės tekstuose, tačiau jį galima palyginti su *Tomo evangelijos* 35 pasakymu („Jėzus pasakė: ‘Niekas negali įeiti į stipraus žmogaus namus ir sutramdyti jį, nebent surištų jo rankas. Tada galės apiplėšti namus“). Abiejuose pasakymuose tas, kuris iš pirmo žvilgsnio pasirodytų blogas, čia turi būti supastas kaip teigiamas veikėjas. 35 pasakymo atveju tai yra mokinys, nugalinti žemiškas aistras, o 98 pasakyme – mokinys, besitreniruojantis, kad galėtų „užpulti materialųjį pasaulį“ arba savo paties vidines aistras. Koks yra tas pasiruošimas, reikalingas mokiniui? Galimai asketinės praktikos, žinių kaupimas apie tikrąjį mokymą.

99.

Mokiniai pasakė jam: „Tavo broliai ir tavo motina stovi lauke“. Jis tarė jiems: „Tie, kurie yra čia, kurie įvykdo mano Tėvo valią – tie yra mano broliai ir motina. Tai jie įžengs į mano Tėvo karalystę.“

Paralėlės: *Lk* 8, 19-21; *Mt* 12, 46-50; *Mk* 3, 20-22; *Mk* 3, 31-35. Pasakymo mintis panaši kaip ir paralelių iš sinoptinių tekstų – tikinčiųjų bendruomenė yra svarbesnė už tikrąją šeimą.

100.

Jie parodė Jėzui auksinę monetą ir pasakė jam: „Cezaario žmonės reikalauja mokesčių iš mūsų“. Jis tarė jiems:

„Duokite tai, kas Cezario, Cezariui. Tai, kas Dievo, duokite Dievui. Ir tai, kas mano, atiduokite man.“

Paralėlės: *Lk* 20, 20-26; *Mt* 22, 15-22; *Mk* 12, 13-17. *Tomo evangelijoje* neretai raginama nekreipti dėmesio į pinigus ir turtus, tad ir šis pasakymas, turintis sinoptinių paralelių, atranda savo vietą. Dievas turi būti garbinamas, o Jėzaus apreiškimo klausoma ir juo sekama. Gathercole (2014, 563) pastebi įdomų faktą – tai, jog šiame pasakyme minima būtent auksinė moneta yra gana keista. Sinoptiniuose tekstuose minimas (sidabrinis) denaras, gnostiniame tekste *Išminties tikėjimas* – stateras (στατῆρ). II amžiuje auksinis denaras buvo vertas 25 sidabrinų, tad *Tomo evangelijoje* gerokai pakeliama monetos vertė. Galbūt monetos vertė specialiai perdedama, siekiant pasakymą padaryti vaizdingesnį.

101.

Tas, kuris nejaučia neapykantos savo tėvui ir savo motinai kaip aš, negalės tapti mano mokiniu. Ir tas, kuris nemyli savo tėvo ir savo motinos taip kaip aš, negalės tapti mano mokiniu. Mat mano motina, kuri [...] bet tikroji mano motina suteikė man gyvybę.

Paralėlės: *Mt* 10, 37; *Lk* 14, 26, *Tom* 55. Teksto lakūnas autoriui užpildo skirtingai: Layton and Lambdin: $\bar{\eta}\tau\alpha\zeta[\dagger\ \bar{\nu}\alpha\epsilon\iota\ \bar{\mu}\pi\sigma]\ \omicron\lambda$ (*kuri apgavo mane*), Plisch: $\bar{\eta}\tau\alpha\zeta[\chi\pi\omicron\iota\ \alpha\sigma\upsilon\omicron\lambda\tau\ \epsilon\upsilon]\omicron\lambda$ (*kuri pagimdė mane, sunaikino mane*), DeConick: $\bar{\eta}\tau\alpha\zeta[\chi\pi\omicron\iota\ \dagger\chi\omega\kappa\ \epsilon\upsilon]\omicron\lambda$ (*kuri pagimdė mane, suteikė man mirtį*).

Pasakyme mokiniai raginami atsisakyti savo šeimos ryšių ir mylėti dangiškąjį Tėvą ir Motiną (ko gero panašiai kaip gnostiniuose tekstuose, kuriuose Motina yra sukurta Tėvo ir veikia kaip vienas iš kūrybinių pasaulio principų). Motinos figūroje būtų galima išžvelgti ir Šventąją Dvasią.

102.

Jėzus pasakė: „Vargas fariziejams, mat jie primena šunį, miegantį gyvulių ėdžiose, mat jis nei ėda, nei leidžia būti galvijams.“

Paralelės: *Mt* 23, 13; *Lk* 11, 52; *Tom* 39. Pasakymo reikšmė panaši į sinoptinių tekstų: fariziejai ir patys negali suprasti tikrosios tiesos, kad patektų į Karalystę, ir trukdo kitiems prie jos priartėti. Šuns, gulinčio ėdžiose, įvaizdis sutinkamas II a. (tame pačiame amžiuje parašyta ir *Tomo evangelija*) graikiškoje literatūroje (plg. Lukiano *Timoną* 14).

103.

Jėzus pasakė: „Palaimintas yra žmogus, žinantis, koku metu įeis vagys, kad pakiltų ir sutelktų savo karalystę ir apsijuostų savo strėnas iki kol jie įeis.“

Paralelės: *Mt* 24, 43; *Lk* 12, 39. *Tomo evangelijoje* egzistuoja dar du panašūs palyginimai (21 ir 98), kuriuose taip pat kalbama apie gresiantį pavojų ir pasiruošimą jam. Panašūs sinoptikų pasakymai kalba apie Žmogaus Sūnaus laukimą ir pasirėngimą jo atėjimui. Taigi vėl, nors ir panaudoti Naujojo Testamento įvaizdžiai, *Tomo evangelija* juos interpretuoja savaip, kreipdama link vidinio pažinimo paieškų ir jo išganančių galių.

104.

Jie pasakė Jėzui: „Ateik, melskimės ir pasninkaukime šiandien“. Jėzus tarė: „Kokią nuodėmę aš padariau ir kur aš buvau įveiktas? Tačiau kai jaunikis išeis iš vestuvių menės, te tada jie pasninkauja ir meldžiasi.“

Paralelės: *Mk* 2, 18-20; *Mt* 9, 14-15; *Lk* 5, 33-35.

Kaip ir sinoptinėse paralelėse čia Jėzus prieštarauja tradicinei tvarkai, teigdamas, jog dėmesį reikia kreipti ne į išorinius ritualus. Naujajame Testamente taip pat ne kartą minimas jaunikio pasitraukimas (plg. *Mt* 9, 14-15). Jaunikio išėjimas *Mato evangelijoje* pažymi Kristaus išėjimą iš pasaulio. Grosso (2021, 252) mano, jog antrojoje šio *Tomo evangelijos* pasakymo dalyje kaip tik raginama melstis ir pasninkauti, užsiimti asketizmu Jėzui palikus savo pasekėjus. Kol Jėzus gyveno pasaulyje, šių dalykų daryti nereikėjo, tačiau dabar – privalu. Tačiau tokiu atveju neišku, kodėl pasakymo pabaigoje Jėzus ne tiesiogiai šneka mokiniais, o tarsi kalba apie kitus žmones – jie pasninkauja, jie meldžiasi (galima versti ir beasmene forma: yra pasninkaujama, yra meldžiamasi).

105.

Jėzus pasakė: „Tas, kuris pažins Tėvą ir Motiną, bus vadinamas prostitutės sūnumi.“

Šiame sumišimą keliančiame pasakyme, ko gero, kalbama apie žydų paskleistą gandą, jog Jėzus buvęs nesantuokinis vaikas (Davies 2002, 126). Taip pat įmanoma, jog čia kalbama apie Tomo bendruomenės pasekėjams metamus kaltinimus – neva jie yra dvasiškai „neteisėti“, prostitutės sūnūs, nors būtent jie pažįsta Tėvą ir Motiną (Gathercole 2014, 580).

106.

Jėzus pasakė: „Kai padarysite du vienu, jūs tapsite žmogaus sūnumis. Ir jei jūs tarsite: ‘Kalne, pajudėk’, jis pajudės.“

Paralėlės: *Mk* 11, 23; *Mt* 21, 21; *Mt* 17, 20. Pasakymas atkartoja 48 pasakymą: Jėzus pasakė: „Jei du žmonės susitaiko vie-

nas su kitu vienuose namuose, jie pasakys kalnui : ‘Pajudėk’, ir jis pajudės.“

Tiesa, čia taip pat kalbama apie sugrįžimą į pirmąją vien-tisą būseną, leisiančią valdyti materiją ir pakilti virš jos. Gath-thercole (2014, 582) pažymi, kad tapimas žmogaus sūnumi ir viršenybė pasaulyje galima sieti su *Pradžios knyga*, kur sakoma, kad Adomas valdys žemę (*Pr* 1, 26-28).

107.

Jėzus pasakė: „Karalystė primena piemenį, turėjusį šimtą avių. Viena iš jų, didžiausia, paklydo. Jis paliko devyniasdešimt devynias ir ieškojo tos vienos, kol ją rado. Ilgai vargęs, tarė aviai: ‘Aš myliu tave labiau nei devyniasdešimt devynias’.“

Paralelės: *Mt* 18, 12-14; *Lk* 15, 3-7. Sinoptinių evangelijų pa-ralelės siūlytų interpretuoti pasakymą panašia linkme: Dievas gelbsti paklydusius. Tačiau *Tomo evangelijoje* palyginimo išvada ženkliai skiriasi – piemuo pasako mylis paklydėlę labiau nei likusias. Tokiu atveju piemenį reikėtų suvokti ne kaip simboli-zuojantį Dievą, o mokinį, pasaulyje ieškančią tikrojo pažinimo (plg. Grosso 2021, 255). Labai panašus pasakymas yra 8: Ir jis pasakė: „Žmogus yra panašus į išmintingą žveją, metusį savo tinklą į jūrą: jis ištraukė jį iš jūros pilną mažų žuvų. Tarp jų žvejys rado gerą, didelę žuvį. Jis išmetė visas mažas žuvis į jūrą ir pasirinko didžiąją žuvį nesirūpindamas. Tas, kuris turi ausis, teišgirsta“. Čia taip pat kalbama apie menkesnių dalykų atsisa-kymą dėl vertesniojo radinio.

108.

Jėzus pasakė: „Tas, kuris gers iš mano burnos, taps pa-

našus į mane. Aš pats tapsiu juo ir tai, kas paslėpta, bus apreikšta jam.“

Pilypo evangelijoje (67.21-27) rašoma, kad žmogus įgijęs krikščionio vardą tampa Kristumi. *Ievos evangelijoje* taip pat sutinkame panašų pasakymą: Stovėjau ant aukšto kalno ir pamačiau aukštą žmogų ir dar vieną, žemą. Ir išgirdau kažką panašaus į griaustinio garsą ir priartėjau pasiklausyti. Ir tarė jis man ir pasakė: „Aš esu tu ir tu esi aš, ir kad ir kur esi, ten esu ir aš. Ir visur esu pasėtas. Ir kur nori surenki mane, ir mane surinkdamas, surenki save“ (Epiph. *Pan.* 26.3.1). Toks susiliejimas su dievybe yra gana būdingas gnostiniams tekstams ir nurodo galutinį žmogaus dvasios tikslą. Tačiau šiame pasakyme kalba Jėzus, tad sielos grįžimo į pirmyktę būseną išpūdis nėra toks stiprus.

109.

Jėzus pasakė: „Karalystė panaši į žmogų, kurio lauke buvo paslėptas lobis, apie kurį jis nežinojo. Kai jis mirė, paliko jį savo sūnui. Sūnus taip pat nežinojo. Jis paėmė tą lauką ir pardavė. Ir tas, kuris nupirko jį, ėjo arti. Jis rado lobį ir pradėjo skolinti pinigus su palūkanomis tam, kam norėjo.“

Paralelė: *Mt* 13, 44. Radimo tema labai svarbi *Tomo evangelijoje* (plg. 8, 27, 38, 49 etc.). Šiame palyginime tėvui ir sūnui buvo patikėtas raktas į Karalystę, tačiau jie neieškojo jos, o žemę nupirkęs žmogus ją atrado. Nors *Tomo evangelijoje* skolinimas dažniausiai turi neigiamą konotaciją, čia jį reikėtų suprasti perkeltine prasme. Karalystę radęs žmogus dvasiškai praturtėjo ir jo dalijami turtai yra dvasiniai. Taip pat reikėtų pabrėžti darbo svarbą – pirkėjas dirbo žemę, stengėsi, už tai buvo apdovanotas.

110.

Jėzus pasakė: „Tas, kuris atrado pasaulį ir tapo turtingas, teatsisako pasaulio.“

Pasakymą galima susieti su 80 ir 81 pasakymais, kuriuose atkartojamos panašios temos. Žmogus, perpratęs tikrąją pasaulio prigimtį, t. y. suvokęs, kad pasaulis yra materialus ir pražūtingas, tampa dvasiškai turtingas ir turėtų atsisakyti tokio pasaulio siūlomų vertybių (plg. Grosso 2021, 258–259).

111.

Jėzus pasakė: „Dangūs ir žemė susivys tavo akivaizdoje. Ir tas, kuris gyvena per Gyvąjį, neregės mirties“. Mat ne taip Jėzus sakė: „Pasaulis yra nevertas to, kuris atrado tik save vieną.“

Šį pasakymą galime susieti su 11 pasakymu: „Šis dangus praeis ir tas, kuris yra virš jo, praeis. Tačiau tie, kurie yra mirę, negyvena, ir tie, kurie gyvena, nemirs [...]“. Mokiniai, išrinktieji, kurių gyvenimo šaltinis yra Gyvasis Tėvas, gyvens ir po laikų pabaigos. Daugelis vertėjų antrąją pasakymo dalį verčia retoriniu klausimu (plg. [...] *Non dice Gesù che il mondo non è degno di colui che troverà sé stesso?*, Grosso 2021, 105), tačiau tai nėra teisinga gramatiškai. Gathercole (2014, 599–600) siūlo kitokį aiškinimą, neverčiant teksto klausimu – išganymas nepasiekia atradusiųjų tik save, jie turi rasti ir Gyvąjį Tėvą.

112.

Jėzus pasakė: „Vargas kūnui, kuris priklauso nuo sielos. Vargas sielai, kuri priklauso nuo kūno.“

Šis pasakymas labai artimas 87-tajam: „Pasigailėtinas yra kūnas, kuris yra priklausomas nuo kūno. Ir pasigailėtina yra siela, pri-

klausoma nuo šių dviejų“. Kūnas vertinamas neigiamai ir nuo jo priklausančiai sielai egzistencija apkarsta. Galbūt norėtuši čia įžvelgti asociaciją su Jėzaus nukryžiuoimu – kaip ir 87 pasakyme čia vartojamas veiksmazodis εἶπε, kurio pirminė reikšmė yra pakabinti, o tolesnė – nukryžiuoti (Crum *s.v.* εἶπε). Tačiau neatrodo, jog tokia interpretacija tiktų šio pasakymo kontekstui: *Tomo evangelijoje* nukryžiuoimas beveik nefigūruoja (tik 55 pasakyme tiesiogiai paminėtas kryžius). Šiame pasakyme raginama saugotis per stiprių kūno ir sielos ryšių.

113.

Jo mokiniai pasakė jam: „Kada ateis Karalystė?“. Jėzus tarė: „Ji neateis tiesiog jos laukiant. Nebus pasakyta: ‘Štai, ji čia!’, ar ‘Štai, ji ten!’. Veikiau Dangaus Karalystė driekiasi žemėje ir žmonės jos neregi.“

Paralėlė: *Lk* 17, 20-21. Kaip ir keliuose kituose pasakymuose (3, 18, 51) Jėzus sako, jog Karalystė (ir laikų pabaiga 18, 51 pasakymuose) jau yra čia, tačiau žmonės jos neregi ir nesupranta. Karalystė nėra anapusinė ar egzistuojanti konkrečioje vietoje, tačiau pasiekiamą jau šioje realybėje ir bet kur.

114.

Simonas Petras pasakė: „Tegu Marija pasitraukia nuo mūsų, kadangi moterys nėra vertos gyvenimo“. Jėzus tarė: „Štai aš patrauksiu ją tam, kad padaryčiau ją vyru, kad ji taip pat taptų gyvąja dvasia, primenančia jus, vyrai. Mat kiekviena moteris pasidariusi vyru įžengs į Dangaus Karalystę.“

Evangelijoje pagal Mariją mokiniai klausosi slapčia Marijai patikėtų Jėzaus žodžių. Petras suabejoja jų autentiškumu, pa-

brėždamas Marijos lytį: „Ar jis išties slapčia nuo mūsų kalbėjo su moterimi, ne atvirai? Mes patys turėtume apsigalvoti ir visi klausyti jos? Ar jis pasirinko ją vietoj mūsų?“. Galbūt norėtusi reabilituoti *Tomo evangeliją* nuo nepopuliarių požiūrių, ypač atsižvelgiant į faktą, jog tekste ne kartą aukštinamas androginiškumas (plg. 22, 61, 106), tačiau šiame pasakyme Marijos moteriškumas iš tiesų vertinamas neigiamai. Taip pat daugelyje gnostinių tekstų į moterų giminę nežiūrima palankiai, pvz., *Zostriane* (131.5-8) moteriškumas yra vadinamas pamišimu ir vergove, o vyriškumas – išganymu. Gathercole (2014, 613–614), aptardamas šį *Tomo evangelijos* pasakymą ir lygindamas jį su kitais panašaus laikotarpio tekstais, daro išvadą, jog buvimas vyru jau yra aukštesnė pakopa išganymo plane – 114 pasakymo mokiniai jau yra pasiekę „gyvosios dvasios“ statusą. Androginiškumas, kurio siekiama, vis tiek yra vyriškas – panašiai kaip *Pradžios knygoje* aprašomas Adomas dar prieš atskiriant nuo jo Ievą, jau buvo vyras. Taigi šioje ištraukoje aprašoma Marija (ko gero, Marija Magdaliėtė, atsižvelgiant į jos svarbą kituose apokrifiniuose tekstuose) pirmiausia turi tapti vyru ir tik tada galės siekti išganymo.

Evangelija pagal Tomą.

Evangelija pagal Pilyrą ΠΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΠΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟC

51.29–52.2. Hebrajas sukuria hebrajų ir tokie žmonės yra vadinami prozelitais. Tačiau prozelitas nesukuria prozelito [...] jie egzistuoja tokiu būdu [...] ir kuria tokius kaip jie patys [...] O jiems pakanka vien to, kad jie egzistuoja.

Mėginama nusakyti, koks žmogus turi autentišką ryšį su Dievu. Tam pasitelkiama metafora, kuri būtų suprantama tų laikų auditorijai. Judaizme atsivertėliai įgydavo tokias pat teises kaip ir gimę tikėjime. Problemų sukelia antrasis sakiny, kuriuo teigiama, kad trečiajai kartai tikėjimas nebeperduodamas (kas nebūtų tiesa žvelgiant iš judaizmo perspektyvos – nutolstama nuo pirminės metaforos). Galbūt autorius nori pasakyti, kad tolstant nuo mokymo šaltinio, prarandamas autentiškumas – tie, kurie išventinami ne į gnostinius slėpinius, neįgyja išganymo (plg. Berno 2021, 128–129). Tolesnes frazes sunku interpretuoti.

52.2-15. Vergas siekia vien tik tapti laisvu, tačiau nesiekia savo šeimininko nuosavybės. Tačiau sūnus yra ne tik sūnus, bet jis sau įsirašo ir tėvo palikimą. Tie, kurie

paveldi mirusiuosius, patys yra mirę ir mirę yra tai, ką jie paveldi. Tie, kurie paveldi gyvuosius, yra gyvi; jie paveldi mirusiuosius ir gyvuosius. Mirusieji nepaveldi nieko. Mat kaip gali mirusysis paveldėti? Jei tas, kuris yra miręs, paveldės gyvuosius, jis nemirs, bet tas, kuris yra miręs, gyvens dar daugiau.

Turtingas žodžio οὐσία (čia: nuosavybė) semantinis laukas nurodo, jog kalbama ne vien apie materialiąją nuosavybę, o ir apie esmes/idėjas filosofine prasme. Koptų kalboje nėra *neutrum* giminės, tad iki galo neaišku, ar kalbama apie asmenį, ar daiktą – ar paveldima „tai, kas yra mirę“, ar paveldimi „mirusieji“. *Gyvenimas* šiame tekste pažymi gnosį (pažinimą), o mirtis – materialųjį pasaulį, atitinkamai gyvieji – gnostikus, mirusieji – netikinčiuosius, materialius žmones. Ištraukoje nusakomą pasaulėvaizdį galima pritaikyti ne vien gnostikams – pvz. *Lk* 9, 60: „Jis atsakė: „Palik mirusiems laidoti savo numirėlius, o tu eik ir skelbk Dievo karalystę!“ (*Mt* 8, 22). Įrašymo gyvenimo knygoje tema taip pat dažna Senojo ir Naujojo Testamento tekstuose (plg. *Dan* 12, 1-2; *Apr* 20, 15; 21, 27).

52.16-25. Pagonis nemiršta, mat jis negyveno, kad galėtų numirti. Tas, kuris tikėjo tiesa, gyveno, ir jam kyla pavojus numirti, kadangi jis yra gyvas nuo tos dienos, kai atėjo Kristus. Pasaulis buvo sukurtas, miestai išpušti, išnešti tie, kurie mirę. Kai buvome hebrajai, buvome našlaičiai ir turėjome tik savo motiną, o tapę krikščionimis įgijome ir tėvą, ir motiną.

Šį pasakymą galima suprasti per pagrindinio valentinininkų kosmologinio mito prizmę: Išmintis mėgino kurti be savo antrosios

pusės, todėl jos kūrinys išėjo nevykęs, beformis, kaip ir hebrajas, netapęs krikščionimi lieka neišbaigtas, betėvis. Valentinininkas iki Kristaus atėjimo taip pat buvo netobulas (plg. Wilson 1962, 68). Našlaičiai čia nurodo į žmones, įkalintus materijoje. Dažnai taip vadinami ir hebrajai, kai yra lyginami su krikščionimis gnostikais (Moraldi 1984, 183).

52.26-36. Tie, kurie sėja žiemą, nuims derlių vasarą. Žiema yra pasaulis, vasara yra kitas eonas. Sėkime pasaulyje tam, kad nuimtume derlių vasarą. Dėl to mums pridera nesimelsti žiemą. Po žiemos ateina vasara. Tačiau jei koks žmogus ima derlių žiemą, jis iš tiesų nenuims derliaus, bet jį sunaikins. Tokiu būdu jis nenuims jokio derliaus. Ne tik duos derlių [...] bet ir per Šabą [...] yra nevaisinga.

Žiema čia simbolizuoja šį materialųjį pasaulį, o vasara – transcendentinį/eschatologinį. Šiame pasaulyje reikia būti ištikimam Kristaus pasekėjui, tada anapusybėje gausi atlygį. Toks kalbėjimas apie vasaros derlių šiek tiek primena paties Valentino sukurtą tekstą, besivadinantį *Vasara* (Hippol., *Ref.* 6. 37.7-8). Šio teksto vertimą pateikiame prie *Evangelijos pagal Tomą* 87 pasakymo komentaro.

53.1-14. Kristus atėjo tam, kad vienus išpirktų, kitus išgelbėtų, dar kitus atpirktų. Tuos, kurie buvo svetimi, jis išpirko, ir padarė juos savais. Ir jis atskyrė savuosius, kuriuos kaip užstatą buvo atsidėjęs pagal savo norą. Ne tik nuo tada, kai apsireiškė, jis savo noru guldė savo sielą, bet guldė sielą nuo tada, kai pasaulis esti. Kai pa-

norėjo, pirmąkart jis atėjo jos pasiimti, kadangi ji buvo jam duota kaip užstatas. Ji pateko į plėšikų rankas ir buvo paimta belaisve, tačiau jis ją išgelbėjo. Ir jis atpirko pasaulyje ir geruosius, ir bloguosius.

Plg. *Jn 10, 8-11: Visi, kurie pirma manęs atėjo, buvo vagys, plėšikai, todėl neklausė jų avys. [...] Aš – gerasis ganytojas. Geras ganytojas už avis guldo gyvybę.*

Kristus atėjo išganyti žmonių – tekste tai pasakoma trimis, iš pirmo žvilgsnio, sinonimiškais žodžiais, tačiau kai kurie tyrėjai, pvz., Berno (2021, 134) mano, jog šie trys žodžiai atspindi tris žmonių prigimties rūšis: materialiuosius, sieliškuosius ir dvasiškuosius. Valentininis mitas nekalba apie tai, jog Kristus sielą buvo pagrobusios piktosios jėgos (galybės), tačiau čia Pilypo tekstas, ko gero, seka *Jono evangelija* gražia metafora nusakydamas Jėzaus atpirkimo stebuklą. Tiesa, valentinininkai nemanė, jog bus atpirkta visa žmonija – gerieji ir blogieji tikriausiai pažymi dvasiškuosius ir sieliškuosius žmones.

53.15-26. Šviesa ir tamsa, gyvenimas ir mirtis, dešinė ir kairė yra broliai vienas kitam. Neįmanoma jų atskirti vienas nuo kito. Dėl to nei geri yra geri, nei blogi – blogi, nei gyvenimas yra gyvenimas, nei mirtis – mirtis. Todėl kiekvienas jų išsiskaidys į savo pirminę būseną. Tačiau tie, kurie yra pakylėti virš pasaulio yra neišskaidomi. Jie yra amžini.

Šiame pasaulyje visa yra sumišę, todėl galiausiai turės išsiskaidyti, išsigryninti. Pakylėtieji čia gali nurodyti ir Pilnatvėje rymančius eonus, ir dvasiškuosius žmones.

53.26–54.5. Varduose, duotuose pasaulio daiktams, glūdi didi apgaulė, kadangi jie nukreipia mūsų širdį nuo to, kas nustatyta, į tai, kas nenustatyta. Ir todėl tas, kuris girdi žodį „Dievas“, nesuvokia to, kas nustatyta, bet suvokia tai, kas nenustatyta. Taip pat yra ir su žodžiais „Tėvas“, ir „Sūnus“, ir „Šventoji Dvasia“, ir „Gyvenimas“, ir „Šviesa“, ir „Prisikėlimas“, ir „Bažnyčia“ bei visais kitais žodžiais. Žmonės nesuvokia to, kas nustatyta, o suvokia tai, kas nenustatyta, nebent jie sužino tai, kas yra nustatyta. Vardai, kurie yra girdimi, priklauso pasauliui [...] apgauti. [...] jei jie [daiktai] būtų eone, jie visiškai nebūtų pavadinti pasaulyje, nei jie būtų patekę tarp žemiškų daiktų. Jų pabaiga yra eone.

Kalbėjimas apie vardus būdingas įvairiems gnostiniams (ne tik valentininiams) tekstams. *Vardai* dažniausiai simbolizuoja įvairias Kristaus funkcijas. Taip pat *vardai*, perteikiantys daikto tikrąją prigimtį (t.y. jo būtį Pleromoje), pasaulyje yra iškraipomi.

54.6-15. Tik vienintelis vardas nėra ištariamas pasaulyje, vardas, kurį Tėvas davė Sūnui. Jis yra virš visų daiktų – toks yra Tėvo vardas. Mat sūnus nebūtų tapęs Tėvu, jei nebūtų apsilkęs Tėvo vardo. Tie, kurie turi šį vardą, žino jį, bet netaria jo. O tie, kurie neturi, jo nežino.

Apmąstymų apie Dievo *vardo* neapsakomumą pradžią galime atsekti iki pat judėjiškų šaltinių (plg. Wilson 1962, 76; Schenke 1996, 188; Berno 2021, 139).

54.15-31. Tiesa pasaulyje pagimdė vardus dėl mūsų, kadangi neįmanoma jos pažinti be vardų. Tiesa yra viena ir dėl mūsų ji yra daugelis, kad meilėje išmokytumus vieno per daugelį dalykų. Archontai norėjo apgauti žmogų, kadangi matė jį esant giminingą tiems, kurie yra iš tiesų geri. Jie paėmė vardą tų, kurie yra geri, ir davė tiems, kurie nėra geri, tam, kad per vardus jį (žmogų) apgautų ir juos (žmones) susaistytų su tais, kurie nėra geri. Ir vėliau jie (archontai) tarsi darydami paslaugą jiems (žmonėms), patraukia juos nuo tų, kurie nėra geri, ir sudeda į tuos, kurie yra geri. Jie žinojo šiuos dalykus, mat jie norėjo paimti laisvą žmogų ir paversti jį savo amžinu vergu.

Būtent archontai, t. y. piktosios galios, karaliaujančios materialiajame pasaulyje, apgavo žmogų ir, norėdami jį užvaldyti, manipuliuoja regimybėmis, neleidami išvelgti tikrųjų tiesų. Nelabai aiški teksto vieta, kurioje rašoma, kad archontai patraukia žmones nuo negerųjų – Wilson (1962, 77) teigia, jog čia galima raštininko klaida arba „negerieji“ suprantami iš archontų perspektyvos, t. y. pagal gnostikų supratimą šie žmonės būtų „gerieji“.

54.31-55.6. Egzistuoja galios, kurios [...] žmogui, nenorėdamos, kad jis būtų [išganytas] tam, kad jos [...]. Mat jei žmogus bus [išganytas], nebus jokių atnašų [...] ir gyvūnai nebus siūlomi galioms. Gyvūnai taip pat buvo tie, kuriems jie aukojo. Jie juos aukojo gyvus, tačiau paaukoti jie mirė. O žmogų jie pasiūlė Dievui mirusį ir jis gyveno.

Ši ištrauka nėra itin aiški dėl lakūnų. Vadinant Demiurgą ir galias gyvūnais pabrėžiamas jų ontologiškai žemesnis statusas. Gnostiškasis Demiurgas dažnai aprašomas kaip turintis gyvūno išvaizdą. Toliau esančioje antitezėje gyvūnas / žmogus, žmogus vadinamas mirusiu, nes turima galvoje jo būseną dar neatsigręžus į Dievą. Taip pat galimai kalbama ir apie prisikėlusį Kristų.

55.6-23. Prieš Kristaus atėjimą pasaulyje nebuvo duonos taip kaip rojuje, vietoje, kurioje gyveno Adomas. Ten augo daugybė medžių, skirtų misti žvėrimis, tačiau nebuvo jokių kviečių pamaitinti žmogui. Žmogus valgė kaip gyvūnai, tačiau, kai atėjo Kristus, tobulas žmogus, jis atsinešė duoną iš dangaus tam, kad žmogus būtų pamaitintas žmonių maistu. Archontai galvojo, kad savo galia ir valia jie darė tai, ką darė, tačiau Šventoji Dvasia slapčia per juos vykdė viską, ką norėjo. Tiesa yra sėjama kiekvienoje vietoje, ji, kuri yra nuo pradžios. Ir daugybė yra tų, kurie regi, kaip ji yra sėjama, tačiau mažai reginčių, kaip ji pjaunama.

Šis pasakymas interpretuoja *Pradžios knygą* (2, 8: „VIEŠPATS Dievas užveisė sodą Edene, rytuose [...]“), kur paminėti medžiai, t. y. sodas, tačiau neužsiminta apie javus. Duona iš dangaus primena vietą iš *Jono evangelijos* (6, 31-34: „Antai mūsų tėvai tyruose valgė maną, kaip parašyta: *Jis davė jiems valgyti duonos iš dangaus*. Tada Jėzus tarė: „Iš tiesų, iš tiesų sakau jums: tai ne Mozė davė jums duonos iš dangaus, bet mano Tėvas duoda jums iš dangaus tikrosios duonos. Dievo duona nužengia iš dangaus ir duoda pasauliui gyvybę“. Tada jie ėmė prašyti: „Viešpatie, duok visuomet mums tos duonos!“. Jėzus atsakė: „Aš esu gyvybės duona! Kas

ateina pas mane, niekuomet nebealks, ir kas tiki mane, niekuomet nebetroks“). Kalbėjimas apie archontus nurodo į valentininį mitą, pagal kurį jie iš tiesų veikė Išminties kreipiami.

55.24-36. Kai kurie sakė, kad Marija pastojo nuo Šventosios Dvasios. Jie klysta. Jie nežino, ką sako. Kada moteris buvo pastojusi nuo moters? Marija yra mergelė, kurios nesuteršė jokia galia. Hebrajams, kurie yra apaštalai ir apaštališki žmonės, ji yra didis prakeikimas. Mergelė, kurios nesuteršė jokios galios [...] galios pačios suteršė save. Ir Viešpats nebūtų pasakęs „Mano Tėve, kuris esi danguje“, jei nebūtų turėjęs kito tėvo, bet paprasčiausiai būtų sakęs „Mano Tėve“.

Valentinininkai atmetė doktriną, pagal kurią Marija pastojo nuo Šventosios Dvasios. Hebrajiškai „ruah“, „dvasia“, yra moteriškos giminės – valentinininkai buvo perėmę šį požiūrį. Kita galima interpretacija – nurodoma į Dvasią / Tylą (ji turi daugybę vardų priklausomai nuo gnostinės sistemos), su kuria Tėvas sukūrė pirmuosius eonus (plg. Berno 2021, 144). Čia hebrajais vadinami nedvasiški žmonės, galbūt kritikuojami ir Didžiosios Bažnyčios atstovai (apaštališki žmonės). Schenke komentuoja, jog pagal gnostines spekuliacijas Marija buvo dvasinės Ievos, Adomo žmonos, inkarnacija (1959, 212), tačiau, teigia Wilson (1962, 81), galima galvoti ir paprasčiau: Ieva buvo suviliota, o Marija liko skaisti, nesuteršta.

56.1-15. Viešpats pasakė mokiniams: „[Paimkite] iš kiekvieno namo. Atneškite į tėvo namus. Tačiau nevokite nieko Tėvo namuose ir neišsineškite.“

„Jėzus“ yra paslėptas vardas, „Kristus“ yra atskleistas vardas. Todėl vardo „Jėzus“ nėra jokioje kalboje, tačiau jo vardas yra Jėzus – taip jis ir vadinamas. Tačiau „Kristus“ sirų kalboje yra „Mesijas“, o graikų kalboje „Kristus“. Žinoma, visi kiti turi jį pagal savo kalbą. „Nazarėnas“ yra tas, kuris atskleidžia tai, kas paslėpta. Jėzus turi visa savyje: ar tai būtų žmogus, ar angelas, ar paslaptis, ar Tėvas.

Berno (2021, 145) teigia, jog metafora apie namus kviečia kiekvieną gnostiką tvirtai sergėti savo paslaptis. Namai čia yra šventieji tekstai, kurių turinys skirtas ne kiekvienam. Tėvo namai tokiu atveju galėtų būti prilyginami valentininiams tekstams.

Toliau seka dar viena spekuliacija *vardo* tema. Tai yra viena iš 3 ištraukų, kuriose aiškinama Jėzaus vardo reikšmė. „Jėzus“ yra „paslėptas“ vardas, kadangi neturi ekvivalento graikų kalboje. „Kristus“ yra atskleistas vardas, nes graikiškai šis žodis turi prasmę – pateptasis. Hebrajiškasis „Mesijas“ vėlgi graikiškai yra „Kristus“. Tačiau „Nazarėnas“ neturi jokios reikšmės hebrajiškai, todėl gnostikai sugalvojo savo versiją.

56.15-26. Tie, kurie sako, kad Viešpats pirmiausia mirė ir [vėliau] prisikėlė, klysta. Mat pirmiausia jis prisikėlė ir [vėliau] mirė. Tas, kuris pirma neįgis prisikėlimo, nemirs. Dievas gyvena, jis [mirs].

Niekas neslėps didelio ir brangaus dalyko dideliame daikte. Tačiau neretai kas nors nesuskaičiuojamus tūkstančius išmeta dėl daikto, verto vienos monetos. Taip yra ir su siela. Tai yra brangus daiktas, atsidūręs niekingame kūne.

Kristus suvokiamas kaip tobulas krikščionis – pirmiausia jis mirė šiam materialiam pasauliui ir prisikėlė dvasiniam. Taigi tikroji mirtis yra nesugebėjimas tapti krikščioniu gnostiku, o tapimas juo ir yra prisikėlimas.

56.27–57.2. Kai kurie žmonės bijosi prisikelti nuogi, todėl trokšta prisikelti kūne. Ir jie nežino, kad tai tie, vilkintys kūnus, yra nuogi. Tie, kurie [...] apsinuogina, kurie yra ne nuogi. Kūnas ir kraujas nepaveldės Dievo karalystės. Kas yra tai, kas nepaveldės? Tai, kas yra ant mūsų. O kas yra tai, kas paveldės? Tai, kas yra Jėzaus ir jo kraujo. Dėl to jis pasakė: „tas, kuris nevalgys mano kūno ir negers mano kraujo, neturės savyje gyvybės!“ Kas tai yra? Jo kūnas yra žodis ir jo kraujas yra Šventoji Dvasia. Tas, kuris tai įgijo, turi maisto ir turi gėrimo bei drabužių. O aš peikiu kitus sakančius, kad kūnas neprisikels. Abu jie klysta. Tu sakai, kad kūnas neprisikels. Tačiau pasakyk, kas prisikels, kad mes galėtume tau pritarti. Tu sakai: dvasia yra kūne ir taip pat kita šviesa yra kūne: tai Žodis yra tas kitas dalykas, esantis kūne, mat kad ir ką pasakysi, nieko nesakai kūno išorėje. Būtina prisikelti šiame kūne, kadangi jame yra visa. Šiame pasaulyje tie, kurie užsivelka drabužius, yra geresni negu drabužiai. Dangaus karalystėje drabužiai yra geresni negu tie, kurie juos užsivilko.

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad teksto autorius yra ne-nuoseklus, mat 56.15-26 kūnų prisikėlimas yra neigiamas, o šioje ištraukoje rašoma, kad tai įmanomas dalykas. Gnostikai kūną laikė materialiu, taigi jis neturėtų išlikti, tačiau kai ku-

riuose gnostikų tekstuose, pvz. *Traktate apie prisikėlimą* galima pastebėti situaciją esant sudėtingesnei. Šio teksto autorius tiki kūnų prisikėlimu, tačiau priduria: „negendamumas nusileidžia ant gendamumo ir šviesa liejasi iš viršaus ant tamsos tam, kad ją prarytų“ (48.38–49.4). Taigi vis tiek įvyksta tam tikra materialiojo kūno transformacija. Žinoma, šios idėjos buvo atsakas į Pauliaus prisikėlimo koncepciją, išdėstytą laiškuose korintiečiams (plg. *1 Kor* 15, 50). Pačioje *Evangelijoje pagal Pilypą* yra daugiau pasakymų apie kūną, pvz., „Nebijok kūno, bet ir nemylėk jo“ (66.1-6). *Jono evangelijoje* esantis kūnų prisikėlimo paaiškinimas (*Jn* 6, 53) suformuoja tarpinę grandį tarp šių dviejų pozicijų (ortodoksinės ir gnostinės). Žmogaus kūnas be abejonės yra gendantis ir nepaveldės dangaus karalystės, tačiau Jėzaus kūnas yra tikrasis kūnas ir paveldės. Galbūt gnostikas turi prisikelti kūne, kad paskui šis būtų atimtas ir tada apvilktas dangiškuoju kūnu. Taigi 57.15-26 puolamas požiūris, kad prisikels tik kūnas, o šioje ištraukoje – jog prisikels tik dvasia. (Wilson 1962, 88–89). Berno (2021, 149) teigia, jog galbūt kalbama apie tikinčiųjų prisikėlimą mistiniame Kristaus kūne. Dvasia suteikia dvasinį kūną, leisiantį gnostikui būti atpažintam kaip Dievo sūnui.

57.24-29. Per vandenį ir ugnį visa vieta yra apvaloma – regima per regima, paslėpta per paslėpta. Yra dalykų, kurie yra paslėpti tame, kas yra regima. Yra vandens vandenyje, yra ugnies patepime.

57.29–58.10. Jėzus slapčia visus dalykus paėmė, kadangi jis nepasirodė toks, koks iš tiesų buvo, bet toks, kokį jie [galėtų] regėti. Taip jis pasirodė jiems visiems: jis pasirodė didiems kaip didis, jis pasirodė menkiems kaip

menkas, jis pasirodė angelams kaip angelas ir žmonėms kaip žmogus. Dėl to jo Žodis pasislėpė nuo visų. Kai kurie regėjo jį, manydami, kad regi pačius save, tačiau, kai jis pasirodė savo mokiniams šlovėje ant kalno, jis nebuvo menkas, jis buvo didis. Tačiau jis padarė ir mokinius didžius, kad jie galėtų pamatyti jį jo didybėje.

Egzistuoja tradicija, pagal kurią Jėzus pasirodydavo žmonėms pagal jų pačių pajėgumą suvokti (plg. *Epistula Apostolorum* 13; Origeno *Contra Celsum* 2.64; 4.16 etc.). Šios tradicijos šaltinį galime įžvelgti sinoptinių evangelijų istorijoje apie Jėzaus atsimaitymą ant kalno (*Mt* 17, 1-8; *Mk* 9, 2-8; *Lk* 9, 28-36). Gnostikai šią tradiciją dar pakeitė, teigdami, jog Kristaus kūnas nėra tikrasis kūnas, o tik jo atvaizdas. Tai padėtų paaiškinti ir prieš tai buvusius pasakymus apie kūną, kur, rodos, prieštaraujama tiek kūno prisikėlimui, tiek neigiantiems jį. *Tiesos evangelijoje* kalbama apie Sūnų, atėjusi „panašumo kūne“ (31), *Evangelijoje pagal Tomą* apie Jėzų „apsireiškiantį kūne“ (log. 28). Tai, jog Kristus *paėmė visus dalykus paslapčia* nurodo į Kristaus apsireiškimo paslaptį, net tam tikrą apgavystę ta prasme, kad Kristus yra pernelyg didis, jog žmogiškasis protas pajėgtų jį suvokti tiesiogiai.

58.10-17. Jis pasakė tą dieną atlikdamas padėką: „Tu, kuris sujungei tobulą šviesą su Šventąja Dvasia, sujunk ir angelus su mumis, atvaizdais. Neniekink avinėlio, kadangi be jo neįmanoma pamatyti karaliaus. Niekas negali patekti pas karalių, jei yra nuogas.“

Kalbama apie valentinininkų doktriną, teigiančią, kad žmogus yra atvaizdas, o Dangaus Karalystėje jo laukia antroji jo pusė – angelas, su kuriuo jis susivienys vestuvių menės ritualo metu.

Nuogumas šioje ištraukoje pažymi nepasiruošimą susitikti su Kristumi, patekti į dangų. Galimai tai yra užuomina į palyginimą apie karalaičio vestuvių puotą (*Mt* 22, 1-14) ir Pauliaus laiškuose minimą „apsivilkimą Kristumi“ (plg. *Rom* 13, 14). Berno (2021, 152–153) pažymi, jog šie Kristaus žodžiai galėjo būti valentininė liturginė formuluotė, „papildanti“ eucharistijos ritualą.

58.17–59.6. Dangiškasis žmogus turi daugiau sūnų nei žemiškasis. Net jei Adomo sūnūs yra gausūs, jie vis tiek miršta; daug daugiau yra tobulo žmogaus sūnų, tų, kurie nemiršta, tačiau nuolatos gimsta. Tėvas sukuria sūnų, tačiau sūnus negali sukurti sūnaus. Mat tas, kuris buvo pagimdytas, negali gimdyti, bet sūnus sau gauna brolius, ne sūnus. Visi, kurie gimsta pasaulyje, gimta pagal prigimtį ir kiti [yra maitinami] tos vietos, iš kurios gimė. Kadangi dangiškajai vietai yra pažadėtas, žmogus iš ten gauna peną [...] jį iš burnos. Ir jei Žodis būtų iš tos vietos išėjęs, jis būtų maitinamas iš burnos ir tapęs tobulas. Mat per bučinį tobulieji pradeda laukti ir gimdo. Dėl to mes taip pat bučiuojame vienas kitą. Mes pastojame iš malonės, kuri yra kiekviename.

Tobulojo žmogaus sūnūs yra nemirtinga žmogaus dvasia, todėl jie nemiršta, bet jų tik daugėja. Pasakymas apie sūnus sukuria tęstinumą su kitais panašiais pasakymais (52.2-15). Šiuo atveju pabrėžiama Dievo galia kurti, o žmogus, gnostikas, taip kurti negali – jo užduotis yra įgyti sau brolius ir seseris. Schenke mano, jog šioje vietoje „žodis“ yra „pažado“ sinonimas (*das „Wort“ [...] ein Synonym für Verheißung sein muß* (1997, 264))

ir tokiu būdu visa situacija nurodo į *Jono evangelijos* 3 skyrių ir Jėzaus susitikimą su fariziejumi Nikodemu, plg. *Jn* 3, 3: Jėzus atsakė: „Iš tiesų, iš tiesų sakau tau: jei kas neatgims iš aukštybės, negalės regėti Dievo karalystės“). Schenke rašo, jog frazėje „[...] jis būtų maitinamas iš burnos ir tapęs tobulas“, įvardis „jis“ pažymi tokį žmogų kaip Nikodemas (*Nikodemus-Menschen*). Taigi kalbama, jog pažadas būtų maitinęs netobulą žmogų ir padaręs jį tobulu, jei tik jis nebūtų abejojęs kaip Nikodemas.

Galimai bučinys buvo valentinininkų vestuvių menės ritualo dalis, imituojanti žmogaus ir jo antrosios dalies, angelo, susijungimą po mirties (Schenke 1959). Ši nuomonė nėra paneigta, tačiau dabartiniuose tyrimuose nebėra taip drąsiai kalbama apie tai, kas galėjo vykti ritualo metu. Thomassen (2008, 348) bučinį sieja su eucharistija. Pasikeitimas ritualiniu bučiniu buvo būdingas ir kitoms ankstyvosios krikščionybės bendruomenėms (taip pat plg. *Rom* 16, 16; *I Kor* 16, 20).

59.6-11. Buvo jų trys, kurios visada vaikščiojo su Viešpačiu: Marija, jo motina ir jos sesuo ir Magdalena, ta, kuri buvo vadinama jo palydove. Marija buvo ir jo sesuo, ir jo motina, ir jo palydovė.

Pirmajame sakinyje viena iš Marijų įvardinama kaip motinos sesuo, kitame – kaip Jėzaus (*jo* sesuo). Jau ir Naujajame Testamente kyla problemų dėl Marijų identifikacijos – plg. *Jn* 19, 25. Gnostiniuose tekstuose Marijos Magdaliėtės vaidmuo neretai būna labai reikšmingas. Schenke (1997, 269–270) Magdaliėtės kaip palydovės vaidmenį aiškina remdamasis valentinininkų teorija apie tris Jėzus: eonas Kristus turėjo palydovę Šventąją Dvasią, Išganytojas – Sofiją, žemiškasis Jėzus – Magdalietę. Taip pat autorius įžvelgia ir paralelę su Simonu Magu ir tradicija apie Helenę, kurią Simonas aukštino kaip savo išgelbėtą puolusią Išmintį.

59.11-19. „Tėvas“ ir „Sūnus“ yra viengubi vardai, „Šventoji Dvasia“ yra dvigubas vardas. Mat jie yra visur: jie yra viršuje, jie yra apačioje, jie yra tame, kas paslėpta, jie yra tame, kas apreikšta. Šventoji Dvasia yra apreikšime, ji yra apačioje. Ji yra tame, kas paslėpta, ji yra viršuje.

Tėvas ir Sūnus yra paprasti vardai, nes sudaryti iš vieno žodžio, o Šventoji Dvasia – dviejų žodžių. Šiame pasakyme visa kosminė tvarka yra paremta keturiais terminais: viršuje, žemai, paslėpta, apreikšta. Žemai yra regimasis pasaulis, jame yra tai, kas apreikšta, matoma; viršuje – Pleroma, kurioje yra tai, kas paslėpta (Wilson 1962, 98). Dėl dvigubo vardo Šventajai Dvasiai priskiriama ir dviguba prigimtis – ji yra ir viršuje, ir žemai. Galbūt užsimenama apie Sofiją/Achamoth – aukštesniąją ir žemesniąją Išmintis.

59.20-27. Šventieji yra aptarnaujami per piktąsias galybes, mat jos yra aklos per Šventąją Dvasią, kad galvotų tarnaujančios žmogui, kai iš tikrųjų tarnauja šventiesiems. Dėl to mokinyš vieną dieną paklausė Viešpaties klausimo apie šį pasaulį. Jis atsakė jam: „Paklausk savo motinos ir ji tau duos tai, kas priklauso kitam.“

Čia „šventieji“ pažymi dvasiškuosius, pneumatikus, o „žmogus“ yra hilikas, materialusis. Šį sakinį galima sieti su 55.6-23 (Archontai manė, kad savo galia ir valia jie darė tai, ką darė, tačiau Šventoji Dvasia slapčia per juos vykdė viską, ką norėjo). Šventoji Dvasia, apakinusi galias, priverčia jas tarnauti pneumatikui, o ne hilikui. „Motina“ valentininiuose tekstuose dažniausiai vadinama Išmintis Achamoth. „Kitas“ (gr. ἄλλότριον) nurodo į žemiškąjį pasaulį. Išmintis Achamoth, t. y. žemesnioji Išmintis, prisidėjo

prie materialiojo pasaulio sukūrimo. Valentinininkas šiame pasaulyje yra svetimas.

59.28-60. Apaštalai tarė mokiniams: „Te visi mūsų atnašavimai įgyja druskos“. Jie vadino [Išmintį] „druska“. Be jos joks atnašavimas nėra priimtinas. Tačiau Išmintis yra bergždžia, bevaikė. Dėl to ji vadinama [...] druska. Vietoje, kurioje yra [...] jų būdu. Šventoji Dvasia [...] jos vaikų yra daugybė.

Kunigų knygoje 2, 13 rašoma: „Visas javų atnašų aukas pasūdysi druska. Tenestinga tavo javų atnašoms tavo sandoros su Dievu druskos. Su visomis savo atnašomis turi atnašauti druskos“. Druskos sąsaja su bergždumu gerai žinoma – priešai miestų žemes Antikoje dažnai grasindavo pabarstyti druska, jog niekas nebeaugtų. Išmintis valentinininkų kosmologijoje turėjo vieną atžalą, tačiau sukūrė ją be savo palydovo pagalbos, taigi tam tikra prasme ji buvo bergždžia.

60.2-6. Ką turi tėvas yra ir sūnaus, ir pačiam sūnui, kol yra jaunas, nepatikima tai, kas yra jo. Tačiau kai jis tampa vyru, jo tėvas duoda jam viską, kas jam priklauso.

Plg. *Gal 4, 1-5*: „Dar pasakysiu: kol paveldėtojas nepilnametis, jis niekuo nesiskiria nuo vergo, nors yra visa ko šeimnininkas; jis esti globėjų ir prievaizdų valdžioje iki tėvo nustatyto meto. Taip buvo ir su mumis: kol buvome nepilnamečiai, turėjome vergauti pasaulio pradmenims. Bet, atėjus laiko pilnatvei, Dievas atsiuntė savo Sūnų, gimusį iš moters, pavaldų įstatymui, kad atpirktų esančius įstatymo valdžioje ir kad mes įgytume įvaikystę“. Šį pasakymą galima laikyti eschatologiniu: valentinininkas, sūnus, visa tai, kas jam priklauso, įgis laikų pabaigoje.

60.6-10. Tie paklydusieji, kuriuos dvasia pagimdo, paprastai dėl jos ir paklysta. Dėl to per šį vieną kvapą ugnis ir įsiliepsnoja, ir užgesa.

Šiuo atveju „dvasia“ pažymi ne Šventąją Dvasią, bet mitologinę Išmintį – kitaip sunku paaiškinti dviprasmybę. Čia aprašoma kosmologinė santvarka – visi yra susiję, gimę iš Išminties, visas pasaulis ir sukurtas, ir pasibaigs dėl jos. Taip pat galima įžvelgti ir stoicizmo įtakos – pasaulinio gaisro, pasaulio kaip ugnyje pulsuojančios esaties idėjos.

60.10-16. Viena yra Echmoth (*sic*) ir kita yra Echmoth. Echmoth yra paprasčiausiai Išmintis, o Echmoth yra mirties Išmintis, kuri yra toji, pažįstanti mirtį, kuri yra vadinama „mažoji Išmintis“.

Valentinininkų kosmologijoje veikė dvi Išmintys – aukštesnioji, dažnai vadinama tiesiog Išmintimi ir žemesnioji – Išmintis Echmoth / Achamoth. Šis žodis hebrajiškai ir reiškia Išmintį. Galbūt čia žemesnioji Išmintis vadinama „mirties“, nes dėl jos nuopuolio buvo sukurtas pasaulis ir atsirado mirtis.

60.16-35 Yra naminių gyvulių, paklūstančių žmogui, tokių kaip jautis, asilas ir kitų tokios rūšies. Yra ir kitų, nepaklūstančių, gyvenančių pavieniui dykumoje. Žmogus aria lauką, pasitelkdamas naminius gyvulius, kurie [jam] paklūsta. Ir taip žmogus išmaitina save ir gyvulius – tuos, kurie [jam] paklūsta, bei tuos, kurie nepaklūsta. Toks yra tobulas žmogus: padedamas jam paklūstančių galių, jis aria, paruošdamas visa, kad atsirastų. Dėl to visa, kas išlieka, – ar jie būtų gerieji, ar

blogieji, ar tie dešinėje, ar kairėje. Šventoji Dvasia gano visus ir valdo visas galias – ir tas, kurios paklūsta, ir tas, kurios nepaklūsta bei atskirąsias. Mat išties [...] įkalina jas tam, kad [jei...] nori, negalėtų pabėgti.

60.35-61.12. Tas, kuris buvo sukurtas, [buvo gražus], tačiau jo sūnų nepalaikytum kilniais kūriniais. Jei jis nebūtų sukurtas, bet pagimdytas, jo sėklą palaikytum kilnia. Tačiau štai jis buvo sukurtas ir pagimdė. Kas per kilmingumas tai yra? Pirmiausia atsirado svetimavimas, paskui žmogžudystė. Ir jis buvo pagimdytas svetimavime, kadangi jis yra gyvatės sūnus. Taigi jis tapo žudiku kaip ir jo tėvas ir nužudė savo brolių. Mat kiekviena sueitis, įvykusi tarp tų, kurie nepanašūs vienas į kitą, yra svetimavimas.

Šioje ištraukoje spekuliuojama *Pradžios knygos* motyvais. Sukurtasis yra Adomas, toliau kalbama apie jo sūnus Abelį ir Kainą (žmogžudystė) bei žmoną Ievą (svetimavimas). Adomą pagal gnostikų mitą sukūrė, nulipdė Demiurgas, todėl jo vaikai negali būti kilnūs. Gimdymą reikėtų suprasti perkeltine prasme – jei Adomas būtų sukurtas tikrojo Dievo, tada jo vaikai būtų kilnūs. Kalbėjimas apie gyvatės sūnų gali būti nuoroda į mitą, interpretuojantį *Pradžios knygą*, pasak kurio, Ievą suviliojo blogasis demiurgas Ialdabaoth. Šis žemiškasis įvykis yra atspindys Pilnatvėje vykusios dramos, kai Išmintis mėgino pažinti Tėvą ir dėl šios nuodėmės buvo ištremta.

61.12-21. Dievas yra dažytojas. Kaip geri dažai, kurie yra vadinami tikrais, miršta su juose nudažytais daiktais,

taip yra ir su tais [žmonėmis], kuriuos nudažė Dievas. Kadangi jo dažai yra nemirtingi, jie tampa nemirtingi per Jo spalvas. Mat Dievas panardina tuos, kuriuos jis panardina vandenyje.

Aprašomas krikšto ritualas – žmonės, panardinti Dievo vandenyje, tampa nemirtingi.

61.12-36. Jokiam [žmogui] neįmanoma pamatyti nė vieno iš įsteigtų daiktų, nebent jis taptų toks kaip jie. Ne taip yra su žmogumi pasaulyje – jis regi saulę, nebūdamas saule; ir jis regi dangų bei žemę ir visus kitus dalykus, tačiau nėra jie. Taip yra tiesoje. Tačiau regėjai tu kažką iš tos vietos ir tapai tais dalykais. Tu regėjai dvasią ir tapai dvasia. Tu regėjai Kristų ir tapai Kristumi. Tu regėjai Tėvą, tu tapsi Tėvu. Dėl to šiose vietose tu regi viską ir neregį paties savęs. Tačiau toje vietoje tu regi save – mat ką regi, tuo ir tapsi.

Regėjimas įprastame pasaulyje skiriasi nuo regėjimo dangiškajame, kur regėdamas Dievą, žmogus su juo susivienija. Kiekvieno valentinininko tikslas yra „ištirpti“ dievybėje, iš daugio vėl tapti vieniu. Ištraukos įvaizdžių šaltinį galime rasti Pauliaus laiškuose (plg. *1 Kor* 13, 12: „Dabar mes regime lyg veidrodyje, mėšlingu pavidalu, o tuomet regėsime akis į akį. Dabar pažįstu iš dalies, o tuomet pažinsiu, kaip pats esu pažintas“).

61.36–62.6. Tikėjimas priima, meilė duoda. [Nė vienas negalės priimti] be tikėjimo. Nė vienas negalės duoti be meilės. Dėl to tam, kad mes priimtume, mes tiki-

me, ir tam, kad mes mylėtume, mes duodame, mat, jei kas nors neduoda su meile, jis negauna naudos iš to, ką davė. Tas, kuris nepriėmė Viešpaties, vis dar yra hebrajas.

Variacija Pauliaus *1 Kor* motyvais, ypač *1 Kor* 12 skyriaus „Himnu meilei“.

62.6-17. Apaštalai, kurie buvo prieš mus, vadino jį taip: „Jėzus, Nazarietis, Mesijas“, tai yra „Jėzus, Nazarietis, Kristus“. Paskutinis vardas yra „Kristus“, pirmasis yra „Jėzus“, o viduryje yra „Nazarėnas“. „Mesijas“ turi dvi reikšmes – „Kristus“ ir „Pamatuotasis“. „Jėzus“ hebrajiškai reiškia „atpirkimas“. „Nazara“ yra „tiesa“. Pagal tai „Nazarėnas“ yra „tiesa“. Kristus yra Pamatuotasis. Tai „Nazarėnas“ ir „Jėzus“, kurie yra pamatuoti.

Spekuliacijos šventųjų vardų reikšmės klausimu dažnai pasitaiso gnostiniuose tekstuose. *Pilypo Evangelijos* (56.1-15) ištraukoje jau kalbėta apie Jėzaus vardų reikšmę. Miesto pavadinimo „Nazara“ etimologija nėra labai aiški. Artimiausias hebrajiškas žodis transliteruojamas *natsar* reiškia „stebėti, saugoti, išsaugoti“ (Wilson 1962, 84), taigi jį sunku susieti su tekste minima „tiesa“. Ireniejus, aprašydamas valentinininkų ritualus ir jų metu vartojamas frazes, aiškina, jog vardą „Jėzus Nazarietis“ valentinininkai supranta kaip „tiesos Išganytoją“ (*Adv. haer.* I, 21, 3). W.C. van Unnik (1964, 465–469) sieja apibūdinimą „Pamatuotasis“ su Ireniejaus tekstu (*Adv. haer.* 4, 4, 2), kur teigiama, kad Dievas visus darbus atliko pamatuodamas. Taip neva išsakoma Kristaus subordinacija Tėvui.

62.17-26. Perlas, jei numetamas į purvą, netampa labiau nekenčiamas, nei jis tampa vertingesnis, kai patepamas balzamu. Tačiau jis visada turi vertę savo šeimininko akyse. Taip yra ir su Dievo sūnumis, kad ir kur jie būtų – jie vis tiek turi vertę savo Tėvui.

Gnostikas nepraranda savo vertės kad ir kokiose aplinkybėse jis gyventų. Taip ir piktosios galios negali jo paliesti, suteršti. Galbūt čia galime įžvelgti ir antisakramentalistinę poziciją – pateptas perlas taip pat netampa vertingesnis, vadinasi, ir pateptas asmuo nėra vertingesnis už nepateptąjį. Panašų įvaizdį aprašo Ireniejus, kalbėdamas apie valentinininkus (I, 6, 2) – auksas, panardintas į purvą, nenustoja spindėti, kaip ir pneumatikai, atlikdami tam tikrus materialius veiksmus.

62.26-36. Jei sakai „aš esu žydas“, niekas nebus sujaudintas. Jei sakai „aš esu romėnas“, niekas nesusirūpins. Jei sakai „aš esu graikas, barbaras, vergas, laisvas žmogus“, niekas nesutriks. Jei sakai „aš esu krikščionis“, [pasaulis] drebs. Jei [aš tapčiau tokiu], kurio [...] negalėtų pakelti [girdėti] jo vardo.

Teksto lakūnas vertėjai atkuria gana skirtingai, dėl to galimi ir kitokie vertimai. Schenke verčia: [Wenn] du [sagst]: „Ich bin ein Christ“, j[ener] zittern. O, daß ich [einen] solchen (Herrn) hä[tt]e, de[ssen] Namen zu [hören] j[ener] nicht ertragen kann! Moraldi verčia: Se dici: Sono cristiano, trema il mondo. Riceva questo che gli arconti non possono sopportare, allorché odono il suo nome. Mes laikomės kuklesnės teksto atkūrimo interpretacijos ir paliekame itin neaiškias vietas neišverstas. Tokie

žmogiškojo gyvenimo aspektai kaip tautybė, socialinė padėtis yra buvimo Demiurgo sukurtame pasaulyje padariniai. O pasirinkimas tapti krikščioniu pakeičia Demiurgo planus, kadangi krikščionis yra visų skirčių išorėje – iš tiesų jis yra dangaus gyventojas (plg. Moraldi 1984, 194).

62.36–63.5 Dievas yra žmonių valgytojas. Dėl to jam yra aukojamas žmogus. Prieš tai, kai žmogus buvo aukojamas, buvo aukojami gyvuliai, kadangi tie, kuriems jie aukojo, buvo ne dievai.

Šio pasakymo nereikėtų suprasti tiesiogiai. Autorius kuria tokią analogiją: gyvuliai buvo aukojami netikram dievui, Demiurgui, kuris pats yra gyvūnas (gnostikai Demiurgą vaizdavo kaip tam tikrą chimera), o žmonės aukojami tikrajam. Žmonių aukojimas čia reiškia krikštą, kurio metu atgyjama naujam gyvenimui ir palaidojamas senasis.

63.5-11. Stikliniai indai ir moliniai indai atsiranda pasitelkiant ugnį. Tačiau jei stikliniai indai sudūžta, jie yra perdaromi, kadangi jie atsirado per dvasią. Jei moliniai indai sudūžta, jie yra sunaikinami, kadangi jie atsirado be kvėpsmo.

Nusakomas skirtumas tarp stiklinių indų, kurie gaminami pučiant – pneumatikų ir molinių – hilikų. Palyginimą su indais galima atrasti ir „Tiesos evangelijoje“ (25.19-35), taip pat *Rom 9, 20-24*.

63.11-21. Asilas, kuris suka girnas, nuėjo šimtą mylių. Kai jis buvo paleistas, pastebėjo esantis vis dar toje

pačioje vietoje. Yra žmonių, kurie daug keliauja, tačiau nepriartėja prie jokios vietos. Kai juos išstinka vakaras, jie nebūna matę nei miesto, nei kaimo, nei kūrinių, nei gamtos, nei galios, nei angelo. Veltui vargšai plušo.

Asilas simbolizuoja žemiškąjį, veltui plušantį, žmogų, kurio pastangos yra berždzios.

63.21-25. Eucharistija yra Jėzus. Mat siriškai jis yra vadinamas „pharisata“, tai yra „tas, kuris yra ištiestas“, kadangi Jėzus atėjo nukryžiuoti pasaulio.

Schenke (1997, 328) rašo, kad siriška šaknis „prs“ reiškia „ištiesti“, su ja susijęs hebrajiškas žodis, reiškiantis duonos laužymą. Tokiu būdu pirmąjį pasakymo sakinį galima susieti su antruoju – eucharistijos metu laužoma duona. Lundhaug (2010, 222–223) pamini, jog „pharisata“ gali nurodyti ne tik ištiesimą, bet ir atskyrimą, dalinimą. Taip pat, rašo autorius, šia dviguba prasme galima sužaišti ir koptų kalboje, kadangi žodžiai ištiesti (πρωρρ) ir dalinti / būti padalintam (πρωρρχ) skamba labai panašiai. Vertime pasirenkame žodį „ištiestasis“, kadangi, mūsų manymu, jis labiau atitinka nukryžiovimo kontekstą. Tiesa, Berno (2021, 170–171) verčia „colui che è diviso“, komentuo-damas, jog šis padalijimas nurodo į padalijimą tarp amžinų ir sunaikiniamų kūrinių, tačiau mums ši interpretacija atrodo kiek pritempta, nors ir bendrąja prasme atitinkanti Evangelijos pagal Pilypą kontekstą.

63.25-30. Viešpats nuėjo į Levio dažyklą. Jis paėmė 72 spalvas ir įmetė jas į kubilą. Jis ištraukė jas visas baltas.

Ir jis pasakė: „Toku būdu ir Žmogaus Sūnus atėjo kaip dažytojas.“

Pasakymą galima susieti su 61.12-21 pasakymu, kur irgi kalbama apie dažus. Taip pat šį pasakymą galima susieti ir su istorija, randama „Siriškoje vaikystės evangelijoje“ (dar žinomoje kaip „Arabiškoji vaikystės evangelija“): čia Jėzus nuėjęs į dažyklą sumeta visus drabužius į kubilą su indigo spalvos dažais. Šeimininkas supyksta dėl šio poelgio, tačiau Jėzus iš kubilo ima traukti įvairiomis spalvomis nudažytus rūbus (37 fragmentas). 72 spalvos minimos, nes *Luko evangelijoje* aprašoma 72 mokinių pasiuntinybė. Spalvų virsmas į baltą pažymi mokinių apvalymą, tyrumą, o galbūt yra užuomina į krikštą (plg. Origenas, *Contra Celsum* 6.27).

63.30–64.10. Išmintis, kuri yra vadinama „bergždzia“, tai ji yra angelų motina ir [Išganytojo] palydovė. Marija Magdalietė – [Išganytojas mylėjo] ją labiau negu kitus mokinius ir [dažnai] bučiuodavo ją į [lūpas]. Likę [mokiniai] [...]. Jie sakė jam: „Kodėl tu myli ją labiau negu mus visus?“. Išganytojas atsakydamas tarė jiems: „Kodėl aš nemyliu jūsų taip kaip jos? Kai aklas žmogus ir tas, kuris regi, yra abu tamsoje, jie niekuo nesiskiria vienas nuo kito. Kai ateina šviesa, tas, kuris regi, regės šviesą, o aklašis liks tamsoje.“

Išmintis įvardijama kaip bergždzia ir 59.28–60.1 pasakyme. Angelų motina ji gali būti vadinama, nes, pasak vienos valentininio mito versijos, Išganytojui nusileidus su angelais, į juos žiūrėdama, Išmintis susilaukė atžalų, tapusių pneumatikais (jie suvokiami kaip antrosios angelų pusės, susivienysiančios su jais

po mirties). Išmintis laikoma Išganytojo palydove, nes Kristus buvo sukurtas, kad išgelbėtų ją, išstremtą iš Pleromos.

Marijos Magdalietės iškilumas kitų mokinių tarpe yra dažnas gnostiniuose tekstuose. „Evangelijoje pagal Mariją“ Petras taip pat pasako, jog Jėzus mylėjo Mariją labiau nei kitas moteris, o Levis vėliau teigia Jėzų Mariją mylint labiau ir už mus, mokinius. „Evangelijoje pagal Tomą“ Marija taip pat veikia ir klausinėja Jėzų kaip ir kiti mokiniai. Dabartiniuose tyrimuose neretai teigiama, jog ortodoksinė tradicija išstūmė šią mokinę į paraštes, o gnostinė išsaugojo jos svarbą. Marijos Magdalietės asmenyje iškyla tam tikrų ankstyvosios krikščionybės klausimų problematika: moterų dvasinė lyderystė, regėjimų, perduodamų jau po prisikėlimo, pačios tradicijos perdavimo (plg. Marjanen 1996).

64.10-11. Viešpats pasakė: „Palaimintas yra tas, kuris yra prieš tai, kai atsirado. Mat tas, kuris yra, buvo ir bus.“

64.11-22. Žmogaus viršenybė yra neregima, bet yra tame, kas paslėpta. Dėl to jis valdo gyvūnus, kurie yra stipresni už jį ir didesni nei jis, ir pagal tai, kas regima, ir pagal tai, kas paslėpta. Ir tai suteikia jiems išstvermės. Tačiau jei žmogus yra atskiriamas nuo jų, jie žudo ir kandžioja vienas kitą. Jie suėdė vienas kitą, kadangi nerado jokio maisto. Tačiau dabar jie rado maisto, nes žmogus dirbo žemę.

64.22-31. Jei žmogus įlipo į vandenį ir pakilo nieko negavęs, tačiau sako: „Aš esu krikščionis“, jis gavo vardą į skolą. Tačiau jei jis priėmė Šventąją Dvasią, jis įgijo vardą kaip dovaną. Tas, kuris gavo dovaną, neturi jos gražinti,

tačiau iš to, kuris turi skolą, reikalaujamas užmokestis. Taip ir mums, jei žmogus ateina būti paslaptyje.

Ištraukoje kalbama apie krikštą vandeniui. Pasak Ireniejaus (*Adv. haer.* I, 6.4.), valentinininkai teigė, kad kiti krikščionys krikštą gauna kaip skolą, o valentinininkai – iš tiesų.

64.33–65.1. Didi yra santuokos paslaptis. Mat [be] jos pasaulio [nebūtų]. [Pasaulio] santvarka [...], bet santvarka [santuoka]. Pažink [...] sąjungą, kadangi ji turi [didelę] galią. Jos atvaizdas yra suteršime.

Vestuvių menės ritualas buvo vienas iš svarbiausių valentinininkų ritualų. Valentinininkai tikėjo, kad jo metu jų sielos susitinka su savo antrininkais angelais. Atvaizdas šiuo atveju pažymi kūną, kuris yra suterštas dėl savo materialumo.

65.1-26. Nešvarių dvasių pavidalai yra vyriški ir moteriški. Vyriškosios yra tos, kurios susieina su sielomis, gyvenančiomis moteriškame pavidale. Tačiau moteriškosios yra tos, sumišusios su tomis, kurios yra vyriško pavidalo, per tą kuris buvo nepaklusnus. Ir niekas negalės nuo jų pabėgti, kadangi jie sulaiko jį (kūną), jei jis neįgyja vyriškos ar moteriškos galios, kuri yra sužadėtinis arba sužadėtinė. Žmogus juos įgyja veidrodinėje vestuvių menėje. Kai neišmanios moterys pamato vyrą, sėdintį vieną, jos šoka ant jo, žaidžia su juo ir suteršia jį. Taip pat kai neišmanūs vyrai pamato gražią moterį, sėdinčią vieną, jie įtikina ją, priverčia ją, trokšdami ją suteršti. Tačiau jei jie pamato vyrą ir žmoną, sėdinčius vienas

šalia kito, moteris negali įeiti į vyrą, o vyras į moterį. Taip, jei atvaizdas ir angelas susivienija vienas su kitu, niekas negalės drįsti įeiti į vyrą ar moterį.

Ištraukoje gan mišlingai kalbama apie kūno apsėdimą. Priemonė, galinti užkirsti tam kelią, yra valentininis vestuvių menės sakramentas.

65.26–66.6. Aišku, kad tas, kuris išeina iš pasaulio, negali būti ilgiau sulaikomas, nes pasirodęs pasaulyje yra viršesnis už troškimą [...] ir baimė. Jis yra šeimininkas [...] jis yra pranašesnis už pavydą. Jei [...] ateina, [jie sučiumpa] ir dusina [jį]. Ir kaip gi jis galės išvengti [didžiū galybių...]? Kaip jis galės [...] Yra žmonių, [sakančių]: „Mes esame ištikimi“ tam, kad [...] nešvarios dvasios ir demonai. Mat jei jie turėtų Šventąją Dvasią, jokia nešvari dvasia nepajęgtų susisieti su jais. Nebijok kūno, bet ir nemylėk jo. Jei bijosi kūno, jis taps tavo viešpačiu. Jei mylėsi jį, jis tave praris ir uždusins.

Pradžioje kalbama apie gnostiko pomirtinio gyvenimo kelionę. Idant pasiektų tikslą, siela kildama turi susidurti su piktosiomis galiomis. Tolesnis pasakymas apie kūną atitinka asketišką valentininkų požiūrį į kūną.

66.6-22. Arba gyvena jis šiame pasaulyje, arba prisikėlime, arba vietoje, esančioje viduryje. O kad nenutiktų taip, kad juose atsidurčiau! Šiame pasaulyje yra gėrio ir blogio. Jo geri dalykai nėra geri, o blogi nėra blogi. Tačiau yra blogis, laukiantis po šio pasaulio, kuris iš tiesų yra

blogas – jis vadinamas Viduriu. Tai yra mirtis. Kol mes esame šiame pasaulyje, mums dera sau įgyti prisikėlimą tam, kad nusivilkę kūną, atsidurtume rimtyje ir nežengtume viduriu. Mat daugelis paklysta kelyje. Todėl gerai yra palikti pasaulį dar iki tol, kol žmogus nusidėjo.

„Vidurys“ valentinizme yra *terminus technicus*, pažymintis vietą, kurioje apsisotojo Išmintis Achamoth po savo nuopuolio. Vėliau šioje vietoje įsikuria Demiurgas. Laikų pabaigoje, kai visi pneumatikai sugrįš į Pleromą, Viduryje liks Demiurgas ir psichikai. Taigi Vidurys yra tam tikra prasme neutrali vieta, tačiau žiūrint iš pneumatiko perspektyvos, ji daug prastesnė už Pilnatvę. Turbūt dėl to teksto veikėjas taip nenori joje atsidurti. Ši teksto vieta yra gana problemiška, nes kituose valentininiuose ar gnostiniuose tekstuose „vidurys“ vertinamas įvairiai (Moraldi 1984, 199).

66.22-30. Yra žmonių, kurie nei nori, nei gali; ir kitų, kurie net jei nori, nepasipelno, kadangi nieko nesiėmė. Ar troškimas juos padaro nusidėjėliais? Jeigu jie nenori, teisingumas bus paslėptas nuo abiejų: juk tai nei troškimo, nei veiksmo (klausimas).

Kalbama apie gerų darbų darymą. Jei tik trokštama padaryti gerą darbą, tačiau nieko nedaroma, už tai nebus atlyginta. Plg. *Rom 7, 18-20*: „Aš žinau, kad manyje, tai yra mano kūne, negyvena gėris. Mat aš sugebu gero trokšti, o padaryti – ne. Aš nedarau gėrio, kurio trokštu, o darau blogį, kurio nenoriu. O jeigu darau, ko nenoriu, tada nebe aš tai įvykdu, bet manyje gyvenanti nuodėmė“. Galimai kalbama ir apie sielininkus, kurie yra „vidurio“ pozicijoje – jie turi rinktis, kokius darbus daryti, ir nuo to priklausomo jų išganymas.

66.30–67.1. Apaštališkas žmogus regėjime matė keletą žmonių, uždarytų ugnies namuose, sukaustytų ugninėmis [...] gulinčių [...] liepsnoje [...] juos [...] tikėjimas [...]. Ir jiems buvo pasakyta: [...] gali būti išgelbėti [...] jie nenori. Jie gavo [...] nubaudimas, kuris vadinamas [išorine] tamsa, kadangi jis [...]

67.1-9. Tai iš vandens ir ugnies atsirado siela ir dvasia. Tai iš vandens ir ugnies, ir šviesos (atsirado) vestuvių menės sūnus. Ugnis yra patepimas, šviesa yra ugnis. Aš nekalbu apie tą ugnį, kuri neturi pavidalo, bet kitą ugnį, kurios pavidalas yra baltas, kuri yra iš gražios šviesos ir kuri suteikia grožį.

Minimas patepimas ir vestuvių menės ritualas. Vanduo dažniausiai simbolizuoja krikštą, ugnis – patepimą.

67. 9-27. Tiesa į pasaulį neatėjo nuoga, bet atėjo per pavzdžius ir atvaizdus: jis nepajėgia kitu būdu jos priimti. Yra atgimimas ir atgimimo atvaizdas. Reikia vėl užgimti per atvaizdą iš tiesų. Kas yra prisikėlimas ir atvaizdas? Reikia prisikelti per atvaizdą. Vestuvių menė ir atvaizdas per atvaizdą turi įžengti į tiesą, kuri yra atnaujinimas. Tai dera ne tik tiems, kurie gavo Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios vardą, bet ir tiems, kurie įgijo juos (vardus) sau patiems. Jei žmogus jų sau neįgyja, Vardas iš jo taip pat bus atimtas. Tačiau žmogus juos įgyja patepime [...] kryžiaus galios. Apaštalai

šią galią vadino „dešiniąja ir kairiąja“, mat šie yra nebe „krikščionis“, bet „Kristus“.

Pirmame ištraukos sakinyje $\epsilon\iota\kappa\omega\nu$ (atvaizdas) vartojamas metaforiškai ir nurodo pasaulyje egzistuojančius tiesos atvaizdus, per kuriuos galima ją atpažinti. Pasakymas, jog tiesa neatėjo nuoga, primena kitus evangelijos pasąžus, kur yra rašoma apie drabužį, apsivilkimą. Žodis *drabužis* juose vartojamas dvejopai: priklausomai nuo konteksto, jis gali žymėti dvasinį statusą, žemiškumo transcendenciją (gnostikas, norėdamas priartėti prie dieviškumo, apsivelka tam tikrą dvasinį drabužį) arba rūbas gali žymėti materialumą, kurio siela turi atsikratyti. Tam tikrą rūbą apsivilkti turi ir tiesa, apsireikšdama pasaulyje: tam, kad būtų atpažinta, ji privalo apsivilkti materialybe – pavyzdžiais ir atvaizdais ($\bar{\nu}\tau\tau\pi\omicron\varsigma \mu\bar{\nu} \bar{\nu}\epsilon\iota\kappa\omega\nu$). Žmogus yra nepajėgus pažinti tiesos jos tikroju pavidalu.

Kalbėjime apie vardus atskiriami tie, kurie gavo krikščionio vardą tik *pro forma*, ir tie, kurie jį įgijo iš tiesų – jie ir yra tikrieji krikščionys, gnostikai. Berno (2021, 183) teigia, jog šis pasakymas nusako esminę teksto doktriną: tie žmonės, kurie sugebės perprasti pavidalus, kuriais pasaulyje pasirodo Tiesa, pateks į vestuvių menę ir vėl atras Kristų.

67.27-31. Viešpats viską padarė slėpinyje, krikšte ir patepime, ir eucharistijoje, ir atpirkime, ir vestuvių menėje.

Ši trumpa ištrauka tyrinėjama daugelio mokslininkų (plg. De Conick 2001, 229–231; Denzey-Lewis 2009, 548–550; Uro 2008, 463–466; Lundhaug 2014, 325; Berno 2021, 108-113; Ashwin-Siejkowski 2022, 189), kurie mėgina išsiaiškinti valentininių ritualų hierarchinį modelį. Segelberg, aptardamas

67.27-31 *Evangelijos pagal Pilypą* ištrauką, išvardijančią valentininius ritualus, teigė, kad egzistavo 5 valentininiai „sakramentai“ (1960, 189–200), tai vėliau buvo kartojama ir vėlesnėje mokslinėje literatūroje. De Conick (2001) interpretuodama *Ev. Pilyp.* 69.14-31 teigia, kad valentininkai turėjo 3 liturginius ritualus: krikštą, patepimą ir eucharistiją, kuriuos dubliavo atpirkimas ir vestuvių menė (šie nebuvo ritualiniai veiksmai). Žmogiškoji santuoka buvo suprantama kaip dangiškosios vestuvių menės atitikmuo žemėje, o atpirkimą reikėjo interpretuoti kaip galią, kurią turi visi valentininiai ritualai, lyginant su jų ortodoksiais atitikmenimis (2001, 259). Idėjai apie 3 liturginių ritualų egzistavimą valentinizme pritaria ir Rewolinski, teigdamas, jog vestuvių menė pažymi visą iniciacijos ritualą (Rewolinski 1978). Lundhaug taip pat pritaria 3 ritualinių veiksmų schemai (2014, 326).

67.31–68.17. [...] jis pasakė: „Aš atėjau padaryti [to, kas yra žemai] taip, kaip [tai, kas aukštai], ir to, kas išorėje taip kaip tai, [kas viduje; ir suvienyti tai vietoje [...] per pavidalus [...]]. Tie, kurie sako: [„yra dangiškasis žmogus] ir tas, esantis virš jo“, klysta. Mat tą, kuris yra atskleistas, vadina „tuo, kuris yra žemiau“; tas, kuriam priklauso paslėptasis, yra tas, esantis virš jo. Dėl to būtų geriau kalbėti apie „vidų ir išorę ir tai, kas yra išorės išorė“. Dėl to Viešpats pavadino pražūtį išorine tamsa – jos išorėje nieko nėra.

Jis pasakė: „mano tėvas, kuris yra paslapyje.“ Jis pasakė: „eik į savo kambarį, užverk duris už savęs ir melskis tėvui, kuris yra paslapyje, tam, kuris yra visų viduje.“ Tačiau tas, kuris yra jų visų viduje, yra Pil-

natvė. Už jos nėra nieko kito viduje. Tai yra tas, apie kurį sakoma: „Tas, kuris yra virš jų.“

Pasakymo pradžia neišlikusi, tačiau galime numanyti, jog kalba Išganytojas. Kai kurie sakiniai skamba panašiai kaip kanoniniai Kristaus pasakymai (plg. *Mt* 22, 13; 6, 6), tačiau toliau įterpiamos gnostinės idėjos. Dangiškasis žmogus (ἄνθρωπος) yra vienas iš gnostinio mito veikėjų, viena iš Pilnatvėje gyvenančių emanacijų. Kai kuriose gnostinio mito versijose (pvz. Jono apokrifė) Demiurgas kartu su archontais sukuria žmogų, nusižiūrėjęs jo pavidalą nuo dangiškojo žmogaus. Šios ištraukos tekste daug lakūnų, o ir teksto atkūrimas nėra labai aiškus (pvz. Berno 2021, 185) atkuria ženkliai mažiau teksto), todėl sunku pateikti galutinę interpretaciją.

68.17-22. Prieš Kristų kai kurie išėjo iš ten, kur nebegalėjo sugrįžti, ir jie nuėjo ten, iš kur daugiau nebegalėjo išeiti. Tačiau tada atėjo Kristus. Tuos, kurie įėjo, jis išnešė išorėn, ir tuos, kurie išėjo, jis atnešė vidun.

Galima manyti, jog kalbama apie dvi skirtingas žmonių grupes – dvasinius žmones ir kitus (sielinius, Didžiosios Bažnyčios pasekėjus). Kristaus atėjimas atkuria tikrąją pasaulio tvarką, pagal kurią dvasiniai žmonės grįžta į Pleromą. Berno (2021, 186) siūlo ir dar vieną variantą – galbūt kalbama tik apie dvasinius žmones, tačiau laiko perspektyvoje, t.y. aprašomas dieviškosios sėklos nuopuolis ir sugrįžimas į Pilnatvę.

68.22-26. Kai Ieva buvo Adome, mirties nebuvo. Kai ji buvo nuo jo atskirta, atsirado mirtis. Jei jis įeis vėl ir prisiims mirtį sau, mirties nebebus.

Pirmu sakiniu aprašoma tobula žmogaus būtis. Demiurgas atskyrė Ievą nuo Adomo, taip sugriaudamas šią padėtį (šiuo atveju, dėl mirties atsiradimo kalta ne Ieva kaip *Pradžios knygos* istorijoje). Gnostiko valentinininko siekis yra sugrįžti į tokią nedalomą būtį, susijungiant su savo angeliškąja dalimi. Toks žmogus išliks nepalietas mirties. Šiek tiek neaiškesnis trečiasis sakiny, nes, rodos, tai Ieva turėtų sugrįžti į Adomą, tačiau čia turbūt kalbama apie Adomo, o gal bet kokio pneumatiko sugrįžimą į Pleromą. Nėra itin aišku, ką reiškia „priiimti mirtį sau“. Tekste pavartotas tik įvardis „jį“ (koptų kalboje mirtis yra vyriškosios giminės). Būtų aiškiau, jei Adomas turėtų priiimti „ją“, t.y. Ievą ir vėl tapti vientisu žmogumi.

68.26-29. Mano Dieve, mano Dieve, Viešpatie, kodėl mane apleidai? Tai ant kryžiaus jis šiuos žodžius ištarė, kadangi paliko tą vietą.

68.29-31. [...] kuris gimė per tą, kuris [...] iš Dievo.

68.31-37. [Viešpats prisikėlė] iš mirusių [...] tapo, bet [...] dabar [...] tobulas. [...] kūnas, tačiau šis [...] yra tikrasis kūnas [...] nėra tikrasis, bet [...] tikrojo atvaizdas.

Kalbama apie valentinininkų doktriną, teigiančią, jog Jėzus neturėjo materialaus kūno (viename pasakyme, priskiriamame Valentinui, teigiama, jog Jėzus nesituštino). Tačiau Valentino ir „valentinininkų“ požiūriai ne visada sutampa. „Mūsų kūnas“ tėra laikinasis apvalkalas, atvaizdas, o tikrasis pavidalas bus įgytas Pleromoje po mirties. Kai kurie autoriai (Schenke 1997, 46) mėgina atkurti trūkstamą tekstą ir tada ištrauką galima išversti taip: Viešpats prisikėlė iš mirusių, jis tapo toks, koks buvo, tačiau dabar jo

kūnas yra tobulas. Jis turi kūną, tačiau šis kūnas yra tikrasis kūnas. Mūsų kūnas nėra tikrasis kūnas, bet tikrojo kūno atvaizdas.

69.1-4. Vestuvių menė yra ne žvėrimis, nei vergams, nei su-terštoms moterims, bet laisviems vyrams ir mergelėms.

Grant (1961, 138) teigia, jog žvėrys simbolizuoja materialias sielas turinčius žmones, vergai – negnostikus. Tokie asmenys negali patekti į vestuvių menę. *Pilypo evangelijoje* keletoje vietų kalbama apie žvėris. Vienoje (71.22–72.4.) net paminima, kad Adomas, suvalgęs vaisių nuo medžio rojuje, susilaukė žvėrių – žmonių, kurie negali pasiekti Pleromos.

69.4-14. Per Šventąją Dvasią užgimstame, tačiau per Kristų vėl užgimstame abiejuose. Esame patepti per Dvasią. Kai užgimėme, buvome suvienyti. Nė vienas žmogus negali savęs regėti nei vandenyje, nei veidrodyje be šviesos. Nei vėlgi tu gali regėti šviesoje be vandens ar veidrodžio. Dėl to dera krikštyti abiejuose – šviesoje ir vandenyje. Mat šviesa yra patepimas.

Pirmąjį gimimą reikėtų suprasti kaip gimimą materialiam pasaulyje, o per Kristų gnostikai užgimsta antrąkart – toks žmogus yra „suvienytas“, nes jam atskleidžiama jo tikroji prigimtis. Ber-
no (2021, 191) teigia, jog pirmasis gimimas įvyko, kai Išmintis įkvėpė dieviškąją kibirkštį Adomui, o antrasis – Kristui atpirkus tikinčiuosius. Šie gimimai lyginami su krikštu ir patepimu, taip pabrėžiant tęstinumą tarp *Pradžios knygoje* aprašyto sukūrimo ir Kristaus suteikto atpirkimo.

Vien krikšto (vandens) neužtenka, kad žmogus būtų išganytas, tam būtinas ir patepimas – jį simbolizuoja šviesa ir veidrodis.

Wilson mano, jog valentinininkai siekia parodyti krikštą vandeniui esant nepakankamą, kad taptum tikru krikščionimi (1962, 138). Veidrodis leidžia pamatyti savo atspindį, tikrąjį save. Galime pastebėti ir aliuziją į Naujojo Testamento tekstus, pvz.: Pauliaus *1 laiško korintiečiams* eilutes: „Dabar mes regime lyg veidrodyje, mįslingu pavidalu, o tuomet regėsime akis į akį. Dabar pažįstu iš dalies, o tuomet pažinsiu, kaip pats esu pažintas“ (13, 12). Taip pat *Jn 3, 5*: Jėzus atsakė: „Iš tiesų, iš tiesų sakau tau: kas negims iš vandens ir Dvasios, neįeis į Dievo karalystę.“

69.14–70.4. Jeruzalėje buvo trys aukojimo pastatai. Vienas, kuris buvo atviras vakarams, vadintas šventuoju. Kitas, kuris buvo atviras pietums, vadintas šventojo šventuoju. Trečiasis, kuris buvo atviras rytams, vadintas šventųjų šventuoju, kur gali įžengti vien tik aukštasis kunigas. Krikštas yra šventasis pastatas. Atpirkimas yra šventojo šventasis. Šventųjų šventasis yra vestuvių menė. Krikšte yra prisikėlimas atpirkime. Atpirkimas {įvyksta} vestuvių menėje. Tačiau vestuvių menė yra tame, kas yra aukščiau už [...] Tu nerasi nieko [panašaus į tai]. Tie, kurie yra įpratę, yra tie, kurie meldžiasi [...] Jeruzalėje [...] Jeruzalė [...] Jeruzalę regėję [...] tie, vadinami šventųjų šventuoju [...] uždanga buvo perplėšta [...] vestuvių menė išskyrus atvaizdą [...] aukštybėse. [Dėl to] jo uždanga buvo perplėšta nuo viršaus iki apačios. Mat derėjo kai kuriems iš apačios kilti aukštyn.

Wilson (1962, 139–140) komentuoja, jog Jeruzalės šventyklos aprašymuose įprastai minimi 2 kambariai, o ne 3, tačiau galbūt

prieangis skaičiuojamas kaip atskira patalpa. Vakarai, pietūs ir rytai pasitelkiami kaip literatūrinis pagražinimas. *Laiške hebrajams* 1, 1-5 aprašoma sugriautos žydų šventyklos sąranga – šventųjų šventoji yra jos slapčiausia ir svarbiausia dalis. Uždanga skyrė ją nuo likusios šventyklos dalies. *Mato evangelijoje* (27, 51) uždanga perplyšta Jėzui mirus – tai simbolizuoja senosios sandoros su žydais pabaigą. Krikščionims valentininkams šis momentas taip pat pažymi naująją sandorą.

70.5-9. Tų, kurie apsivelka tobula šviesa, galios nepajėgia regėti ir negali jų supančioti. Žmogus apsivilks šia šviesa sąjungos paslapyje.

Valentininių paslapčių žinojimas apsaugo nuo piktuųjų galių, trukdančių po mirties pakilti į aukštesniąsias sferas. Sąjungos paslaptis čia tikriausiai nurodo vestuvių menę.

70.9-22. Jei moteris nebūtų atsiskyrusi nuo vyro, ji nemirtų su vyru. Jo atsiskyrimas tapo mirties pradžia. Dėl to Kristus atėjo – idant ištaisytų atsiskyrimą, buvusį nuo pradžios, vėl suvienytų abu ir suteiktų gyvenimą tiems, kurie mirė atsiskyrimo, ir suvienytų juos (*sic*). Tačiau žmona su savo vyru susivienija vestuvių menėje. O tie, kurie buvo suvienyti vestuvių menėje, daugiau nebus atskirti. Dėl to Ieva atsiskyrė nuo Adomo – kadangi ne vestuvių menėje susivienijo su juo.

Šiame pasakyme vėl sutinkama idėja, kad valentininkas yra ne vientisas žmogus, jo buvimas žemėje tik dalinis. Ievos sukūrimo istorija, aprašoma *Pradžios knygoje*, suprantama gnostiškai:

žmogus Adomas buvo vientisas, o perskirtas jis prarado tobulybę. Kristus, atverdamas gnostinius slėpinius, suteikia galimybę grįžti į pirmąją būseną per vestuvių menės sakramentą, kur susisiejama su savo antrąja puse – angelu. Keliuose *Tomo evangelijos* pasakymuose taip pat pateikiamos panašios idėjos. Mintį apie vyro ir moters atskyrimą kaip dieviškos tobulybės sugriovimą galime rasti jau Platono *Puotoje* (190a).

70.22-33. Adomo siela atsirado iš kvėpsmo. Jos (sielos) dalininkas yra dvasia. Tai, kas jam duota, yra jo motina. Jo siela buvo iš jo paimta ir jos vietoje [duota] dvasia. Kai jis buvo susivienijęs (su dvasia), [kalbėjo] už galias viršesnius žodžius. Jos pavydėjo jam [...] dvasinė dalininkė [...] paslėpta [...] galimybė [...] jiems patiems [...] vestuvių menė, idant [...]

Toliau interpretuojamas *Pradžios knygoje* aprašytas žmogaus sukūrimas. Adomo motina šioje ištraukoje yra Išmintis, nes būtent ji įkvepia jam gyvybę. Dvasinė dalininkė yra Ieva – galios atskyrė žmones, suteikdami Adomui ir Ievai nepilnavertę, trūkstamą būtį.

70.33–71.3. Jėzus pasirodė [...] Jordane Dangaus [Karalystės Pilnatvę]. Jis, tas, [kuris gimė] prieš viską, užgimė vėl. Jis, tas, kuris jau buvo pateptas, pateptas vėl. Jis, tas, kuris buvo atpirktas, vėl atpirko (kitus).

Krikšto, sakramentinis kontekstas. Moraldi teigia (1984, 203), jog čia kalbama apie 5 Kristaus pasirodymo stadijas: išėjimą iš Pleromos, įsikūnijimą, krikštą, patepimą, atpirkimą. Tik sužinojęs apie savo dangišką kilmę, Jėzus gali apšviesti iš kitus, tapti „išganytu išganytoju“.

71.3-15. Iš tiesų paslaptis turi būti išsakyta! Visa ko Tėvas susijungė su mergele, kuri nusileido, ir šviesa švietė jam. Tą dieną jis apreiškė didžiąją vestuvių menę: dėl to jo (Kristaus) kūnas atsirado tą dieną. Jis išėjo iš vestuvių menės kaip tas, kuris atsirado iš jaunikio ir nuotakos. Taip Jėzus joje įsteigė viską per šiuos dalykus. Ir dera kiekvienam iš mokinių įžengti į jo Atilsį.

Kosmologinė Tėvo ir moteriškosios jo emanacijos Tylos (στυλή) sąjunga sukuria Pilnatvę. Šviesos paminėjimas daro užuominą į *Jono evangelijos* prologą. Kristaus atsiradimas įsteigia ir vestuvių menę, kurioje dvasiniai žmonės gali būti atpirkti.

71.15-22. Adomas atsirado iš dviejų mergelių – iš Dvasios ir iš nekaltos žemės. Dėl to Kristus gimė iš mergelės – tam, kad jis ištaisytų suklupimą, nutikusį pradžioje.

Pirmoje eilutėje interpretuojama *Pradžios knyga 2, 7*: „tuomet VIEŠPATS Dievas padarė žmogų iš žemės dulkių ir įkvėpė jam į šnerves gyvybės alsavimą“. Žmogaus sukūrimas įvairiai interpretuojamas daugelyje gnostinių veikalų – taip pat ir šiame tekste susiejamas su Kristaus gimimu bei žmogaus gimtosios nuodėmės atpirkimu. Adomo-Kristaus tipologija priartina *Evangeliją pagal Pilypą* prie ortodoksinių tekstų.

71.22–72.4. Yra du medžiai, augantys rojuje. Vienas veda žvėris, kitas veda žmones. Adomas valgė nuo medžio, vedančio žvėris – ir tapo žvėrimi, ir gimdė žvėris. Dėl to Adomo vaikai garbina žvėris. Medis [...] vaisius yra [...] padidino [...] valgė [...] vaisius [...] veda žmones

[...] žmogus. Dievas sukūrė žmogų [...] [žmonės] sukuria dievą. Taip viskas yra pasaulyje – žmonės sukuria dievus ir garbina jų kūrinčius. Tai dievams pritiktų garbinti žmones!

Jau *Pradžios knygoje* sakoma, kad rojuje būta ne vieno medžio (pvz., *Pr 2, 16-17*). *Evangelijoje pagal Tomą* kalbama net apie 5 rojaus medžius (19 pasakymas). Schenke (1997, 424) teigia, jog šiame tekste pažinimo medis nėra susijęs su seksualumo supratimu. Jei paragavęs uždraustojo vaisiaus, žmogus tapo žvėrimi, kyla klausimas, ar Dievas nėra žvėris. Pagal tradicinį suvokimą Pažinimo medžio vaisius priartino žmones prie Dievo, t. y. padarė juos panašesnius į jį. Schenke mano, jog Adomas ir jo vaikai „tapo žvėrimis“ tik savo nuodėmėje, o ne iš esmės. Tačiau galima ir kitokia interpretacija – jei rojaus autorių laikysime Demiurgu, kurio išvaizda dažnai lyginama su žvėries, tada įmanoma, jog Adomas pasidarė panašus į šį netikrą dievą ir nuto- lo nuo savo dieviškosios prigimties. Paskutinius sakinius apie žmogaus ir dievo garbinimą reikėtų suprasti netiesiogiai, galbūt net ironiškai – čia kaip tik nepritariama idololatrijai. Taip pat galima įtarti, jog kalbama apie Demiurgą, kurį žmonės neteisina- gai garbina – tai jis turėtų garbinti žmogų, kuriame yra tikrojo Dievo dalelė.

Kai kurie autoriai (Schenke 1997, 52) atkuria lakūnas tekste. Tada galima ištrauką išversti taip: „[...] Medis, [kurio] vaisių jis valgė, yra [pažinimo medis]. Dėl to nuodėmės padidėja. [Jei jis būtų valgęs vaisiaus nuo kito medžio, vaisiaus nuo gyvenimo medžio, kuris veda žmones, tada dievai garbintų žmones] [...]“.

72.4-16. Iš tiesų žmogaus darbai kyla iš jo galios: dėl to mes juos vadiname galiomis. Tai yra jo darbai. Jo vaikai

atsiranda rimtyje. Dėl to jo galia gyvena jo darbuose, o jo vaikuose regėti atilsis. Suprasi, kad tai persmelkia atvaizdą. Ir štai čia yra žmogus, (sukurtas) pagal atvaizdą, atliekantis darbus savo jėga ir rimtyje gimdantis vaikus.

Šiame pasakyme kalbama apie skirtumą tarp kūrinijos ir daiktų arba idėjos ir kopijos. Wilson rašo (1962, 151), jog Kristaus darbai evangelijose taip pat vadinami αὐτόματαις (galiomis). Jėzaus ir žmogaus vaizdiniai čia persipina – žmogus savo žemiškuose darbuose ir kūrinuose yra Išganytojo kaip Žmogaus Sūnaus atvaizdas (εἰκών), jis yra *atvaizdiškas* (εἰκονικός) (plg. Schenke 1997, 429). Taigi atrodo, jog pradžioje kalbama apie Kristų, tačiau paminėjus atvaizdą, galima suvokti, jog kalbama apie žmogų, Kristaus atvaizdą, perėmusį kai kurias Kristaus savybes. Valentininkų sistemoje toks žmogus neabejotinai yra dvasinis žmogus (pneumatikas). Wilson (1962, 151), remdamasis Ireniejaus liudijimu (*Adv. haer.* I, 5, 5), teigia, jog „atvaizdas“ čia pažymi psichikus, o „žmogus pagal atvaizdą“ – hilikus, tačiau nesutiktume su tokia interpretacija. Greičiau atvaizdas, būtent Kristaus atvaizdas, yra pneumatikas. Valentinininkai hilikus laikė žemiausia „kasta“ žmogiškosios būties hierarchijoje, tad ne visai derėtų teigti, esą jie vaikus gimdo rimtyje (ἀνάπαυσις). Šis žodis yra svarbus tiek valentininkų, tiek kitų gnostikų doktrinoje – dažniausiai tai vieta, kurioje ilsėjosi Tėvas prieš visa ko atsiradimą, arba vieta, į kurią turi grįžti gnostikas po mirties.

72.16-28. Šiame pasaulyje vergai yra pavaldūs laisviesiems. Dangaus karalystėje laisvieji patarnaus vergams. Vestuvių menės vaikai patarnaus santuokos vaikams. Vestuvių menės vaikai turi tik vieną vardą – atilsis. Kai jie yra vienas su kitu, jiems nebereikia prisiimti pavida-

lo, mat jie turi požiūrį, [...] patyrimas, jų yra daugybė [...] daiktuose [...] šlovės.

Šiame pasakyme yra daug lakūnų, tad teksto atkūrimas gana spekuliatyvus. Dangaus karalystė reikalauja naujos tvarkos, vaidmenų pasikeitimo. Vestuvių menės vaikai ir laisvieji – tai gnostikai, o santuokos vaikai – tai paprasti tikintieji.

72.28–73.1. Tie [... nužengia] į vandenį. [...] jį atpirks [...] tie kurie turi [...] jo vardu. Mat jis pasakė: „Taip mes išpildysime kiekvieną teisybę.“

Šioje teksto vietoje labai daug lakūnų, tačiau gana aišku, jog tekstas susijęs su krikštu (plg. *Mt* 3, 15).

73.1-8. Tie, kurie sako, kad jie pirma mirs ir tada prisikels, klysta. Jei pirmiausia jie neįgis prisikėlimo, kol gyvena, mirę jie nieko negaus. Taigi taip pat jie kalbėdami apie krikštą sako: „Krikštas yra didis dalykas, mat jei žmonės jį įgis, jie gyvens.“

Wilson (1962, 153) rašo, jog šiame pasakyme, ko gero, galima išvelgti ortodoksijos ir krikšto kaip svarbiausio ortodoksinio sakramento kritiką. Trečio sakinio „jie“ turbūt taip pat pažymi ortodoksijos šalininkus, teigiančius, kad krikštas yra didis. Tačiau valentinininkų požiūriu, tai tik vienas iš sakramentų – svarbiausiuoju jie laikė vestuvių menės sakramentą. Šis pasakymas siejasi su 56.15-26 pasakymu, kur kritikuojami manantys, jog Kristus pirmiausia mirė, o paskui prisikėlė – iš tiesų jis pirma mirė, tada prisikėlė. Prisikėlimas čia simbolizuoja tapimą tikru gnostiku. Taigi tapti gnostiku yra svarbiau nei pasikrikštyti. Tik tada po mirties įmanomas tikrasis gyvenimas.

73.8-19. Apaštalas Pilypas pasakė: „Juozapas dailidė pasodino sodą, kadangi jam reikėjo medžio savo amatui. Jis buvo tas, kuris padirbo kryžių iš savo pasodintų medžių. Ir jo sėkla kabėjo ant to, ką jis pasodino. Jo sėkla buvo Jėzus ir sodinys buvo kryžius. Tačiau gyvybės medis yra sodo viduryje. Ir iš alyvos (medžio) patepimo tepalas yra daromas, o per jį {ateina} prisikėlimas.

Tai yra vienintelis pasakymas visame evangelijos tekste, kur minimas apaštalas Pilypas, taip pat vienintelis, kur minimas bent vienas iš apaštalu. Schenke (1997, 437) rašo, jog šios istorijos apie Juozapą šaltinis nėra žinomas. Schenke cituoja Isenberg (1968, 238), teigiantį, kad „gyvybės medį“ rojuje reikėtų suvokti kaip tam tikrą kryžių. Taigi Jėzus yra šio kryžiaus „vaisius“, suteikiantis gyvybę. Berno (2021, 204) mano, jog tekstas siūlo paralelę tarp Juozapo, žemiškojo Kristaus tėvo, ir Demiurgo, fizinio Išganytojo kūno kūrėjo, sukūrusio ir medį, tapusį kryžiumi, Jėzaus pasmerkimo instrumentu. Thomassen (2008, 91) taip pat išvelgia ryšį tarp Demiurgo ir dailidės (τεταμορε) Juozapo, kadangi medis pažymi materiją (kopt. ωε = gr. ύλη), kurią sukūrė Demiurgas. Ši pasakymą autorius sieja su 55.23–36, kur sakoma Jėzų turėjus du tėvus. Pirmasis tokiu atveju yra Dievas, o antrasis Demiurgas – materialiojo Jėzaus kūno kūrėjas.

73.20-27. Šis pasaulis yra lavonų valgytojas. Visi jame suvalgytieji miršta iš naujo. Tiesa yra gyvenimo valgytoja. Dėl to nė vienas, kuris maitinsis tiesa, nemirs. Iš tos vietos Jėzus grįžo ir atnešė maisto. Tiems, kurie to troško, jis davė [gyvenimą] tam, kad jie nemirtų.

Šio pasaulio daiktai ir maistas veda į sugedimą, o tikrasis maistas yra tiesa, kurią atnešė Jėzus. Ši pasakymą galima palyginti

su 62.36–63.5, kur rašoma, kad Dievas yra žmonių valgytojas. Šiame pasakyme Dievas yra Demiurgas, taip pat nešantis sugedimą ir pražūtį. Paskutinį pasakymo sakinį, kitaip atkūrus trūkstamą žodį, galima išversti ir taip: ... jis davė [valgyti], kad jie nemirtų.

73.27–74.12. Dievas [pasodino] sodą. Žmogus [apsigyveno] sode. Ten yra [...] ir [...] Dievo [...]. Dalykus, kurie yra jame [aš valgysiu taip, kaip] aš noriu. Šis [sodas yra vieta], kurioje man pasakys: „[Adomai,] valgyk šitai ar nevalgyk [to taip, kaip tu] nori“. Vieta, kur aš valgysiu viską, yra ten, kur yra Pažinimo medis. Tas medis nužudė Adomą, tačiau čia esantis Pažinimo medis padarė žmogų gyvą. Įstatymas yra medis. Jis turi galią suteikti gėrio ir blogio pažinimą. Jis nei atitraukė žmogų nuo blogio, nei paskyrė gėriui, bet sukūrė mirtį tiems, kurie nuo jo valgė. Mat kai jis (Demiurgas) pasakė: „Valgyk tai, tačiau nevalgyk ano“, tai tapo mirties pradžia.

Dievas šiame pasakyme yra Demiurgas. Berno (2021, 206) rašo, jog visoje šioje ištraukoje neabejotinai atsispindi Pauliaus pasaulėžiūra, kadangi teigiama įstatymą negalint išgelbėti žmonių nuo nuodėmės. Tačiau šioje ištraukoje pasitelkiama argumentacija gerokai skiriasi nuo kitų vietų, kur kalbama apie rojaus medžius – ten pažinimo ir gėrio bei blogio medžiai supriešinami (kaip Adomo pavergimo įrankiai) su gyvybės medžiu (Kristaus dovana). Čia Adomą nužudęs medis yra įstatymo medis, t. y. gėrio ir blogio pažinimo medis, o pažinimo medis yra teikiantis gyvybę. Galima įžvelgti ir aliuziją į kryžių kaip į pažinimo medį, kurio vaisius yra Kristus (plg. 73.8-19).

74.12-25. Patepimas yra viršesnis už krikštą, mat nuo žodžio „patepimas“ (χρῖσμα) mes esame vadinami krikščionimis, o ne nuo „krikšto“ (βάπτισμα). Ir nuo „patepimo“ (χρῖσμα) Kristus taip vadinamas. Mat Tėvas patepė sūnų, sūnus patepė apaštalus, apaštalai patepė mus. Tas, kuris yra pateptas, turi viską. Jis turi prisikėlimą, šviesą, kryžių, Šventąją Dvasią. Tėvas jam tai suteikė vestuvių menėje, o jis priėmė. Tėvas yra Sūnuje ir Sūnus Tėve. Tai yra Dangaus Karalystė.

Kuriama alternatyvi tikrosios doktrinos paveldėjimo tradicija – apaštalai patepė gnostikus, tad jie yra tikrosios krikščioniškos žinios saugotojai. Vertime į lietuvių kalbą prarandamas žodžių žaismas, kadangi lietuviškai žodis „krikščionis“ yra žodžio „krikštas“ vedinys.

74.25–75.2. Gražiai yra pasakęs Viešpats: „Kai kurie įžengė į Dangaus Karalystę besijuokdami ir išėjo [besijuokdami...] nes [...] krikščionis [...] ir kai tik [... nusileido] į vandenį jis atėjo [...] viskas [...] yra žaidimas, bet [...] neapkenčia] šito [...] Dangaus Karalystė [...] jei jis neapkenčia [...] ir niekina tai kaip žaidimą [...jis išeis] besijuokdamas. Taip yra ir su duona, ir su puodeliu aliejaus, net jei ir egzistuoja kažkas didingesnio už juos.

Schenke (1997, 449) teigia, jog nuo šios evangelijos vietos prasideda menkai tarpusavyje susietų pasakymų klodas. Pirmasis impulsas, ko gero, būtų šį padriką pasakymą sieti su graikiška mintimi ir žaidimo bei juoko kontekstais joje, tačiau taip galvoti klaidinga (pvz.: „Amžinastis yra vaikas vaikaujantis, kauliukus

metantis: vaiko yra karalystė“; Herakleitas, DK B 52, vertė Mantas Adomėnas). Juoko motyvas dažnas apokrifiniuose tekstuose. Šiame pasakyme gnostikas pneumatikas juokiasi iš pasaulio, suvokdamas jo tikrąją esmę. Tai įgalina krikštas: išniręs iš vandens gnostikas juoksis iš pasaulio. Paskutinis sakinyss nebūtinai turėtų būti prijungtas prie visos perikopės ir interpretuojamas pagal prieš taiėjusius. Tačiau jei šį sakinį laikysime dalimi pasakymo, galime suvokti, jog liturgijai ir ritualams naudojami daiktai (duona, aliejus) taip pat verti pajuokos. Valentinizmo kontekste tai nebūtų labai neįprasta, bet ir ne itin dažna.

75.2-14. Pasaulis yra iš nusižengimo. Mat tas, kuris jį sukūrė, norėjo jį sukurti nesunaikinamą ir nemirtingą. Jis nupuolė ir jam nepasisekė tai, ko tikėjosi. Gi pasaulis nėra nesunaikinamas ir tas, kuris sukūrė pasaulį, nėra nesunaikinamas. Išties daiktai nėra nesunaikinami, o Sūnūs – yra. Ir joks dalykas nepajėgs įgyti nesunaikinamybės netapdamas sūnumi. O tas negebantis priimti, ar nebus dar labiau negebantis duoti?

Kalbama apie Demiurgą, sukūrusį defektyvų pasaulį. Jo nuopuolis – tai Išminties Achamoth nuopuolis. Sūnus šioje ištraukoje referuoja į vestuvių menės sūnus, t. y. valentinininkus, kurie vestuvių menės ritualo metu įgyja nemirtingumą.

75.14-25. Maldos taurėje yra vynas ir yra vanduo, kadangi ji egzistuoja kaip kraujo atvaizdas, už kurį yra suteikiama padėka. Ir ji kupina Šventosios Dvasios ir priklauso visiškai Tobulam Žmogui. Kai gersime iš jos, priimsime Tobuląjį Žmogų. Gyvenimo vanduo yra kūnas.

Mums reikia apsilvilti gyvąjį žmogų. Dėl to, lipdamas į vandenį, jis (žmogus) nusirengia tam, jog apsilviltų aną (gyvąjį žmogų).

Iš pradžių kalbama apie eucharistiją ir jos reikšmę gnostikui. Vėliau užsimenama apie krikštą, kurio metu įgyjamas naujas kūnas. Plg. 1 Jn 5, 6-8: „Tasai yra, kuris atėjo per vandenį ir kraują: Jėzus Kristus; ne vien per vandenį, bet per vandenį ir kraują. Ir Dvasia tai paliudija, nes Dvasia yra tiesa. Mat yra trys liudytojai: Dvasia, vanduo ir kraujas, ir šie trys sutaria“ ir 1 Kor 11, 26: „Taigi, kada tik valgote šitą duoną ir geriate iš šitos taurės, jūs skelbiate Viešpaties mirtį, kol jis ateis“. Tačiau šioje *Pilypo evangelijos* ištraukoje, priešingai nei 1 laiške korintiečiams, gėrimas iš taurės ne nurodo į Kristaus mirtį, o yra būdas įgyti Tobuląjį Žmogų (Wilson 1962, 161).

Apsilvilkimas Kristumi, be abejonės, nurodo į krikšto kontekstus ir apaštalą Paulių. Berno (2021, 212) rašo, jog ištraukoje apsilvilkimas Kristumi sujungia naują krikšto metu įgytą tapatybę su apsilvilkimu dvasiniu Kristaus kūnu, tapusiu esminiu išrinktojo rūbu, jo paties kūnu. Šią idėją autorius pagrindžia, cituodamas Jn 1, 14: „Tas Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų; mes regėjome jo šlovę – šlovę Tėvo viengimio Sūnaus, pilno malonės ir tiesos“. Tai siejama su paties Žodžio įsikūnijumu, o gnosticizmo pažadu tampa naujas dvasinis kūnas jau šiame gyvenime. Taigi, galima sakyti, jog valentininis požiūris į krikštą skiriasi nuo ortodoksinio tuo, kad dvasinis kūnas įgyjamas jau dabartyje, pasikrikštijus.

75.25–76.6. Žirgas gimdo žirgą, žmogus gimdo žmogų, Dievas gimdo Dievą. Taip yra ir su sužadėtiniu bei sužadėtine – jie atsirado iš [vestuvių menės].

Joks žydas [...] iš [...] atsirado. Ir [...] iš žydų [...] Krikščionys [...] jie [yra palaiminti] ir yra vadinami išrinktąja paderme [...] ir tikras žmogus, ir Žmogaus Sūnus, ir Žmogaus Sūnaus sėkla. Ši tikroji padermė yra garsi pasaulyje. Jie yra vieta, kur vestuvių menės sūnūs gyvena.

Autorius grįžta prie temos, jog panašūs dalykai turi būti susiję. Kai kurie autoriai lakūnas atkuria taip: „There was no Jew [who came] from the Greeks [as long as the law] existed and [we too had our] [origin] from the Jews [before we became] Christians“ (Wilson 1962, 162). Kol egzistavo įstatymas, t. y. kol nebuvo sudaryta naujoji sandora ir apsireiškęs Jėzus, tol įstatymo galia buvo visa apimanti. Tačiau vėliau iš žydų kilo krikščionys. Tvirtinimas, jog iš graikų nėra kilę žydai, kiek sudėtingiau paaiškinamas, mat atrodo akivaizdus – galbūt jį reikėtų sieti su *Pauliaus laišku galatams* (2, 15-16: „Nors mes gimimo žydai ir ne pagonių kilmės nusidėjėliai, tačiau žinome, jog žmogus nuteisinamas ne įstatymo darbais, bet tik tikėjimu į Jėzų Kristų. Taigi mes įtikėjome Kristų Jėzų, kad būtume nuteisinti Kristaus tikėjimu, o ne įstatymo darbais; nes įstatymo darbais *nebus nuteisintas nė vienas žmogus*“).

76.6-17. Šiame pasaulyje sąjunga yra tarp vyro ir moters, tarp galios vietos ir silpnumo. Eone sąjungos pavidalas yra kitoks, tačiau mes vadiname jas (sąjungas) tokiais pat vardais. Tačiau yra kiti (vardai), viršesni už kiekvieną vardą, kuris yra įvardytas, ir viršesni negu tai, kas galinga. Ten, kur egzistuoja prievarta, egzistuoja ir tie, kurie yra stipresni už jėgą. Tai nėra viena

ir kita – abu dalykai yra vienas ir tas pats dalykas. Tai yra tai, kas nepajėgs virš kūniškos širdies pakilti.

Eonu šioje ištraukoje vadinama Pilnatvė ar vestuvių menė, kurioje sąjunga yra tarp angelo (vyro) ir žmogaus (moters). Žemiškasis šios sąjungos atitikmuo yra vyro ir moters santuoka. Vėl grįžta tema apie vardus (pvz., 67.9-27). Berno (2021, 214–215) aiškina, jog vardai, suteikti šio pasaulio daiktams, tėra tik tikrųjų, aukščiau esančių daiktų pamėklės, tačiau kažkokiu būdu šie žemiškieji vardai atitinka dangiškuosius (tikruosius, neiluzinius). Prievarta šiuo atveju, ko gero, pažymi Demiurgą, archontus, o už juos stipresnieji – gnostikus. Jie yra neatsiejamai susiję kosmologiniu ryšiu. Virš kūniškos širdies nesugebės pakilti materialūs žmogus, t. y. ne gnostikas.

76.17-22. Ar nėra reikalinga, kad tie, kurie turi viską, save visiškai pažintų? Kai kurie iš tiesų, nepažindami savęs, nesidžiaugs tuo, ką turį. Tačiau save pažinę, džiaugsis savo turimu.

Šiame pasakyme apibrėžiamas pažinimo supratimas – tai yra pažinimas, esantis paties gnostiko viduje, konsubstancialus su aukščiausiuoju Dievu (Berno 2021, 215–216). Išganantis pažinimas yra kitas dalykas nei intelektinis pažinimas. Tikrojo, išganančio pažinimo, neįmanoma įgyti pačiam, jį galima priimti tik per Tiesos kūną (plg. Iren., *Adv. haer.*, 1.13.21).

76.22–77.1. Ne tik jie nepajėgs sulaikyti tobulojo žmogaus, bet ir nepajėgs jo pamatyti, mat jei pamatytų, galėtų sulaikyti. Niekas kitas negalės įgyti sau šios malonės jokių būdu, nebent apsiliktų tobuląja šviesa ir pats taptų tobuląja šviesa. Tas, kuris ja apsiliks, pateks [į

karalystę]. Tai yra tobula [šviesa. Ir yra reikalinga], kad mes [būtinai taptume [tobulais žmonėmis] prieš tai, kai paliksime [pasaulį]. Tas, kuris įgis viską [...] šios vietos galės [...] tos vietos, bet jis [keliaus į Vidurį] kaip netobulasis. Tik Jėzus žino šių žmonių baigtį.

Gnostiko nepajėgs sulaikyti blogosios galios, kadangi jis bus apsilvilkęs tobulą šviesa. Kalbama apie pomirtinę kelionę į Piltoną. Taip pat reikalinga išganymą įgyti jau šiame gyvenime. Tie, kurie nėra išrinktieji, keliaus į Vidurį (taip vadinamas materialusis pasaulis). Tiesa, šių paskutinių eilučių rekonstravimas nėra itin tikslus.

77.1-7. Šventas žmogus yra visas šventas, taip pat ir jo kūnas. Išties, jei jis paims duoną, ji taps šventa. Jei paims taurę ar kitą daiktą taip pat juos pašventins. Ir kaipgi jis nepašventins ir savo kūno?

Tas, kuris yra šventas, gali pašventinti bet kokį daiktą. Gnostiko kūnas, panašiai kaip ir Jėzaus kūnas, Pilypo evangelijoje tampa šventykla. Gnostiko kūnas pašventina liturginius daiktus (duoną, taurę), dėl to jis tampa kulto vieta (plg. Moraldi 1984, 208).

77.7-15. Jėzus, išbaigdamas krikšto vandenį, tokiu būdu ištuštino juos nuo mirties. Dėl to mes leidžiamės į vandenį, tačiau nesileidžiame į mirtį tam, kad nebūtume ištuštinti į pasaulio dvasią. Kai toji dvasia dvelkia, ateina žiema. Kai Šventoji Dvasia dvelkia, ateina vasara.

Jėzus, įsteigdamas krikšto sakramentą, suteikė galimybę ištrūkti iš Demiurgo valdžios, įgyti naują tapatybę ir pergalėti nuodėmę. Taip pat šiame pasakyme gražiai atsispindi tradicinė skir-

tis tarp mirties ir vandens (plg. *Rom* 6, 3-14), kadangi koptų kalboje šie žodžiai fonetiškai labai panašūs (vanduo – $\mu\omicron\omicron\upsilon$; mirtis – $\pi\mu\omicron\upsilon$).

77.15-25. Tas, kas turi tiesos pažinimą, yra laisvas žmogus, o laisvasis nenusideda. Mar tas, kuris nusideda, yra nuodėmės vergas. Motina yra Tiesa, o Tėvas yra pažinimas. Tie, kuriems nedera nusidėti, pasaulio yra vadinami laisvaisiais. Tiesos pažinimas tuos, kuriems nedera nusidėti, padaro viršesnius: jie tampa laisvi ir tai juos iškelia virš visų vietų.

77.25-35. Tačiau tik meilė sutvirtina! O tas, kuris buvo išlaisvintas pažinimo, yra meilės vergas tų, kurie dar nepajėgė įgyti tiesos pažinimo. Pažinimas įgalina juos tapti laisvais. Meilė nieko [nevadina] savu, kuris yra [...]. Ji niekada nesako [„šitai yra tavo“] ar „šitai yra mano“, [bet „visa tai yra tavo“].

Berno (2021, 218-219) rašo, jog šioje teksto vietoje kyla daug tekstinių ir redakcinių problemų, pirmiausia, frazėje „tėvas yra pažinimas“. Koptiškai tėvas yra $\epsilon\iota\omega\tau$, o tekste turime $\tau\omega\tau$. Šis žodis reiškia grandines, ryšį, įsipareigojimą. Jis visai tiktų turint galvoje tolesnį tekstą, kur rašoma apie vergystę. Tačiau renkames žodį „tėvas“, kadangi prieš tai kalbama apie motiną ir, ko gero, šiuo atveju žodis $\tau\omega\tau$ buvo perrašinėtojo / vertėjo *lapsus*. Pažinimas tampa ir tam tikra moraline prerogatyva, kadangi išrinktieji gnostikai vadinami „meilės vergais“. Jie privalo padėti įgyti pažinimą tiems, kurie jo dar neturi. Šitoks mąstymas perinterpretuoja Pauliaus meilės pirmenybės idėją: be pažinimo neįmanoma suteikti tikros meilės.

77.35–78.12. Dvasinė meilė yra vynas ir kvėpalai. Visi, kurie jais pasitepa, džiūgauja. Džiūgauja ir tie, stovintys jų artumoje kaip pateptieji, kurie stovi. Jei tie, patepti tepalu pasitraukia nuo jų ir išeina, tada nepateptieji, tik stovintys jų artumoje, vėl lieka savo dvoke. Samarietis sužeistajam nedavė nieko, tik vyno ir aliejaus. Tai yra ne kas kita, kaip tepalas. Ir jis pagydė žaizdas, mat „meilė uždengia nuodėmių gausybę“.

„Meilė uždengia nuodėmių gausybę“ – cit. 1 Pt 4, 8. Pneumatikai gnostikai turėtų pasilikti Didžiojoje Bažnyčioje ir padėti kitiems, sieliniams žmonėms, siekti tikrojo pažinimo (Moraldi 1984, 208).

78.12-25. Tie, kuriuos moteris pagimdo, yra panašūs į tą, kurį ji myli: jei tai jos vyras, yra panašūs į vyrą, jei jos meilužis, panašūs į meilužį. Dažnai, jei moteris miega su savo vyru tik iš reikalo, o jos širdis yra su meilužiu, su kuriuo ji neretai susieina, tas, kurį ji pagimdys, bus panašus į meilužį. Tačiau jūs, kurie esate su Dievo Sūnumi, nemylėkite pasaulio, bet mylėkite Viešpatį, kad tie, kuriuos jūs pagimdysite, būtų panašūs ne į pasaulį, bet būtų panašūs į Viešpatį.

Doktrina, jog vaikas primena tą žmogų, kurį myli motina, buvo paplitusi Antikoje. Jau Empedoklis manė, kad embrioną suformuoja motinos vaizduotė (V a. pr. Kr.). Heliodoras „Aitiopikoje“ rašo, jog vienos poros dukters išvaizdą paveikė tai, jog motina sueities metu žiūrėjusi į ant sienos kabėjusį Persėjo ir Andromedos paveikslą (4.8). Plačiau apie tai rašo April DeConick (2003, 330–334).

78.25–79.13. Žmogus susimaišo su žmogumi. Arklys susimaišo su arkliu, asilas susimaišo su asilu. Rūšis įprastai susimaišo su panašia rūšimi. Taip dvasia susieina su dvasia ir žodis susieina su žodžiu, ir šviesa susieina su šviesa. Jei tapsi žmogumi, tai žmogų mylėsi. Jei tapsi dvasia, tai dvasia su tavim susijungs. Jei tapsi žodžiu, tai žodis su tavim susimaišys. Jei tapsi šviesa, tai šviesa su tavim susieis. Jei tapsi vienu iš tų, kurie yra viršuje, tie, kurie yra viršuje, ilsėsis tavyje. Jei tapsi arkliu ar asilu, ar jaučiu, ar šunimi, ar avimi, ar vienu iš kitų gyvūnų, esančių išorėje ar apačioje, tada nei žmogus, nei dvasia, nei žodis, nei šviesa, nei tie, esantys viršuje, nei esantys išorėje, negalės tavęs mylėti. Jie negalės ilsėtis su tavimi ir tu neturėsi dalies juose.

61.10-12 rašoma: „Mat kiekviena sueitis, įvykusi tarp tų, kurie nepanašūs vienas į kitą, yra svetimavimas“. Čia grįžta tema apie panašių dalykų trauką. Iš nepanašių būtybių sąjungos gimsta nenatūralios esybės, pvz., mitinės pabaisos, todėl kiekvienas turėtų siekti susijungti su panašiu į save.

79.13-18. Tas, kuris yra vergas ne savo valia, galės tapti laisvu. Tas, kuris tapo laisvas savo šeimininko malone ir parsidavė į vergiją, nebegalės tapti laisvu.

Wilson (1962, 173) šiame pasakyme įžvelgia kritiką žmonių, kurie, nors ir pasikrikštija, vėl nusideda. Taip pat „šeimininką“ tekste galime suprasti kaip Demiurgą, kuriuo įtikėję žmonės nebegali išsivaduoti iš jo galių.

79.18-34. Žemdirbystei pasaulyje reikia keturių pavidalų: (derlius) surenkamas klėtyje veikiant vandeniui, žemei, vėjui ir šviesai. Ir Dievo žemdirbystei reikia keturių dalykų: tikėjimo, vilties, meilės ir pažinimo. Tikėjimas yra žemė, ten mes įsišaknijame. Viltis yra vanduo: ji mus pagirdo. Meilė yra vėjas, kuris mus augina. Šviesa yra pažinimas, kuris mus subrandina. Malonė yra [keturių rūšių]: ji yra žemiška, ji yra [dangiška...] dangaus dangus [ir ji yra tiesoje].

Plg. *1 Kor* 3, 9: „Mes juk esame Dievo bendradarbiai, o jūs – Dievo dirva, Dievo statyba“; „Dar kiti nukrito į gerą žemę ir davė derlių: vieni šimteriopą grūdą, kiti šešiasdešimteriopą, dar kiti trisdešimteriopą“ (*Mt* 13, 8). Prie trijų apaštalo Pauliaus teologinių dorybių čia pridedama ir ketvirtoji – pažinimas. Paskutinioji iš dorybių – pažinimas – yra tai, kas dar nebuvo atskleista, pati svarbiausia dorybė. Apaštalo Pauliaus atskleistos tiesos nebuvo galutinės, visišką pažinimą gali užtikrinti tik gnostiniai raštai, teigia *Pilypo evangelija*.

79.34–80.22. Palaimintas yra tas, kuris jų sieloms [nesukėlė sielvarto]. Jis yra Jėzus Kristus. Jis žengia visur ir nė vieno neprislegia. Dėl to palaimintas tas, kuris yra toks, mat jis yra tobulas žmogus, išties jis yra Žodis. Klausiate mūsų apie jį, kaip sunku jį apibūdinti. Kaip galime padaryti tokį didų dalyką? Kaip galime ką nors paguosti? Ypač nedera žmogui sukelti skausmą – ar tas žmogus būtų didelis ar mažas, tikintis ar netikintis – ir

tada paguosti tą, kuriam gerai sekasi. Yra žmonių, papsipelnančių iš guodimo tų, kuriems puikiai einasi. Tas, kuris daro gerus darbus, negali paguosti tokių žmonių: mat jie neims to, kas jiems patinka. Jis negali sukelti sielvarto, kadangi negali paveikti jų. Tačiau tas, kuriam gerai sekasi, kartais sukelia žmonėms sielvartą – jis to neketina, tačiau jų pačių nedorumas jiems sukelia sielvartą. Tas, kurio prigimtis yra gera, suteikia džiaugsmą geriesiems. Tačiau kai kuriems žmonėms tai sukelia labai didelį sielvartą.

Tekstas gramatiškai ir semantiškai gana painus. Jame kalbama apie išrinktojo elgesį pasaulyje – kaip jis turėtų elgtis su kitais išrinktaisiais ir paprastais tikinčiaisiais. To pavyzdys yra Jėzus. Gnostikas turi niekam nesukelti skausmo. Berno (2021, 227) rašo, jog toks etinis pavyzdys yra neatsiejamai susijęs su ontologine pozicija. Pasakymo gale paminėta prigimtis (φύσις) čia pažymi pneumatinę prigimtį, vienintelę, užtikrinančią galimybę pasiekti eschatologinį atilsį (ἀνάπαυσις). Pasak Berno, ši perikopė, kuri atrodo nekalbanti apie valentininę doktriną, iš tiesų giliausiuose savo sluoksniuose atspindi technines valentinizmo sąvokas: Tėvo konsubstancialumą, džiaugsmą, kuriame gali dalyvauti išrinktieji ir kuris yra kitų žmonių skausmo priežastis. Konfliktas kyla iš žemiškos žmonių prigimties, kuri yra nepajėgi priimti pažinimo teikiamą išganymą.

80.22–81.14. Namų šeimininkas buvo įgijęs visus dalykus: ar tai būtų sūnus, ar vergas, ar galvijus, ar šuo, ar kiaulė, ar javai, ar miežiai, ar pelai, ar žolė, [...] ar mėsa, ar gilės. [Mat] jis buvo išmintingas ir žinojo, koks buvo kiekvie-

no maistas. Vaikams davė duonos [...] vergams davė [...] ir valgio]. Ir jis mesdavo galvijams miežius ir pelus, ir žolę. Jis mesdavo kaulus šunims, kiaulėms jis mesdavo giles ir duonos trupinius. Toks yra ir Dievo mokinys: jei jis yra išmintingas, supranta mokinytę. Kūniški pavidalai jo neapgaus. Tačiau jis žiūrės į kiekvieno žmogaus sielos polinkį ir kalbės su juo. Pasaulyje yra daugybė gyvūnų, turinčių žmogišką pavidalą. Kai jis juos atpažins, kiaulėms mes giles, galvijams mes miežius, ir pelus, ir žolę, šunims mes kaulus. Vergams jis duos tai, kas paprasta, sūnums jis duos tai, kas tobula.

Toliau pasakojama apie tai, kaip tobulasis gnostikas turėtų elgtis pasaulyje. Gyvūnai simbolizuoja įvairius žmones, negalinčius pasiekti pažinimo, todėl jiems reikia duoti atitinkamą, jiems „suprantamą“ dvasinį maistą.

81.14-82-82.26. Yra Žmogaus Sūnus ir yra Žmogaus Sūnaus sūnus. Viešpats yra Žmogaus Sūnus ir Žmogaus Sūnaus sūnus yra tas, kuris kuria (ϸΩΝΤ) per Žmogaus Sūną. Žmogaus Sūnus iš Dievo gavo gebėjimą kurti. Jis turi gebėjimą gimdyti. Tas, kuris turi gebėjimą kurti, yra kūrinys (ΟΥϸΩΝΤ). Tas, kuris gavo sugebėjimą gimdyti, yra gimdytinis (ΟΥϸΠΟ). Tas, kuris kuria, neturi gebėjimo gimdyti (ϸΠΟ). Tas, kuris gimdo, turi gebėjimą kurti. Mat yra {klaidingai} sakoma: „Tas, kuris kuria, gimdo“, tačiau šis gimdytinis yra kūrinys. Dėl to [...] gimimo, nėra jo sūnūs, bet [darbai]. Tas, kuris kuria, dirba atvirai ir pats yra regimas. Tas, kuris gimdo,

gimdo paslapčia, ir pats yra paslėptas, kadangi jis [yra viršesnis už kiekvieną] atvaizdą. Tas, kuris kuria, kuria atvirai. Tačiau tas, kuris gimdo vaikus, gimdo slapčia.

Niekas negali žinoti, kurią dieną vienas su kitu susieina vyras ir žmona, tik jie vieni. Iš tiesų santuoka pasaulyje yra slėpinys tiems, kurie yra vedę žmoną. Jei suteršta santuoka yra slapta, kaip labiau nesuterštoji yra tikras slėpinys! Ji nėra kūniška, bet tyra. Ji priklauso ne troškimui, bet valiai. Ji priklauso ne tamsai ir nakčiai, bet dienai ir šviesai.

Jei santuoka yra apnuoginama, ji tampa prostitucija. Ir ne tik jei nuotaka priima kito vyro sėklą, bet ir jei išeina iš savo miegamojo ir ją pastebi ištvirkaujant. Tegu ji pasirodo tik savo tėvui ir savo motinai, ir jaunikio draugui, ir jaunikio sūnums. Jiems yra leista kiekvieną dieną įžengti į vestuvių menę. O kiti tegu tetrokšta vien išgirsti jos balsą ir pasimėgauti jos kvepalais ir tegu minta trupiniais, kurie krenta nuo stalo, kaip šunys.

Jaunikiai ir nuotakos priklauso vestuvių menei. Niekas negalės pamatyti jaunikio su nuotaka, nebent jiems tapus jaunikiu ir nuotaka.

Egzistuoja dvi teorijos, interpretuojančios frazę „Žmogaus Sūnaus sūnus“. Pirmoji (Lundhaug 2010, 339) teigia, jog ši frazė pažymi asmenį, galintį atlikti inicijavimo apeigas, t. y. vyskupą ar kunigą. Taigi tik tie, kurie yra iš Kristaus ir per jį iš Dievo, įgija sugebėjimą „gimdyti“, t. y. kurti naujus krikščionis. Berno (2021, 231) mano, jog Žmogaus Sūnaus sūnus galėtų būti ir Demiurgas. Tokiu atveju šiek tiek paaiškėtų antroji perikopės

dalis. Kuriantysis negali gimdyti, tik kurti tam tikras emanacijas, darbus. Jis dirba viešai, obsceniškai, o sūnūs, tikrieji Dievo vaikai, t. y. gnostikai, gimsta paslapyje.

Pasakymas, kad niekas nežino, kada susieina vyras ir žmona, primena palyginimą apie dešimtį mergaičių iš *Mato evangelijos* (25, 1-13), ypač paskutinį sakinį: „Taigi budėkite, nes nežinote nei dienos, nei valandos“, kurio parafraze ir prasideda komentuojamasis palyginimas. Gnostikai, kuriems perduotas slaptasis pažinimas, iš tiesų žino ir dieną, ir valandą.

Toliau interpretuojamas tekstas iš *Jono evangelijos*: „Kas turi sužadėtinę, tas sužadėtinis, o sužadėtinio bičiulis, kuris šalia stovi ir girdi, džiaugte džiaugiasi jaunikio balsu. Šiam mano džiaugsmui dabar jau nieko netrūksta“ (3, 29). Berno (2021, 233) teigia, jog šioje ištraukoje tarpusavyje konkuruoja Jono Krikštytojo ir Jėzaus mesianizmo versijos. Sužadėtinės kvėpalai, kuriuos užuodžia esantys netoli jos, veikia tik tol, kol ji yra šalia, o paskui išnyksta. Taip šie žmonės lieka amžinai stovėti prie Karalystės vartų, negalėdami įžengti vidun.

82.26-84.14. Kai Abraomas [džiaugėsi] regėdamas tai, ką turėjo regėti, jis apipjaustė apyvarpės odą, mokydamas, kad dera naikinti kūną.

[Daugybė dalykų] pasaulyje, kol jų [vidinės dalys] yra paslėptos, išlieka ir gyvena. [Jei jos yra atskleidžiamos], jos miršta pagal Regimojo Žmogaus pavyzdį: tol, kol žmogaus viduriai yra paslėpti, jis yra gyvas; kai jo viduriai yra apnuoginami ir išeina laukan, žmogus mirs. Taip yra ir su medžiu: kol jo šaknis paslėpta, jis žydi ir auga. Jei jo šaknis yra apnuoginama, medis nudžiūva. Taip yra su kiekvienu gimdytiniu šiame pasaulyje, net tik su atskleistu, bet ir su paslėptu. Mat tol, kol blogio

šaknis yra paslėpta, ji stipri. O kai ji atpažįstama, ji išsiskaido. Kai ji atskleidžiama, ji pražūva. Dėl to Žodis sako: „Jau kirvis yra padėtas prie medžio šaknų“. Jis nebus kertamas – tai, kas kertama, gali vėl sužydėti – bet kirvis prasismelks žemyn, giliai iki pat šaknies. Jėzus visiškai ištraukė šaknį, o kiti – tik dalinai. O kas dėl mūsų – te kiekvienas iš mūsų prasismelkia iki blogio šaknies, esančios kiekviename, ir teišrauna ją iš savo širdies iki pat šaknies. Ji bus išrauta, jei ją atpažinsime. Tačiau jei nežinome apie ją, ji išsišaknija mumyse ir veda vaisius mūsų širdyje. Ji įsiviešpatauja mumyse. Mes esame jos vergai. Ji mus įkalina ir priverčia mus daryti tai, ko mes nenorime; ir taip to, ko norime, mes nebedarome. Ji yra galinga, kadangi mes jos neatpažįstame: tol, kol ji egzistuoja, ji veikia.

Nežinojimas yra visų blogybių motina. Nežinojimas atves prie [mirties, nes] tie, kurie kilo iš nežinojimo, nei buvo, nei [yra], nei bus [...] bus tobuli, kai visa tiesa bus atskleista. Mat tiesa yra kaip nežinojimas: kol ji paslėpta, ji ilsisi savyje, tačiau atskleista ir atpažinta, ji šlovinama tiek, kiek esti stipresnė už nežinojimą ir klaidą. Ji suteikia laisvę. Žodis pasakė: „Jeigu žinote tiesą, tiesa jus išlaisvins“. Nežinojimas yra vergas. Pažinimas yra laisvė. Jei pažinsime tiesą, rasime tiesos vaisius savyje. Jei susijungsime su ja, ji suteiks mums Pilnatvę.

[...] Ji mus įkalina ir priverčia mus daryti tai, ko mes nenorime; ir taip to, ko norime, mes nebedarome [...] – plg. Rom 7, 19: Aš nedarau gėrio, kurio trokštu, o darau blogį, kurio nenoriu.

Šis teksto vienetas yra organiškas, gerai susietas. Jis parodo, kaip Abraomo apipjaustymas reprezentuoja alegorinį tikrojo apipjaustymo arba kūno ir nuodėmės sunaikinimo atvaizdą (Berno 2021, 234–235). Pirmoje metaforos dalyje kalbama apie blogio šaknį, kurią reikia sunaikinti, tačiau toliau, kai tiesa palyginama su nežinojimu, parodoma, jog egzistuoja ir išlaisvinanti pažinimo šaknis, slypinti gnostiko, tikrojo išrinktojo, viduje.

84.14–86.19. Dabar turime regimus kūrinių daiktus. Mes sakome, jog jie yra stiprūs ir gerbiami, o paslėpti daiktai esti silpni ir gėdingi. Taip yra ir su atskleistais Tiesos daiktais: jie yra silpni ir gėdingi, o paslėpti daiktai yra stiprūs ir gerbiami. Tačiau Tiesos paslaptys yra atskleistos kaip pavidalai ir atvaizdai. O vestuvių menė yra paslėpta. Ji yra šventumas šventume.

Iš pradžių uždanga slėpė, kaip Dievas valdė kūrinių, tačiau, kai uždanga bus perplėšta ir viduje buvę dalykai atskleisti, šie namai bus apleisti arba sunaikinti. O visa dievybė pabėgs iš čia, bet ne į [šventovių] šventovę. Mat ji negalės susimaišyti su nesumišusia [šviesa] ir [beyde] Pilnatve, tačiau ji bus po kryžiaus sparnais ir jo rankomis. Ši arka bus jų išsigelbėjimas, kai vandens potvynis juos užgrius. Jei kurie iš jų bus iš kunigų brolijos, jie galės įeiti vidun į uždangą kartu su aukštuoju kunigu. Dėl to uždanga buvo perplėšta ne tik viršuje, kad būtų praverta vien tiems iš viršaus, nei ji buvo perplėšta apačioje, kad būtų atskleista tiems iš apačios. Tačiau ji buvo perplėšta nuo viršaus iki apačios. Tie, esantys viršuje, atvėrė mums dalykus žemiau tam, kad

mes įžengtume į Tiesos slėpinį. Šitai iš tikrųjų yra gerbtina ir stipru. Tačiau mes pateksime ten per gėdingus pavidalus ir silpnybę. Jie išties yra gėdingi palyginus su tobuląja šlove.

Yra šlovė, pralenkianti šlovę. Yra galia, pralenkianti galią. Dėl to tai, kas tobula, mums buvo atskleista su Tiesos paslaptimis, ir švenčiausių švenčiausia buvo parodyta, ir vestuvių menė mus pakvietė.

Tol, kol yra paslėptas, blogis yra neveiklus, tačiau jis nepašalintas iš Šventosios Dvasios sėklos vidurio. Jie yra nedorybės vergai. Tačiau, kai ji bus atskleista, tobuloji šviesa pasipils iš kiekvieno ir visi esantys joje bus patepti. Tada vergai bus laisvi [ir] belaisviai išpirkti. [Kiekvienas] augalas, [kurio] mano Tėvas, kuris yra danguje, [nepa]sodino, bus išrautas. Tie, kurie buvo atskirti, susijungs [vienas su kitu] ir bus pripildyti. Visi, kurie įžengs į vestuvių menę, užžiebs savo žibintus, taip kaip santuokose, kurios yra [slaptos] – jos įvyksta naktyje. Ta ugnis [dega] naktį ir tada yra užgesinama. Tačiau šios santuokos paslaptys yra išpildomos dienoje ir šviesoje. Nei ta diena, nei jos šviesa nepraeina.

Jei kas nors tampa vestuvių menės sūnumi, jis įgis šviesą. Jei jis neįgis jos, kol yra čia, jis negalės jos įgyti ir kitoje vietoje. Tas, kuris įgis tą šviesą, nebus nei regimas, nei įkalinamas. Ir niekas nepajėgs kamuoti tokio žmogaus, kol jis gyvena pasaulyje. Ir dar – jam palikus pasaulį, jis jau bus įgijęs Tiesą per atvaizdus. Pasaulis tapo eonu, kadangi eonas šiam žmogui yra Pilnatvė. Ir

būtent tokiu būdu jis yra atskleistas tik jam vienam. Jis nėra paslėptas tamsoje ir naktyje, bet paslėptas tobuloje dienoje ir šventoje šviesoje.

Vėlgi susiduriame su dar viena valentinine „esė“, kurioje regime ir eschatologinius įvaizdžius. Žmonės, kurie nebus tapę tikrais gnostikais (vergai), bus sunaikinti, o išsigelbės, žinoma, tikrieji. Toliau tęsiama ir paslėptų bei nepaslėptų dalykų tema. Žmonės į Pilnatvę įžengs tik per Tiesą, kuri šiame pasaulyje pasirodo tik atvaizdais ir pavidalais – silpnais ir gėdingais dalykais, lyginant juos su danguje esančiais jų provaizdžiais.

Evangelija pagal Pilypą.

Petro laiškas, kurį jis pasiuntė Pilypui

ΤΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ̄ΠΕΤΡΟΣ
ΕΤΑΥΧΘΟΥΣ Μ̄ΦΙΛΙΠΠΟΣ

[p. 132, 10] „Petras, Jėzaus Kristaus apaštalas, mūsų mylimam broliui ir draugui apaštalui¹, ir kitiems, kurie yra su tavimi: sveikinimai. Noriu, kad suprastum, mūsų broli, jog mes gavome nurodymus iš mūsų Viešpaties ir viso pasaulio Išganytojo, kad susirinktume mokyti ir skelbti apie išganymą, pažadėtą mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus. Tačiau tu buvai atskirtas nuo mūsų ir nenorėjai, kad mes susirinktume ir išsiaiškintume, kaip mums susiderinti, jog skleistume gerąją naujieną. Taigi, mūsų broli, ar galėtum atvykti mūsų Dievui Jėzui paliepus?“

Kai Pilypas gavo ir perskaitė šiuos (žodžius), jis laimingas su džiaugsmu nuėjo pas Petrą. Tada Petras [p. 133] taip pat pakvietė kitus mokinius. Jie pakilo ant kalno, vadinamo Alyvų, vietos, kur jie rinkdavosi, kai palaimintasis Kristus dar buvo kūne. Tada susirinkę apaštalai parklupo ant kelių ir taip meldė sakydami:

*Tėve, Tėve, Tėve šviesos,
Kuris valdai negendamybes, išgirsk mus,*

*Kaip kad džiaugeisi savo sūnumi
Jėzumi Kristumi, kuris yra šventas.
Jis tapo mums šviesuliu [p. 134] tamsoje.
Taip, išgirsk mus!*

Ir jie tęsė ir meldėsi sakydami:

*Gyvenimo sūnau, nemirtingumo sūnau,
Tu, kuris esi šviesoje,
Sūnau, nemirtingumo Kristau, Atpirkėjau,
Suteik mums galios,
Nes jie ieško mūsų tam, kad nužudytų².*

Tada pasirodė didi šviesa, tokia, kad kalnai regėjime nušvito dėl pasirodžiusiojo. Ir jiems sušuko balsas, sakydamas: „Klausykite mano žodžių, kad kalbėčiau su jumis. Kodėl jūs ieškote manęs? Aš esu Jėzus Kristus, kuris yra su jumis amžinai“. Tada apaštalai atsakė ir taip kalbėjo: „Viešpatie, mes norime sužinoti apie eonų ir Pilnatvės stoką ir kaip mes esame sulaikyti šioje vietoje? Ir kaip mes čia atėjome, ir kaip mes išeisime? Ir kaipgi mes turime atvirumo [p. 135] teisę? Ir kodėl galybės kovoja prieš mus?³“

Tada balsas prakalbo jiems iš šviesos, tardamas: „Jūs patys esate liudininkai, kad aš kalbėjau jums šiuos dalykus. Tačiau dėl jūsų netikėjimo aš kalbėsiu ir vėl. Kalbant apie eonų stoką – stoka yra tokia: kai Motinos neklusnumas ir kvailumas atsiskleidė be Tėvo įsako ir

didybės, ji norėjo sužadinti eonus. Kai ji prabilo, Išdidusis sekė. O kai ji paliko dalį, Išdidusis ją nutvėrė ir ji tapo stoka. Tai ir yra eonų trūkumas. Kai Išdidusis paėmė dalį, ją pasėjo. O virš jos paskyrė galias ir valdžias. Ir įkalino ją mirusiuose eonuose. Ir džiaugėsi viso pasaulio galybės, kad užgimė [p.136].

Tačiau jos nepažįsta Pirmapradžio Tėvo, kadangi jos yra svetimos jam. Tačiau jis yra tas, kuriam jos suteikė galią ir kuriam jos tarnavo, laimindamos jį. Išdidusis išpuiko dėl to, kad galios jį gyrė. Jis tapo pavydus ir troško atvaizdo vietoje sukurti atvaizdą, o pavidalo vietoje – pavidalą⁴. Ir pavedė jis galybėms, esančioms jo valdžioje, nulipdyti mirtingus kūnus. Ir kilo jie iš nepanašumo, iš atsiradusio pavidalo.

O Pilnatvė esu aš. Ir buvau pasiūstas į kūną dėl nukritusios sėklos. Ir aš nusileidau į jų mirtingą kūrinį. Tačiau jie manęs nepažino, galvodami, kad esu mirtin gas žmogus. Ir aš kalbėjau su tuo, kuris priklauso man, ir jis klausėsi manęs kaip ir jūs, kurie taip pat klausotės šiandien. Ir aš suteikiau jam valdžią tam, kad jis įžengtų į savo tėvystės paveldėjimą.

Ir aš paėmiau [p.137] [...] jie buvo pripildyti [...] jo išganyme. Kadangi jis stokojo, jis tapo Pilnatve. O jūs esate sulaikyti, kadangi priklausote man. Kai jūs nusivilksite gendamybę, jūs tapsite šviesuliais tarp mirtin gujų. Dėl to jūs kovosite su galybėmis, mat jos neturi atilsio⁵ kaip jūs ir nori, kad jūs nebūtumėte išganyti“.

Apaštalai pagarbino dar kartą ir paklausė: „Viešpa-

tie, pasakyk, kaip mes kovosime su archontais, jei archontai yra virš mūsų“. Tada jiems sušuko iš regėjimo kilęs balsas, sakydamas: „Jūs kovosite prieš juos tokiu būdu, kadangi archontai kovoja su vidiniu žmogumi⁶. Jūs turite kovoti prieš juos taip: susirinkite ir mokykite pasaulyje išganymo per pažadą. Apsiginkluokite mano Tėvo galia ir tebūnie jūsų malda skleidžiama. Ir jis, Tėvas, padės jums kaip padėjo jums, atsiųsdamas mane. [p. 138] Nebijokite, aš esu su jumis amžinai kaip sakiau ir tada, kai buvau kūne.“

Tada trenkė žaibas ir griaustinis iš dangaus ir jiems toje vietoje pasirodžiusysis buvo paimtas į dangų. Apaštalai dėkojo Viešpačiui laimindami ir grįžo į Jeruzalę. Eidami jie kalbėjo vienas su kitu apie pasirodžiusią šviesą. Apie Viešpatį buvo kalba ir jie sakė: „Jei jis, mūsų Viešpats kentėjo, kiek kentėti reikės mums?“

Petras atsakydamas tarė: „Jis kentėjo dėl mūsų, todėl ir mums reikia kentėti dėl savo menkumo“. Tada pasigirdo balsas, sakantis: „Aš jums daugybę kartų sakiau, kad turėsite kentėti. Turite būti atvesti į sinagogas ir prieš valdininkus, kad kentėtumėte. O tas, kuris ne-kentės, nei [...] Tėvas [p. 139] [...] tam kad [...]“.

Apaštalai labai džiūgavo ir nuvyko į Jeruzalę. Jie nuėjo į šventyklą ir mokė išganymo Jėzaus Kristaus vardu. Ir jie išgydė minią.

Petras pravėrė burną ir kalbėjo savo mokiniams: „Mūsų Viešpatis Jėzus būdamas kūne mums atskleidė viską. Mat jis nužengė. Mano broliai, klausykitės mano

balso. “ Ir jis, pripildytas Šventosios Dvasios, kalbėjo taip: „Mūsų šviesulys, Jėzus, nužengė ir buvo nukryžiuotas. Jis nešiojo erškėčių vainiką, buvo aprengtas purpuriniu rūbu, nukryžiuotas ant medžio ir palaidotas kape. Ir jis prisikėlė iš mirusių. Mano broliai, Jėzus yra svetimas šiam kentėjimui. Tačiau mes kentėjome dėl Motinos nusizengimo. Dėl to jis viską darė kaip ir mes. Mat Viešpats Jėzus, neišmatuojamo Tėvo šlovės Sūnus, yra mūsų gyvenimo šaltinis. Mano broliai, neklausykite šių neteisėtųjų ir eikite⁷ [...].“

[p. 140] Tada Petras surinko ir kitus, sakydamas: „Mūsų Viešpatie, Jėzau Kristau, mūsų atilsio šaltini, suteik mums pažinimo dvasią, jog mes taip pat darytume stebuklus!“

Tada Petras ir kiti apaštalai regėjo jį ir buvo pripildyti Šventosios Dvasios. Ir kiekvienas jų gydė. Ir jie išsiskyrė, kad skelbtų Viešpatį Jėzų. Ir jie susitiko ir sveikino vienas kitą sakydami „Amen“. Tada pasirodė Jėzus ir tarė jiems: „Ramybės jums ir visiems, tikintiems mano vardu. Kai išvyksite, tebūnie su jumis džiaugsmas, malonė ir galia. Nebijokite! Žiūrėkite, aš esu su jumis amžinai.“ Tada apaštalai išsiskirstė į keturis žodžius⁸ tam, kad skelbtų. Ir ėjo jie su Jėzaus galia ramybėje.

¹ Jau laiško pradžioje susiduriame su Pilypo tapatybės nustatymo problema. Pilypas yra įvardijamas kaip ΠΕΝΘΟΝ ΞΜΕΡΙΤ (mūsų mylimas brolis) – taip jį pavadinti įprasta. Tačiau Petras Pilypą pavadina ir ΠΕΝΩΒΗΡΑΠΟΣΤΟΛΟΣ (mūsų draugu apaštalu). Jei laikysime Pilypą tuo pačiu asmeniu, apie kurį kalba *Apaštalų darbai* (plg. *Apd* 6, 5; 8, 4-40; 21, 8), įvardijimas „draugas apaštalas“ gali pasirodyti gana keistas. Pilypas, apie kurį kalbama *Apaštalų darbuose*, vadinamas evangelistu, vienu iš 7 diakonų (*Apd* 21, 8), o Pilypas, vienas iš 12 apaštalų, yra kitas asmuo. Tekstas nepateikia pakankamai nuorodų, jog galėtume suprasti, apie kurį iš Pilypų kalbama. Nag Hammadi tekstams būdinga bendravardžius Naujojo Testamento veikėjus sulieti į vieną asmenį (pvz., taip kartais nutinka Marijos atveju).

² Šios dvi maldos atkartoja šviesos motyvus iš *Jono evangelijos*, kurią įvairios gnostikų grupės labai mėgo. Antrosios maldos pabaigoje kalbama apie persekiojimus.

³ Gnostiniuose dialoguose labai dažnai pateikiami panašaus pobūdžio klausimai. Pavyzdžiui, Išganytojo dialoge (NHC III, 5) mokiniai (Marija, Matas, Didimas Judas Tomas) teiraujasi, kas yra pilnatvė ir trūkumas. Šie klausimai dažniausiai susiję su gnostine kosmologija bei soteriologija. Ir čia Jėzus atsako gana abstrakčiai nupasakodamas Išminties (tekste vadinamos Motina) nuopuolio mitą. Ji siekė pažinti Tėvą (tekste teigiama: sužadinti eonus) ir dėl to nupuolė. Išdidžiuoju tekste vadinamas Demiurgas, nepilnavertė Išminties atžala, gimusi iš jos aistrų, nepavykusiai pažinti Tėvą. Išdidžiusis sukuria jį garbinančias galias ir pavogęs iš Motinos jos dalį, pasėja ją žmoguje. Kai kuriose mito versijose dieviškąją dalį žmoguje pasėja pati Išmintis Demiurgui nežinant. Įkalinimas tekste pažymi šios dieviškosios dalies įkalinimą kūne, materijoje. Apaštalai taip pat yra įkalinti ir dėl to turi kovoti su piktosiomis galiomis.

4. Išdidusis, Demiurgas, taip pat nori kurti. Daugelyje gnostinių mitų, Demiurgas mano esantis vienintelis dievas ir nežino apie savo motiną Išmintį ir Dievą. Neretai Išmintis jį paskatina kurti būtent pagal Dievo paveikslą. Kai kuriuose tekstuose Demiurgas vandenyse pamato kurio nors iš eonų atspindį ir siekia jį atkartoti, t. y. kurti pavidalą vietoje pavidalo (plg. *Jono apokrifė*, NHC II, 14, 13-15, 13 Demiurgas regi vandenyse atsispindintį Pirmąjį Žmogų).

5. Atilsis (gr. ἀνάπαισις; kopt. ⲙⲦⲞⲩ) yra techninis gnostinis terminas, nurodantis jau pažinimą pasiekusio žmogaus būseną, dažniausiai šia būseną gnostikas gali džiaugtis anapusybjėje.

6. Vidiniu žmogumi gnostiniuose tekstuose yra vadinama dvasinė (pneumatinė) žmogaus dalis, tiesiogiai siejanti žmogų su Dievu.

7. Čia matome gnostinį tikėjimo išpažinimą. Petras vaizduojamas kaip tobulas, pažinimą įgijęs žmogus, mokantis kitus apaštalus. Teksto autorius juos net įvardija kaip Petro mokinius (jo mokinius (ⲛⲉⲢⲘⲁⲞⲦⲏⲤ)). Iš dalies Jėzus yra svetimas (ⲠⲙⲙⲞ) kentėjimui, kaip teigia tekstas, kadangi Jėzaus, kaip dieviškos būtybės, esmė nekentėjo. Tačiau toliau tekste Petras teigia, kad Jėzus „darė viską kaip mes“ (pažodžiui: darė viską *panašume* (gr. ὁμοίωμα; kopt. ⲉⲓⲛⲉ) su mumis), vadinasi, *kentėjo* – šios dvi frazės šiek tiek prieštarauja viena kitai. Neretai yra laikomasi nuomonės, jog visi gnostiniai autoriai manė, kad Jėzus iš tiesų neišsikūnijo ir ant kryžiaus nekentėjo (docketizmas), tačiau tai nėra tiesa (plg. Marjanen 2001, 487–499). Marjanen teigia (2001, 495–496), kad čia frazė „svetimas kentėjimui“ nurodo į Motinos klaidą, kuriai ir Jėzus, ir mokiniai yra svetimi. Jėzus turėjo kentėti dėl šios klaidos, nes jam teko įsikūnyti, kad išgelbėtų nuapuolusią sėklą, šviesos dalį, egzistuojančią dvasiniuose žmonėse.

⁸ Tekste galimai įsivėlė klaida ir autorius turėjo galvoje „keturias pasaulio puses“, tačiau „keturi žodžiai“ taip pat gali pažymėti ir keturias evangelijas, kurias skelbs apaštalai.

Evangelija pagal Mariją ΠΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΤΑ ΜΑΡΙΖΑΜΜ

PAPYRUS BEROLINENSIS 8502 (ΚΟΠΤΙΣΚΑΙ)

[TRŪKSTA P. I–6]

[p. 7] ...tada materija¹ suirs, ar ne? Išganytojas tarė: „Visos prigimtys, visi tvariniai, visi kūriniai esti vienas kitame ir vienas su kitu bei vėl išsiskaidys į savo šaknis. Mat materijos prigimtis išsiskaido vien tik savo pačios prigimties dalykuose. Tas, kuris turi ausis klausyti, tesiklauso.“

Petras jam tarė: „Kadangi tu mums paaiškinai kiekvieną dalyką, pasakyk dar ir šį²: kas yra pasaulio nuodėmė?“ Išganytojas atsakė: „Nuodėmės nėra, tačiau tai jūs esate tie, kurie darote nuodėmę, kai atliekate veiksmus, kurie yra tos pačios prigimties kaip ir svetimavimas, vadinamas nuodėme³. Dėl šių dalykų gėris⁴ atėjo tarp jūsų, pas kiekvieną prigimtį, kad sugrąžintų ją į jos šaknį.“ Tada tęsė, sakydamas: „Dėl to jūs sergate ir mirštate, kadangi [mylite tai, kas jus apgauna]. [p. 8] Tas,

kuris supranta, tesupranta. Materija pagimdė kančią⁵, kuri neturi atvaizdo, ir kuri kilo iš to, kas priešinga prigimčiai. Tada visame kūne randasi netvarka. Dėl to aš sakiau jums: Būkite tikri ir jei esate neįtikinti, įsitinkinkite įvairių prigimties pavidalų⁶ akivaizdoje. Kas turi ausis klausytis, tesiklauso.“

Kai pasakė šiuos dalykus, Palaimintasis pasveikino juos visus ir tarė: „Tebūnie ramybė su jumis! Įgykite mano ramybės. Saugokitės, kad niekas jūsų neapgautų sakydamas, štai, žiūrėkite čia, štai žiūrėkite ten! Žmogaus Sūnus iš tiesų yra tas, kuris yra jumoje. Sekite paskui jį. Tie, kurie jo ieško, jį atras. Taigi eikite ir skelbkite karalystės Evangeliją⁷. [p. 9] Nenustatykite jokių įstatymų be to, kurį aš jums nurodžiau, ir neleiskite įstatymo kaip įstatymdavys⁸ tam, idant jis nesupančiotų jūsų.“

Tai pasakęs, jis išėjo. Tačiau jie labai liūdėjo ir verkė sakydami: „Kaip mes eisime pas pagonis ir skelbsime Žmogaus Sūnaus evangeliją? Jei jie nepasigailėjo jo, kaipgi bus pasigailėta mūsų?“ Tada pakilo Marija, pasveikino juos visus ir tarė savo broliams: „Neverkite ir neliūdėkite ir nebūkite dvejojantys. Juk jo malonė visada bus su jumis ir apsaugos jus. Verčiau šlovinkime jo didybę, kadangi jis mus paruošė ir padarė mus žmonėmis“. Kai Marija pasakė šiuos dalykus, ji palenkė jų širdis į gerį ir jie pradėjo svarstyti apie Išganytojo žodžius.

[p. 10] Petras pasakė Marijai: „Sese, mes žinome, kad Išganytojas tave mylėjo labiau už kitas moteris. Pasa-

kyk mums Išganytojo žodžius, kuriuos tu prisimeni ir kuriuos tu žinai, o mes – ne; mes jų negirdėjome.“ Marija jiems atsakė tardama: „Tai, kas nuo jūsų paslėpta, aš jums pranešiu.“

Ir ji pradėjo jiems kalbėti šiuos žodžius: „Aš, – pasakė ji, – mačiau Viešpatį regėjime ir jam tariau: Viešpatie, aš šiandien tave mačiau regėjime. Jis man atsakė: tu esi palaiminta, kadangi nesusvyravai mane regėdama. Mat ten, kur yra protas, ten ir – lobis⁹. Aš jam pasakiau: Viešpatie, dabar, tas, kuris mato regėjimą¹⁰, mato siela ar dvasia? Išganytojas atsakė tardamas: jis nemato nei siela, nei dvasia, bet protu, esančiu viduryje tarp dviejų, ir matančiu regėjimą ir...“

[TRŪKSTA P. 11–14]

[P. 15] ...jis. Ir troškimas tarė: „Nemačiau tavęs, kai buvai nusileidusi, bet dabar matau tave kylančią. Kodėl meluoji, nors priklausai man?“ Siela atsakė tardama: „Aš mačiau tave, bet tu nei mane matei, nei pažinai mane. Aš buvau tau drabužis, bet tu manęs nepažinai.“ Kai ji pasakė šiuos dalykus, ji išvyko didžiai besidžiaugdama¹¹.

Vėl ji atvyko prie trečiosios galios, kuri yra vadinama Nežinojimu¹². Ji klausinėjo sielos, sakydama: „Kur tu eini? Buvai supančiota nedorybės, išties supančiota, tad neteisk!“ O siela atsakė: „Kodėl tu mane teisi, nors

aš neteisiau? Buvau supančiota, nors pati nesupančiojau. Nebuvau atpažinta, tačiau atpažinau, kad viskas išsiskaido – tiek žemės daiktai, tiek dangaus.“

[p. 16] Kai siela įveikė trečiąją galią, ji pakilo aukštyrų ir pamatė ketvirtąją galią. Šioji prisiėmė septynis pavidalus: pirmasis pavidalas yra tamsa, antrasis – troškimas, trečiasis – nežinojimas, ketvirtasis – mirties pavydas, penktasis – kūno karalystė, šeštasis – kvailas kūno sumanumas, septintasis – rūsti išmintis. Tai yra septynios Pykčio galios. Jos klausė sielos: „Iš kur tu atėjai, žmonių žudike, ir kur tu keliauji, erdvės užkariautoja?“ Siela atsakydama tarė: „Tai, kas mane supančiojo, jau žuvo ir tai, kas mane supa, jau įveikta, ir mano troškimas liovėsi ir mano nežinojimas mirė. [p. 17] Į pasaulį buvau paleista iš pasaulio, ir į vaizdinį – iš dangiškojo vaizdinio; buvau paleista ir iš trumpalaikių užmaršties pančių. Nuo šiol aš pasieksiu laiko akimirkos eono atilsį tyloje“. Kai tai pasakė, Marija nutilo, kadangi Išganytojas su ja tiek kalbėjo.

Tačiau Andriejus atsakė savo broliams tardamas: „Pasakykite, ką manote apie tai, ką ji kalbėjo. Aš pats netikiu, kad Išganytojas sakė šiuos dalykus. Mat šis mokymas tikrai dėsto kitas mintis¹³.“

Petras atsakė ir taip kalbėjo apie tuos reikalus. Jis klausinėjo jų apie Išganytoją: „Ar jis išties slapčia nuo mūsų kalbėjo su moterimi, ne atvirai? Mes patys turėtume apsigalvoti ir visi klausyti jos? Ar jis pasirinko ją vietoj mūsų?“

[P. 18] Tada Marija verkdamas tarė Petruui: „Mano broli Petrai, ką gi tu manai? Ar tu manai, kad aš šiuos dalykus pati savo širdyje sumąščiau ar sakiau melą apie Išganytoją?“

Levis Petruui atsakydamas tarė: „Petrai, tu visada buvai rūstus. O dabar matau tave besiginčijant su šia moterimi kaip su priešininkais. Tačiau jei Išganytojas padarė ją verta, kas tu toks esi, kad ją atstumtum? Iš tiesų Išganytojas ją labai gerai pažįsta. Dėl to jis mylėjo ją labiau negu mus¹⁴. Verčiau pasigėdykime ir apsilvilkime tobulą žmogų, ir įgykime jį sau, kaip jis mums ir įsakė; ir skelbkime Evangeliją nenustatydami jokios kitos taisyklės ir įstatymo, be to, kurį Išganytojas apsakė“.

[P. 19] Kai Levis pasakė šiuos dalykus, jie¹⁵ pradėjo eiti laukan, idant mokytų ir skelbtų.

Evangelija pagal Mariją.

...joki įstatymą...

...pasakęs šiuos dalykus, jis išėjo. Jie liūdėjo daug verkdami ir sakydami: „Kaip mes eisime pas pagonis ir skelbsime Žmogaus Sūnaus karalystės Evangeliją? Jei jie nepasigailėjo jo, kaip pasigailės mūsų?“ Tada Marija atsistoję sveikindama juos ir pabučiavo visus tardama broliams: „Neverkite, neliūdėkite, neabejokite – jo malonė bus su jumis, jus globodama. Verčiau padėkokime jo didybei dėl to, kad jis mus suvienijo ir padarė mus žmonėmis.“

Tai pasakiusi, Marija nukreipė jų protus į gėrį ir jie pradėjo svarstyti apie Išganytojo pasakymus. Petras tarė Marijai: „Sese, mes žinome, kad buvai labai mylima Išganytojo – kaip jokia kita moteris. Tad pasakyk mums tuos Išganytojo žodžius, kuriuos tu žinai ir kurių mes negirdėjome.“ Marija atsakė tardama: „Tai, kas nuo jūsų paslėpta ir ką prisimenu, jums pranešiu.“ Ir ji pradėjo jiems kalbėti tokius žodžius: „Kartą regėjime pamačiusi Viešpatį, pasakiau: Viešpatie šiandien...

PAPYRUS RYLANDS 463 (GRAIKIŠKAI)

[RECTO]

...likusį akimirkos laiko eono atilsį aš atrasiu tyloje.“
 Tai pasakiusi Marija nutilo, kadangi Išganytojas tiek buvo pasakęs.

Andriejus tarė: „Broliai, ką jūs manote apie tai, kas pasakyta? Mat aš netikiu, kad Išganytojas šiuos dalykus yra pasakęs. Atrodo, kad jie skiriasi nuo jo minties.“

Petras, paklaustas apie šiuos dalykus, tarė: „Negi Išganytojas su moterimi kalbėjo slapčia ir ne atvirai, kad visi girdėtume? Ar ji vertesnė už mus?..“

[VERSO]

...Išganytojo. Levis tarė Petrai: „Petrai, tu visada esi linkęs pykti ir dabar taip klausinėji moterį kaip ir jos priešininkai. Jei Išganytojas ją laikė verta, kas tu toks esi, kad ją paniekintum? Juk iš tiesų jis, ją pažindamas, neabejotinai mylėjo. Geriau susigėstume ir apsilvilkę tobulu žmogumi, darytume tai, ką jis yra mums įsakęs. Kaip ir sakė Išganytojas, skelbkime Evangeliją ne nustatydami taisykles, ne kurdami įstatymus.“ Šitai pasakęs Levis išėjo ir pradėjo skelbti.

Evangelija pagal Mariją.

¹ Mokiniai Išganytojo teiraujasi apie materijos likimą. Daugybėje gnostinių tekstų sutinkami dialogai dažniausiai nepasižymi tokia struktūra kaip, pavyzdžiui, gyvi Platono dialogai, kuriuose iš tiesų apsiukeičiama idėjomis ir kvestionuojami filosofiniai įsitikinimai. Gnostiniams dialogams būdingas tam tikras dirbtinumas, nėra realios diskusijos ar ginčo. Ši literatūrinė forma pasitelkiama, kad mokymo apreiškėjas galėtų išdėstyti savo mokymą. *Evangelijoje pagal Mariją* toks dirbtinumas taip pat ryškus: klausimai ir atsakymai organiškai nekyla vienas iš kito. Pirmasis klausimas apie materiją atspindi gnostikų aplinkoje paplitusias diskusijas apie materijos prigimtį. Gnostikai manė, kad visas materialusis pasaulis yra sukurtas blogojo Demiurgo, todėl materija taip pat laikoma bloga. *Evangelijos pagal Mariją* tekste aptinkama soteriologija ir antropologija atitinka gnostiškąją, tačiau nėra minimi kai kurie centriniai gnosticizmo konceptai, kaip blogojo Demiurgo pasaulio sukūrimas. Esther de Boer dėl šios priežasties padarė išvadą, kad teksto filosofinį pagrindą sudaro ne gnostinės, o stoicizmui būdingos idėjos (2004, 36–48). Pasak autorės, tai išryškėja tyrinėjant su kosmologija susijusias sąvokas $\epsilon\gamma\lambda\eta$ ($\theta\epsilon\gamma\lambda\eta$) (materija), $\pi\alpha\theta\omicron\varsigma$ (kančia), $\phi\gamma\varsigma\iota\varsigma$ (prigimtis), atskleidžiančias stoišką supratimą apie pasaulio prigimtį: pasaulis yra materialus, o pati materija yra persmelkta dieviškumo. Daugelis tyrėjų nesutinka su de Boer nuomone (pavyzdžiui, Christopheris Tuckettas, Karen L. King).

² Petro klausimo apie pasaulio nuodėmę formulavimas susijęs su *Evangelijoje pagal Joną* egzistuojančiu pasakymu, kurį ištaria Jonas Krikštytojas, pamatęs Jėzų: „Štai Dievo Avinėlis, kuris naikina pasaulio nuodėmę!“ (*Jn* 1, 29). Karen L. King mano, kad šiame *Evangelijos pagal Mariją* pasakyme gali slypėti nuoroda į polemiką su kanoninių evangelijų kristologija, teigiančia, kad Kristaus mirtis atpirko žmonijos nuodėmes: kadangi nuodėmė neegzistuoja, atpirkimas nėra reikalingas (2003, 49–59).

³ Išganytojo pasakymas, neigiantis nuodėmės egzistavimą, tačiau vėliau sakantis, kad mokiniai vis tiek daro nuodėmes, yra susijęs su gnostikų požiūriu į materiją. Kaip teigia King, priešingai nei vėliau pradėjo manyti krikščionys ortodoksai, gnostikai nelaikė kūno žmogaus savasties sudedamąja dalimi. Tiktai siela yra žmogaus esminė dalis: materija galiausiai išsiskaidys, todėl, siekiant nustatyti, kas yra gera, o kas – bloga, negalima kliautis materialiuoju pasauliu. Nepaisant to, mokiniai daro nuodėmę, „užsiima svetimavimu“ (ΝΤΗΝΤΝΟΕΙΚ), kai susisaisto su materialiuoju pasauliu, priešingu jų tikrajai prigimčiai, t. y. sielai, kilusiai iš Dievo.

⁴ Gėris (ΠΑΓΑΘΟΝ) šiame kontekste pažymi patį Jėzų, atėjusį tarp žmonių, kad sugrąžintų juos į jų tikrąją prigimtį, jų šaknį (ΝΟΥΝΕ), t. y. esmę.

⁵ Teiginys, kad „materija pagimdė kančią (ΠΑΘΟΣ), kuri neturi atvaizdo (ΕΜΝΤΑΥ ΜΜΑΥ ΜΠΕΙΝΕ), ir kilo iš to, kas priešinga prigimčiai (ΕΛΦΕΙ ΕΒΟΛ ΞΝ ΟΥΠΑΡΑΦΥΣΙΣ)“, kaip pažymi Tuckettas, nėra iki galo aiškus (2007, 144–148). Viena vertus, pasakymas, kad kančia kilo iš to, kas priešinga prigimčiai, gali būti susietas su stoicizmo mąstymo tendencijomis, kadangi pasaulio prigimtis šioje filosofijoje yra harmoninga, o tai, kas trikdo šią harmoniją, pavyzdžiui, kančia, yra bloga. Tačiau pasakymas, kad „kančia neturi atvaizdo“, stoicizmo minčiai nelabai pritaikomas. Tiesa, paties žodžio „atvaizdas“ (ΕΙΝΕ) vartojimas šiame kontekste yra gana problemiškas. King (2003, 41–43) mano, kad šį pasakymą geriausiai atskleistų platonizmo kontekstai: jei atvaizdą suprasime kaip platoniskąją idėją, tada kančia nėra tikras dieviškosios plotmės atspindys. Kančia siejama su blogiu, o jis negali priklausyti idėjų pasauliui, kuris yra tobulas gėris.

⁶ Kalbėjimas apie įvairius prigimties pavidalus (ΠΙΝΕ ΠΙΝΕ ΝΤΕΦΥΣΙΣ) atspindi platonizmo pasaulėvaizdį, pagal kurį dieviš-

kojo pasaulio tiesa materialiajame pasaulyje negali būti suvokiama tiesiogiai, o tik per jo atvaizdus. Ši frazė kitame gnostiniame tekste, *Pilypo Evangelijoje*, perteikiama tokiais žodžiais: ΤΑΛΗΤΕΙΑ ΜΠΕΡΕΙ ΕΠΚΟΣΜΟΣ ΕΣΚΑΚΑΖΗΥ ΑΛΛΑ ΕΝΤΑΧΕΙ ΖΝ̄ ΝΤΥΠΟΣ ΜΝ̄ ΝΖΙΚΩΝ („Tiesa į pasaulį neatėjo nuoga, bet atėjo per pavyzdžius ir atvaizdus“). Išganytojo nurodymas „įsitikinti įvairių prigimties pavidalų akivaizdoje“ liepia mokiniams ieškoti pažinimo tikrojoje prigimtyje, kuri, kaip bus suprasta iš tolesnių Jėzaus žodžių, glūdi žmonių viduje ir yra su dieviškąja plotme susijusi dvasia.

⁷ Šioje Išganytojo atsisveikinimo kalboje gausu aliuzijų į evangelijas. Tuckettas pastebi, kad tokia serija paralelių, sutelktų vienoje teksto vietoje, gali reikšti, jog autorius tokiu būdu siekia parodyti jo aprašomą Išganytojo figūrą esant tapačią iš kitų šaltinių žinomam Jėzui (2007, 149–153). Čia vartojami posakiai kanoninėse evangelijose paprastai yra siejami su eschatologiniais kontekstais, tačiau *Evangelija pagal Mariją*, juos pasiskolinusi, suteikia kitus turinius. Karalystės laukimas *Evangelijoje pagal Mariją* netenka prasmės, kadangi žmonijos išganymas neateis laikų pabaigoje. Kanoninėse evangelijose Žmogaus Sūnaus skelbimas taip pat turi kitokią reikšmę nei komentuojamame tekste. Pavyzdžiui, *Evangelijoje pagal Matą* svarbu pažymėti, kad evangelijos skelbimas yra Žmogaus Sūnaus atėjimo ir Paskutiniojo teismo prielaida. O *Evangelijoje pagal Mariją* Žmogaus Sūnaus būtis mokinių viduje tampa karalystės skelbimo pagrindu. Skirtingas pasakymo struktūravimas *Evangelijai pagal Mariją* leidžia transformuoti apokaliptinę Mato žinią ir pakeisti ją vidinio Žmogaus Sūnaus ieškojimo skelbimu.

⁸ Čia minimas įstatymdavys yra Mozė, o įstatymas – judėjiškas įstatymas. Evangelijos pabaigoje Levis taip pat pakartoja įsaką, liepiantį nenustatyti kitų įsakymų, be to, kurį davė Išganytojas (10, 13). Gali pasirodyti, kad yra nagrinėjami judėjų ir

krikščionių konfliktai, kaip reikėtų interpretuoti Mozės įstatymą. Tačiau *Evangelijoje pagal Mariją*, vėlesniame nei šie ginčai kūrinyje, veikiau yra kalbama apie vidines ankstyvosios krikščionybės bendruomenės įtampas. Gnostikai kaltino krikščionis ortodoksus, kad jie per daug pasikliauja judėjišku įstatymu.

⁹ Pasakymas susijęs su sinoptinėse evangelijose sutinkamu: „[...] kur tavo lobis, ten ir tavo širdis“ (*Mt* 6, 21); „Kur jūsų lobis, ten ir jūsų širdis“ (*Lk* 12, 34). Sinoptinėse evangelijose lobis susijęs su tolimos ateities viltimis – lobį reikia kaupti danguje, o ne žemėje, ateityje, o ne dabartyje. *Evangelijoje pagal Mariją* šio posakio perstruktūravimas kardinaliai pakeičia jo pirminę reikšmę: beveik galima teigti lobį ir esant protu – ateities laikas, žymus sinoptinėje pasakymo versijoje, čia pakeičiamas į dabartį. Tokiu būdu pasakymas labiau atitinka gnostinę interpretaciją: žmogaus viduje egzistuoja pažinimas, galintis nuvesti pas Dievą.

¹⁰ Marija paklausia Išganytojo labai sudėtingo klausimo – kaip yra matomas regėjimas? Išganytojo atsakymas, kad regėjimas yra patiriamas protu, pabrėžia privilegijuotą proto statusą gnostiniame supratime. Siela, dvasia ir protas sudaro vidinės savasties struktūrą. Protas perteikia regėjimą, veikdamas kaip mediatorius tarp sielos ir dvasios. Daugiau apie regėjimo supratimą *Evangelijoje pagal Mariją* nesužinojome, kadangi šioje teksto vietoje yra didelė lakūna.

¹¹ Siela susiduria su antrąja galia (νεζογυα) – troškimu. Tekstas, aprašantis sielos susitikimą su pirmąja galia, prarastas. Troškimas (τερηογυα) siekia sutrukdyti sielai pakilti, teigdamas priklausant materialiajam pasauliui: jis nematė jos nusileidžiant iš dangiškosios erdvės. Siela atsako, kad galia jos neatpažino, kadangi jos tikrąją savastimi palaikė kūną (drabužį). Sielos atsakymas atskleidžia troškimo aklumą – jis nesuprato kūną esant tik sielos apvalkalu.

¹². Trečioji galia, nežinojimas, mėgina sutrukdyti sielai, kaip ir troškimas, sakydama ją esant susaistytą su materialiuoju pasauliu, kuris šįkart pavadinamas nedorybe (πονηρία). Nežinojimas liepia sielai neteisti, tačiau siela patį nežinojimą kaltina teisimu – siela yra susijusi su materialiuoju pasauliu tik todėl, kad buvo įkalinta kūne. Materialusis pasaulis yra blogųjų galių valioje – tai jos teisia ir valdo, o siela, niekada nemėginusi ir nenorėjusi to daryti, yra nekalta. King pastebi (2003, 70–72), kad šis kalbėjimas apie teisimą gali būti susijęs su ankstesniu Jėzaus pasakymu, kad nuodėmė neegzistuoja (7, 13) – vien tik dėl kūno egzistavimo atsiranda nuodėmė. Tačiau ji sunaikinus, išnyksta ir nuodėmė, ir teisimas, ir pasmerkimas. Pasitraukdama nuo trečiosios galios, siela dar kartą primena galiai, kad ji nesuprato tikrosios sielos prigimties – jos nematerialumo, nors pati siela suvokė pasaulio ir materijos laikinumą – ji atpažino išsiskaidančius daiktus.

¹³. Petras ir Andriejus suabejoja Marijos mokymo legitimumu. Andriejaus komentaras, kad šis mokymas perteikia kitas idėjas, implikuoja egzistuojant ir mokymą, kuris yra žinomas ir nekeistas, t. y. ortodoksinės krikščionybės mokymą. Į Andriejaus žodžius nėra atsakoma, tarsi jie būtų neesminiai. Iš tiesų evangelijos autoriui rūpi gnosticizmo ir ortodoksijos skirtis, tačiau ne tiek paties mokymo klausimu – pripažįstama, kad mokymas yra skirtingas. Daug konkretesnis konflikto aspektas atsispindi tolesnėje Petro kalboje. Petras neigia Marijos mokymą apeliuodamas į jos lytį – esą Išganytojas negalėjęs slapčia, neviešai kalbėti su moterimi. Daugelis tyrėjų koncentravosi į lyties klausimą ir teigė, kad *Evangelijoje pagal Mariją* moterų vadovavimo klausimas yra pagrindinė teksto problema. Tačiau atidžiau pažiūrėję į Petro klausimą ir gnosticizmo kontekstą, galime pastebėti, kad užklauiamas ne tiek Marijos moteriškumas, kiek vadovavimo perdavimo tradicija. Petras, užsipuldamas Mariją Magda-

lietę, parodo, kad jis yra neperpratęs tikrojo žinojimo – Jėzus jam neapsireiškė regėjime. Šis apaštalas tekste atlieka simbolinį vaidmenį kaip ortodoksinės krikščionybės svarbiausias autoritetas. Gnostikai gynė kitokią autoriteto tradiciją – jie manė, kad vadovauti gali tie asmenys, kuriems apsireiškė Jėzus, perteikdamas slaptąjį mokymą. Ortodoksai tokiai nuomonei nepritarė: jų požiūriu, Kristaus regėjimai buvo apriboti keturiasdešimčia dienų po jo prisikėlimo ir skirti apaštalams, dėl šios priežasties tapusiems Jėzaus mokymo perdavėjais. Būtent ši polemika yra pagrindinė *Evangelijos pagal Mariją* tema. Autorius palaiko Marijos Magdalietės pusę ir teigia, kad visi, patyrę regėjimus, gali būti autoritetais ir vadovauti, net jei jie yra moterys.

¹⁴ Šioje vietoje koptiška ir graikiška teksto versija skiriasi. Koptiškoje versijoje pasakymas daug kategoriškesnis: Levis teigia, kad Išganytojas mylėjo Mariją labiau negu mus, kitus mokinius. Graikiškoje versijoje pasakoma, kad Jėzus Mariją „neabejotinai mylėjo“ – šioje versijoje nėra palyginimo, iškeliančio Mariją virš visų mokinių. Sunku pasakyti, kuris tekstas geriau atspindi originalą. Tradicija, kad Marija Magdalietė buvo labai mylima Jėzaus, ryški gnostiniuose raštuose. Tuckettas teigia, kad toks kalbėjimas labai primena mylimojo mokinio apibūdinimus *Evangelijoje pagal Joną* (2007, 191–192). Mylimasis mokinys šioje kanoninėje evangelijoje, kaip ir Marija *Evangelijoje pagal Mariją*, yra tradicijos perdavimo garantuotojas. De Boer netgi mano, kad *Evangelijoje pagal Joną* mylimojo mokinio asmuo iš tikrųjų gali slėpti Mariją Magdalietę (178–182).

¹⁵ 18.21-19. koptiškoje versijoje rašoma, kad skelbti evangelijos išėjo „jie“, o graikiškoje versijoje skelbti evangeliją išėina vienas Levis. Šios dvi versijos gali pažymėti labai skirtingą Marijos regėjimo supratimą mokinių aplinkoje. Koptiškoje versijoje nėra aišku, kurie žmonės turimi galvoje, kai sakoma „jie“ – jei nurodoma į visus apaštalus, vadinasi, Levio žodžiai įtikino liku-

sius mokinius ir jie išėjo skelbti *Evangelijos pagal Mariją*. Tačiau gali būti, kad kalbama tik apie Mariją ir Levį. Graikiškoji versija implikuoja, kad gerąją naujieną skelbia tik vienas Levis. Šis evangelijos skaitymas parodo, kad likusių mokinių Levio žodžiai neįtikino ir jie pasiliko prie senojo, t. y. ortodoksinio mokymo. Tokia interpretacija gali pasirodyti neįtikinama, nes visame tekste autorius siekia įrodyti gnostikų viršenybę prieš krikščionis ortodoksus. Tačiau jei graikiška versija yra artimesnė originaliam evangelijos tekstui, galima manyti, kad autorius būtent tokiu būdu išryškina gnosticizmo pranašumą: slaptasis mokymas skirtas ne visiems ir jo nesupratę apaštalai ir toliau gyvena apgaulėje. Levis, vienintelis patikėjęs Marijos žodžiais, yra tikrosios evangelijos skelbėjas, o Marija – tikroji pranašė.

Sielos išaiškinimas

ΤΕΖΗΓΗΘΙΟΙ ΕΤΒΕ ΤΥΥΧΗ

[p. 127] Išminčiai, gyvenę senovėje, davė sielai moterišką vardą. Iš tiesų savo prigimtimi ji yra moteris. Ji taip pat turi savo įsčias.

Kol ji buvo viena su Tėvu, savo pavidalu ji buvo mergelė ir vyriška-moteriška savo pavidale. Tačiau, kai ji nukrito į kūną ir atėjo į šį gyvenimą, ji pateko į daugybės plėšikų rankas¹. Ir gašlūnai perdavė ją vienas kitam [...]. Kai kurie pasinaudojo ja [jėga], o kiti palenkę ją apgaulinga dovana. Bendrai tariant, jie išniekino ją ir ji [...] savo [p. 128] mergystę. Ir ji kekšavo savo kūne. Ir ji atidavė save vienam ir visiems ir galvojo, kad tas, kurį ji apsvydavo, yra jos vyras. Kai ji atsidavė gašliams, neištikimiems svetimautojams, kad jie pasinaudotų ja, ji giliai atsiduso ir atgailavo. Tačiau vėl nusukusi veidą nuo tų svetimautojų, ji bėgo pas kitus ir jie privertė ją būti su jais ir tarnauti jiems lovoje kaip šeimininkams. Iš gėdos ji nebedrįsta jų palikti, nors jie jau daug laiko ją apgaudinėja, kad yra ištikimi, tikri vyrai, tarsi iš tiesų

ją gerbtų. Ir po visų šių dalykų, jie palieka ją ir išeina.

O ji tampa vargše, apleista našle, negaunančia pagalbos. Nei saiko grūdų ji neturi savo varge. Iš jų ji negavo nieko tik išniekinimus, kuriuos jie suteikė jai, susiedami su ja. Ir tie, kuriuos ji pagimdė nuo svetimautojų, yra nebylūs, akli ir sergantys. Jie yra silpnapročiai.

Tačiau, kai Tėvas, kuris yra danguje, ją aplanko ir žiūri žemyn į ją ir regi ją dūsaujant dėl savo kančių ir negarbės, ir atgailaujant dėl svetimavimo, kuriuo ji užsiima, ir ji pradeda šauktis jo vardo, kad ją išgelbėtų [...] visa jos širdis, sakydama: „Išgelbėk mane, mano Tėve! Mat štai aš paaiškinsiu tau, mat aš palikau savo namus ir [p. 129] pabėgau iš savo mergelės kambarių. Vėl leisk į tave atsigręžti“ – kai jis pamatys ją tokioje padėtyje, jis palaikys ją verta jo pasigailėjimo. Mat daugybė yra vargų, kurie jai teko, kadangi ji paliko savo namus.

O kalbant apie sielos svetimavimą, Šventoji Dvasia pranašauja daugelyje vietų. Taip ji kalbėjo per pranašą Jeremiją:

Jei vyras atleidžia savo žmoną ir ji išeina ir susiranda kitą, ar ji gali vėl atsigręžti į pirmąjį? Argi ta moteris nebūtų susiteršimu susiteršusi? „Ir tu svetimavai su daugybe piemenų ir sugrižai pas mane“, pasakė Viešpats. „Pakelk akis nuo to, kas pažįstama, ir pažvelk, kur tu nusidėjai. Ar tu nesėdėjai gatvėse teršdama žemę savo svetimavimais ir ydomis? Ir tu prisiėmei daugybę piemenų, kurie buvo tau kliuviniai. Tu tapai begėde su kiekvienu. Tu nekvietai

manęs kaip sugyventinio ar kaip tėvo ar tavo mergystės sukūrėjo (Jer 1, 3-5).

Vėlgi parašė pranašas Ozėjas:

Ateikite! Kreipkitės į teismą su savo motina, mat ji nėra man žmona, o aš nesu jai vyras. Aš pašalinsiu jos svetimavimą iš savo akivaizdos! Ir aš pašalinsiu neištikimybę iš jos krūtų tarpo! Aš paliksiu ją nuogą kaip tą dieną, kai ji gimė! Ir padarysiu ją apleistą kaip žemė be vandens! Ir padarysiu ją bevaikę [troškulyje]! Ir neparodysiu gailėsčio jos vaikams, mat jie yra svetimavimo vaikai, kadangi jų motina svetimavo ir atnešė savo vaikams gėdą! [p. 130] *Mat ji pasakė: „Aš svetimausiu su tais, kurie mane myli. Tai jie man davė mano duoną ir vandenį, ir mano drabužius, ir apdarus, ir mano vyną, ir mano aliejų, ir viską, ko man reikėjo“. Dėl to štai aš juos uždarysiu, kad ji negalėtų bėgti paskui savo svetimautojus. Ir kai ji ieškos jų ir neras, ji pasakys: „Aš grįšiu pas savo pirmąjį vyrą, kadangi tada man ėjosi geriau negu dabar“ (Oz 2, 4-9).*

Vėl ji (Šventoji Dvasia) kalbėjo per Ezechielį:

„Tai nutiko po daugybės nedorybių“, pasakė Viešpats, „tu pasistatei sau viešnamį. Ir tu įsirengi sau gražią vietą aikštėje. Ir pasistatei sau viešnamį kiekviename kelyje, ir sunaikinai savo grožį, ir išskėtei savo kojas kiekviename skersgatvyje, ir gausinai savo kekšystę. Ir kekšavai su Egipto sūnumis, su tais, kurie yra tavo kaimynai, didaus kūno žmonės“ (Ez 16, 23-26).

Tačiau ką reiškia Egipto sūnūs, didaus kūno žmonės, jei ne tai, kas kūniška, ir tai, kas juntama, ir žė-

miški dalykai – tai, kas sielą suteršia čia. Tai ir duonos priėmimas iš jų, taip pat ir vyno, aliejaus ir rūbų ir kitų išorinių niekų, supančių kūną – dalykų, kurių ji mano, jai reikia.

Tačiau kalbant apie šią kekšystę, Išganytojo apaštalai įsakė:

Saugokite save nuo jos, apsivalykite nuo jos (plg. *Apd* 15, 20; 29; 21, 25; *1 Tes* 4, 3; *1 Kor* 6, 18; *2 Kor* 7, 1).

Kalbant ne vien apie kūno kekšystę, bet veikiau apie tą, kuri yra sielos. Dėl to apaštalai rašo Dievo bažnyčioms, kad tokia kekšystė nenutiktų jose.

Tačiau didžiausia kova vyksta dėl [p. 131] sielos kekšystės. Iš jos taip pat kyla ir kūno kekšystė. Dėl to Paulius rašė korintiečiams, sakydamas:

Aš rašiau jums laiške, kad nebendrautumėte su kekšėmis, ne šio pasaulio kekšėmis, gobšais ar vagimis, ar stambmeldžiais, mat tada jūs turėtumėte palikti pasaulį (*1 Kor* 5, 9-10).

Taip jis kalbėjo dvasiškai:

Mat mūsų kova yra ne prieš kūną ir kraują, kaip jis sakė, bet prieš šių tamsybių pasaulio valdovus ir blogio dvasias (*Ef* 6, 12).

Tol, kol siela bėgios pirmyn atgal susieidama su kiekvienu sutiktuoju ir susiteršdama, ji gyvens kentėdama tai, kas jai teisėtai nutiko. Kai ji suvoks skausmus, kuriuose ji yra, ir verks prieš Tėvą atgailaudama, tada Tėvas jos pasigailės ir nusuks jos įšcias iš išorės atgal į vidų; ir siela atgaus savo tikrąją prigimtį. Mat ne taip

yra su moterimis. Mat kūno iščios yra kūno viduje kaip ir viduriai, tačiau sielos iščios yra aplink išorę kaip ir vyriškosios dalys, kurios yra išorėje².

Taigi, kai sielos iščios pagal Tėvo valią apsisuka į vidų, jos yra pakrikštijamos ir tuoj pat apvalomos nuo išorinės taršos, tos, kuri buvo prilipusi prie jos panašiai kaip tie purvini rūbai, kurie įmerkiami į vandenį ir sukami tol, kol jų purvas yra pašalinamas ir jie tampa švarūs. Sielos apvalymas yra atgauti savo ankstesnės [p. 132] prigimties jaunystę ir vėl atsigręžti atgal. Tai yra jos krikštas³.

Tada ji pradės pati ant savęs niršti kaip gimdančios moterys, kurios valandą, kai turi užgimti vaikas, blaškosi savo pačių pyktyje. Tačiau, kadangi ji yra moteris, pati viena ji negali pagimdyti vaiko. Tėvas iš dangaus jai pasiuntė jos vyrą, kuris yra jos brolis, pirmagimis. Tada jaunikis nusileido žemyn pas nuotaką.

Ji apleido savo ankstesnę kekšystę ir apsivalė nuo svetimautojų taršos. Ji atnaujino save santuokai. Ji apsivalė vestuvių menėje; ji pripildė ją kvėpalų. Ji sėdėjo viduje laukdama tikrojo jaunikio⁴. Daugiau ji nebebėgioja aikštėje susieidama su kiekvienu, kurio trokšta, bet ir toliau laukia jo, (sakydama): „Kada jis atvyks?“, bijodama dėl jo, kadangi ji nežinojo jo išvaizdos. Ji daugiau nebeprisimena nuo tada, kai nupuolė iš Tėvo namų. Tačiau Tėvo valia [...] ji sapnavo jį kaip tos moters, kurios myli vyrus.

Tačiau tada jaunikis pagal Tėvo valią nusileido žemyn į vestuvių menę, kuri buvo paruošta. Ir jis išpuošė

vestuvių menę. Mat ta santuoka nėra kaip kūniškoji santuoka, kai tie, kurie turi susieiti vienas su kitu, pasitenkina tuo susiejimu. Ir kaip našta jie palieka už savęs troškimo apmaudą ir jie [nusuka veidus] vienas nuo kito. Tačiau ši [...] ši santuoka. Tačiau kai jie [susi-vienija vienas su kitu], jie tampa vienu gyvenimu. [p. 133] Dėl to sakė pranašas apie pirmąjį vyrą ir pirmąją moterį:

Jie taps vienu kūnu (Pr 2, 24).

Mat iš pradžių jie buvo sujungti vienas su kitu, kai buvo su Tėvu, prieš tai, kai moteris paklaidino vyrą, kuris yra jos brolis. Ši santuoka vėl juos susiejo vienas su kitu ir siela susijungė su savo tikroju mylimuoju, savo prigimtinu šeimnininku, kaip yra parašyta:

Mat moters šeimnininkas yra jos vyras (Pr 3, 16; 1 Kor 11, 1; Ef 5, 23).

O galiausiai ji atpažino jį. Ir ji vėl džiaugėsi verkdam priešais jį, prisimindama savo ankstesnės našlystės gėdą. Ir ji išsipuošė dar labiau, kad jis būtų patenkin-tas, likdamas su ja.

Ir pranašas pasakė Psalmėse:

*Klausyk, mano dukra, ir matyk, ir palenk savo ausį,
pamiršk savo žmones ir savo tėvo namus,
kadangi karalius troško tavo grožio,
mat jis yra tavo Viešpats (Ps 45, 10-11).*

Gi jis reikalauja, kad ji nusuktų savo veidą nuo savo žmonių ir savo minios svetimautojų, tarp kurių ji anksčiau buvo, paskirtų save vien tik karaliui, savo tikrajam

viešpačiui, ir pamirštų savo žemiškojo tėvo namus, kur jai prastai sekėsi, ir prisimintų jį, savo tėvą, kuris yra danguje. Tai taip pat buvo pasakyta Abraomui:

Eik iš savo žemės ir giminės ir savo tėvo namų (Pr 12, 1).

Tokiu būdu, kai siela išsipuošė vėl savo grožiu [...] džiaugėsi savo mylimuoju ir jis taip pat ją mylėjo. Ir kai ji susiėjo su juo, ji gavo [p. 134] iš jo sėklą, kuri yra gyvenimą suteikianti dvasia tam, kad per jį gimdytų gerus vaikus ir augintų juos. Mat tai yra didus, tobulas gimimo stebuklas. Taip ši santuoka išsipildo Tėvo valioje.

Taigi dabar dera, kad siela atgautų save pačią ir taptų tokia, kokia buvo anksčiau. Siela judina save pačią. Ir ji įgijo tai, kas dieviškam iš Tėvo atsinaujinimui, idant ji būtų sugražinta į vietą, kurioje gyveno nuo pradžių. Tai yra prisikėlimas iš mirusiųjų. Tai yra išpirka iš nelaisvės. Tai yra pakilimas į dangų. Tai yra kelias pakilti pas Tėvą. Dėl to pranašas sakė:

Mano siela, šlovink Viešpatį, ir visa, kas yra manyje, jo šventą vardą. Mano siela, šlovink Dievą, kuris atleido visas tavo savivales, kuris pagydė visas tavo ligas, kuris atpirko tavo gyvenimą iš mirties, kuris karūnavo tave pasigailėjimu, kuris pasotino tavo troškimą tuo, kas gera. Tavo jaunystė bus atnaujinta kaip erelio.

Tada, kai ji vėl taps jauna, ji pakils, girdama Tėvą ir Sūnų, per kurį ji buvo išgelbėta. Taigi taip siela vėl užgimdama bus išgelbėta. Ir tai ateis ne per askezę, ne per įgūdžius, ne per knyginį išsilavinimą. Tačiau tai yra malonė⁵ [...] dovana [...]. Mat šie dalykai yra nuo dangaus.

Dėl to Išganytojas sušuko:

Niekas negali ateiti pas mane, jei mano Tėvas jo nepatraukia ir neatveda man. Ir aš pats prikelsiu jį paskutinąją dieną (Jn 6, 44).

[p. 135] Dėl to dera melstis Tėvui ir šauktis jo visa savo siela – ne išoriškai lūpomis, bet dvasia, kuri yra viduje, ta, kuri atėjo iš gylio – atsidūstant, atgailaujant dėl savo nugyvento gyvenimo, išpažįstant savo nuodėmes, suvokiant tuščią apgaulę, kurioje buvome ir tuščią užsidegimą; verkiant, kad buvome tamsoje ir potvynyje, gedėdami savęs, kad jis pasigailėtų mūsų, nekęsdami savęs dėl to, kokie esame dabar. Vėl Išganytojas sakė:

Palaiminti yra tie, kurie gedi, mat jų bus pasigailėta. Palaiminti tie, kurie yra alkani, mat jie bus pasotinti (Mt 5, 4-6; Lk 6, 21).

Vėl jis sakė:

Jei kas nejaučia neapykantos savo sielai, tas negalės sekti manęs. (Lk 6, 21).

Mat išganymo pradžia yra atgaila. Dėl to:

Prieš Kristaus atėjimą, atėjo Jonas, skelbdamas atgailos krikštą (Apd 13, 24).

Tačiau atgaila esti sielvarte ir širdies skausme. Gi tėvas myli žmoniją ir yra geras. Ir jis girdi jį kviečiančią sielą ir jis siunčia jai išganymo šviesą. Dėl to jis pasakė per pranašo dvasią:

Pasakyk mano žmonių vaikams: „Jei jūsų nuodėmės siekia nuo žemės iki dangaus ir tampa raudonos kaip raudona spalva ir juodesnės už ašutinę ir jei [p. 136] jūs atsigrę-

*šite į mane visa savo siela ir sakysite man: „Mano Tėve“,
aš išgirsiu jus kaip šventus žmones (1 Klem 8, 3).*

Ir kitoje vietoje:

*Taip sako Viešpats, Izraelio Šventasis: „Jei tu sugrįši ir
dūsausi, tada būsi išganytas ir suprasi, kur tu buvai, kai
pasitikėjai tuo, kas tuščia“ (Iz 30, 15 LXX).*

Vėl jis sakė kitoje vietoje:

*Jeruzalė daug raudojo, sakydama „Pasigailėk manęs“.
Jis pasigailės tavo raudančio balso. Ir kai jis pamatė tave,
jis išgirdo tave. Ir Viešpats duos jums negandų duonos ir
kančios vandens. Apgavikai daugiau nebegrįš, kad prie
tavęs priartėtų. Tavo akys regės apgavikus (Iz 30, 19-20).*

Dėl to dera melstis Dievui dieną ir naktį, ištiesiant savo rankas į jį, kaip daro tie, plaukiantys viduriu jūrų; jie meldžia Dievą visa savo širdimi be veidmainystės. Mat tie, kurie meldžiasi veidmainystėje, apgauna patys save. Dievas regi vidines dalis ir išieško širdį iki pat dugno, kad suprastų, kas yra vertas išganyimo. Mat nė vienas, kuris myli apgavystės vietą, nėra vertas išganyimo. Dėl to poeto yra parašyta⁶:

*Odisejas sėdėjo saloje verkdamas ir sielvartaudamas ir
sukdamas savo veido nuo Kalipsės žodžių ir jos suktybių,
trokšdamas matyti savo kaimą ir dūmą, kylantį iš jo. Ir
jei jis nebūtų gavęs pagalbos iš dangaus, nebūtų galėjęs
grįžti į savo kaimą (Homerąs, Od. 1.48; 4.558)*

Vėl Helenė, sakydama:

[p. 137] *Mano širdis nuo manęs nusisuko; vėl aš geidžiu
vykti į savo namus (Od. 4.260–261).*

Mat ji atsiduso sakydama:

Tai Afroditė yra ta, kuri mane apgavo ir išgabeno mane iš mano kaimo. Savo vienintelę dukrą palikau už savęs ir savo vyrą, kuris yra geras, sumanus ir gražus (Od. 4.261–264).

Mat kai siela palieka savo tobulą vyrą dėl Afroditės apgavystės, tos, kuri čia esti pradedant gyvybę, tada ji (siela) kentės. Tačiau jei ji atsidus ir atgailaus, ji bus sugrąžinta į savo namus.

Žinoma, ir Izraelis nebūtų buvęs aplankytas pirmiausia, kad būtų išlaisvintas iš Egipto žemės, iš vergystės namų, jei jis nebūtų dūsavęs Dievui ir verkęs dėl jį prispaudusių vargų. Vėl yra parašyta psalmėse:

Aš labai vargau savo dejonėse. Aš kasnakt plausiu savo guolį ir paklotą ašaromis. Aš pasenau tarp visų savo priešų. Pasitraukite nuo manęs kiekvienas, kuris veikia neteisėtumo labui, mat štai Viešpats išgirdo mano ašarų šauksmą. Ir Viešpats išgirdo mano prašymą (Ps 6, 6-9).

Jei mes tikrai atgailausime, Viešpats išgirs mus – kantrus ir didžiai gailestingas, kuriam priklauso šlovė per amžių amžius. Amen.

Aiškinimas apie sielą.

¹ Sielos kaip moters metafora yra viso teksto pagrindas. Sielos prostitucijos metafora daro aliuzijas į Senojo Testamento įvaizdžius apie Jeruzalę kaip nusidėjėlę. Vaizdžiai aprašytą sielos dramą reikėtų suprasti perkeltine prasme – siela, nupuolusi iš dangaus, kur gyveno su Tėvu, patenka į materijos, kurią simbolizuoja gašlūnai, pančius. Negalėdama išsivaduoti iš materialybės ir vis labiau jau pasiduodama, siela nusideda.

² Ši savotiška sielos „fiziologija“ ir jos atkūrimas į pirminę būseną gali būti susiję su sielos kaip androginiškos būtybės supratimu. Nupuolusi siela tampa visiškai moteriška, tačiau savo pirmykšteje būsenoje ji nėra nei vyras, nei moteris. Šio suvokimo šaknys glūdi *Pradžios knygos* 1, 26-27 bei 2, 21-24 eilučių interpretacijoje, pagal kurią pirmasis žmogus Adomas buvo sukurtas androginišku pavidalu, o Ieva sukurta iš Adomo šonkaulio – t. y. iš Adomo „išimta“ jo moteriškoji dalis ir padaryta atskiru principu.

³ Atgailavimas yra viena iš pagrindinių teksto temų. Vien tik atgailavimo nepakanka, kad siela būtų išganyta, ji taip pat turi apsisvalyti per krikštą ir tik tada gali susitikti su jaunikiu. Siela yra palyginama su nešvariu rūbu, kuris išplaunamas vandenyje. Sielos kaip rūbo metafora, apsivilkimo, nusivilkimo įvaizdžiai yra dažni ankstyvosios krikščionybės tekstuose.

⁴ Tėvo pasiūstas jaunikis gali išgelbėti paklydusią sielą ir sugrąžinti į jos pirminį būvį. Santuokoje su jaunikiu siela vėl tampa androginiška. Prieš tai siela susieidama su netikusiais vyrais negalėjo sudaryti tikros santuokos, kuri įmanoma tik su dangiškuoju jaunikiu. Taip siela tampa nuotaka. Santuokos bei sizigijos su jaunikiu vaizdiniai leidžia pastebėti panašumus su valentinizme svarbiu vestuvių menės ritualu bei bendrai valentininiu kosmologiniu mitu. Jame nupuolusi Išmintis yra išgelbėjama jaunikio Kristaus, su kuriuo įžengia į vestuvių menę, lydima sielų, menėje taip pat susituokiančių su Kristų lydinčiais ange-

lais. Valentinizme santuokos menė taip pat dažnai asocijuojama su kvėpalais.

⁵ Pabrėžiama, kad vien tik pačios sielos pastangų neužtenka, kad ji būtų išganyta – tam būtina ir Dievo malonė.

⁶ *Sielos išaiškinimo* autorius Homero veikalus pateikia kaip autoritetingus šaltinius – tai būdinga kai kuriems ankstyvosios krikščionybės tekstams. Odisėjo kelionė į Itakę neretai buvo interpretuojama kaip sielos, įstrigusios materijoje, kelionė atgal į savo dangiškuosius namus (Lamberton 1989). Šia prasme „Odisėjos“ tema puikiai tinka komentuojamam tekstui. Toliau kalba Helėnė, kurios istorija taip pat dera prie sielos nuopuolio ir prostitucijos įvaizdžių. Sielos aiškinimas nėra vienintelis gnostinis tekstas, cituojantis Poetą. Ireniejus *Adversus haereses* (I 9, 4) taip pat pateikia pavyzdį, jog gnostikai naudojosi Homero kūriniais.